Nova Revija

VJERI I NAUCI

Uređuje **O. Petar dr. Grabić,** prof. Bogosl. u Makarskoj.
Izlazi četiri puta na godinu. — Cijena na godinu Din. 35. — Za đake Din. 25. — Pojedini broj Din. 10. — Za đake Din. 8. — Uredništvo i Administracija: **Franjevački samostan, Makarska.**

God. I. **Dubrovnik, u Ožujku 1922.** **Br. 1.**

SADRŽAJ:

Naša riječ 1
Živio novi Papa Pijo XI. 2
O. U. Talija: **Osloni su laičkoj školi neispravni** 3
O. K. dr. Eterović: **Fra Andrija Kačić Miošić** 11
Franc Terseglav: **Pomen Frančiškovih idej za današnjo dobo** 25
O. P. Vlašić: **Novi pravac u proučavanju Svetoga Pisma** 30
O. A. dr. Crnica: **Sv. Stolica i konkordati** 38
Dr. Ivanov: **Religiozna ideologija pravosl. vladike Dr. Velimirovića** 47

KULTURNI POGLEDI:

Papinski orijentalni institut u Rimu, str. 65. — Školsko pitanje, 68. — Kriza protestantizma, 69. — Nova vjerska sekta u Srbiji, 70. — I zbog nevjere slom civilizacije?, 71. — Organizovano bezvjerstvo, 72. — Gorući problem, 72.

KNJIŽEVNI PREGLED:

Pregled naših periodičnih publikacija: Savremena pitanja — Katolički List — Vrhbosna — Čas — Bogoslov. Vesnik — Hrv. Prosvjeta — Socialna Misel — Život — Jugosl. crkveno-glazbeni časopisi — Luč — Archivium Franciscanum Historicum . . . . . Str. 73—78

Nove knjige: Vlašić: Evanđelistar. — Vlašić: Obredi Velike Sedmice. — Jelenić: Povijest Hristove Crkve — Crnica: Modificationes in Tractatu de Censuris.. — Tominec: Vorherbestimmung der Menschwerdung Christi. — Mitrović: Crkveno Pravo. — M. d' Herbigny: Theol. de ecclesia. — Mileta: Sul Terz' Ordine. — Longprè: La thèol. myst. de S. Bonaventure. — Biblijsko-praktična novija Herderova izdanja . . . . . Str. 78—91

VJESNIK:

† O. Buntić. — Pismo herceg. fratra. — † O. Nevistić. — Šibenski biskup. — Franj. statistika. — Nova kapuc. provincija. — Provincija OO. Konventualaca. — OO. Dominikanci. — Isusovački red. — Euharistički kongres Str. 91—96

Dopisnica uredništva.

Cijena revije makar se kome činila velika, uzevši u obzir tiskarske prilike, nije mogla da bude manja. Preporučamo se uglednim dobročincima, da nas potpomognu i milodarima.

Suradnika imamo, hvala Bogu, lijep broj. Kao suradnici rado su se odazvali i ugledniji pisci iz svjetovnoga klera. Katolički se je laikat također počeo okupljati oko naše revije: Dr. Gosar, Terseglav, Grgec i dr. Redovnici svih Redova u Jugoslaviji izjavili su se spremnima, da nas pripomognu i materijalno i suradnjom.

Ako Gospoda ne vide objelodanjene svoje radove u ovom broju, izaći će, kad stignu na red.

Po zaključku svih jugoslav. franj. Provincijala dužni su svi franjev. samostani i župe, da primaju ovu reviju.

Ostalu pako cijenjenu Gospodu smatramo pretplatnicima, ako nam ne povrate ovaj 1. broj.

„Nova Revija" tiska se u Dubrovniku; uredništvo i administracija nalazi se u Makarskoj, za to sve što spada na uredništvo i administraciju nek se šalje u Makarsku. Narudžbe mogu se slati u Makarsku ili na — Franjevački Samostan — Dubrovnik, zgodnije je u Dubrovnik.

Reklamacije imaju se slati samo u Dubrovnik.

Knjige, koje su stigle na uredništvo:

Crnica, P. A., O. F. M., S. Theol. et Iur. Utr. Doct., Iur. Can. Lect., Modificationes in Tractatu de Censuris per Codicem Iuris Canonici introductae. S. Mauritii Agaunensis (Helvetia). Typis Op. S. Augustini. 1919, 23 × 16, p. XIII + 204. Cijena s poštom Din. 5.—

Božitković, P. G., O. F. M., S. Theol. Lic. S. Bonaventurae doctrina de gratia et libero arbitrio. Dissertatio inauguralis in ord. ad Doctorat. lauream in S. Theol. obtinendam Friburgi Helvetiorum. Balneis Marianis (Czechoslovachia). Typographia „Egerland". 1919, 24 × 14, p. XLIV + 158. Cijena s poštom D. 8·—

Cvitanović, P. G., O. F. M., Die Franziskanerprovinz Ss. Redemptoris und die französische Regierung in Dalmatien in den Jahren 1806—1813. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der theol. Fakultet der Ludwig Maximilians-Universität zu München vorgelegt. München-Druck von Dietz et Lüchrath, 1920, 23 × 15·2, S. VII + 79. Cijena s poštom Din. 5·—

Crnica, Fr. A., O. F. M., Dr. teol. i ob. prava, Odnošaj Crkve i države u Kodeksu kanonskoga prava. Pretisak iz „Casa", lj. XV, 1921, str. 15. Cijena s poštom Din. 1·50.

NAŠA RIJEČ.

Jugoslavenski franjevački provincijali šest provincija: sv. Križa u Ljubljani, sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu, Bosne Srebrne u Sarajevu, hercegovačke u Mostaru, sv. Jeronima u Dubrovniku, i presv. Otkupitelja u Splitu, još prije svjetskog rata održavali su zajedničke sastanke, na kojima su pretresali razna pitanja unutrašnjega redovničkog života i raspravljali o praktičnom promicanju franjevačke misije u našemu narodu. Jedan od ovakovih sastanaka držao se je prošle godine u drugoj polovici mjeseca prosinca (18.—21.). Rezultat njihova zborovanja jest i ova naša „Nova Revija", koju zasnovaše redovničke starješine kao tromjesečni list, posvećen vjeri i nauci. Oni ga htješe pokrenuti s dva razloga: prvo, da bi oko ovoga religiozno-kulturnog ognjišta okupili voljne i sposobne franjevce u Jugoslaviji, koji inače rasijani bez uzajamne su povezanosti i bez mogućnosti, da u ovim oskudnim vremenima radi nestašice sredstava objelodanjuju svoje literarne radove; a osim toga, oni svijesni važnosti akcionog programa svog sv. oca Franje: Non sibi soli vivere sed et aliis proficere, žele, da naša revija služi općim interesima vjere i nauke. Provincijali se nadaju, da će se nastojanjem uredništva oko „Nove Revije" okupljati naša narodna kršćanska inteligencija, spremna da perom radi za prosvjetno, moralno i religiozno osvještenje našega naroda.

Uredništvo će sa svoje strane nastojati da u zacrtanom pravcu „Novu Reviju" vodi k pobjedi prave vjere i zdrave nauke.

Uredništvo.

ŽIVIO SV. OTAC PAPA PIJO XI.!

S vanjskog balkona najveličanstvenije crkve na svijetu, sv. Petra u Rimu, 6. veljače sv. Otac papa Pijo XI. kao vrhovni pastir cijelog stada Kristova na svijetu svojom očinskom rukom blagoslovio je tisuće i tisuće pobožnog naroda sabrana na historičkoj plokati sv. Petra. A preko ovih međunarodno pomiješanih vjernika istodobno je svoj blagoslov namijenio stotinama miliona svoje pobožne djece, rasijane po svih pet kontinenata na ovoj kugli zemaljskoj.

Najistaknutija ličnost na svijetu - - sv. Otac potekao je od radničke obitelji. Roditelji su mu se bavili pripravljanjem svile. Rodio se je u neznatnom mjestancu Desiu (30. svibnja 1857.) blizu Milana, u Italiji. Vrline njegova srca i darovi njegova uma kroz dugi niz godina stvarali su mu, po ljudsku sudeći, sve sjajniji i uglediiji iza uglednog i sjajnog položaja: nalazimo ga kao upravitelja glasovite milanske knjižnice „Ambrosiana", onda kao jednog od prefekta vatikanske knjižnice u Rimu; uz čast apoštolskog protonotara, još ga je delikatnija i teža zapala, kad je imao da ode u Poljsku u ona mutna ratna vremena 25. travnja 1918. Kako je uspio u svom teškom poslu, dokaz je i to, što je 6. lipnja 1919. imenovan apostolskim nuncijem u Poljskoj. Nakon dvije godine — 13.VI. 1921, kreiranje kardinalom i imenovan nadbiskupom u Milanu.

Providnost Božja pozva ga za nasljednika sv. Petra, pa kao takav on će da vodi Petrovu lađu kroz uzburkano more socijalnog života u luku spasa, te vjerskog i moralnog preporoda vjernika i čovječanstva, trajne međunarodne sreće na bazi kršćanske ljubavi na ovome svijetu, pak i zasluženе plaće za svakog pojedinog na drugome. Učenost, diplomatska vještina, mnogogodišnje iskustvo našega novog sv. Oca, približno dvotisućni život papinstva, njegove vanredne zasluge za prosvjetu, napredak i opću kulturu — što se sve i s nekatoličke strane od najuglednijih modernih duhova: Herdere, Schüllera, Comta, Hipolita Taina, dr. L. Rankea i t. d. Idealno priznaje: sva nas ova lična i nelična odličja našeg sv. Oca napunjaju nekim svetim ponosom i nadom, da će i njegova akcija i nadalje rađati svim onim korisnim plodovima: za crkvu, za vjeru i za čovječanstvo uopće.

No, sve su ove vanjske vrline uopće tek praktična rezultanta same institucije papinstva kao takova. Mi znamo vrlo dobro, da su se sve ostale ljudske institucije, ma koliko one bile utemeljene sa svim mogućim prednostima ljudskoga genija i svim najsretnijim kombinacijama društvenog milieu-a, ili pospale ili se tako metamorforizirale, da ih već u naše doba ni pripoznati ne možeš. Crkva katolička sa svojim Papom na čelu, sretno je umakla svim nemilim udarcima unutrašnjih i svjetskih revolucija, stoji još i danas čvrsto usred opće demoralizacije i boljševičkoga društvenog raspoloženja i svoju misiju jednako brižno i jednako uspješno izvršuje. Sve je ovo dokaz, da je ona u svom postanku i u svom životu izuzeta od općih prirodnih zakona: života i smrti, koji vladaju u drugim socijalnim organizmima. I mi znamo za tu božansku moć i sadašnju njezinu snagu. Ona potječe od Isukrsta, Boga-Čovjeka. Isukrst je sam kazao sv. Petru: Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću crkvu moju i vrata je paklena ne će nadvladati.

I naše pristajanja i uz novog sv. Oca Pija XI. ne izvire ni iz kakovih svjetskih obzira, nego je to najkonkretniji izraz žive vjere u Boga-Čovjeka i njegovu instituciju papinstva.

Nek živi i vlada Njegova Svetost Pijo XI.!

O. U. Talija: Dubrovnik.

OSLONI SU LAIČKOJ ŠKOLI NEISPRAVNI.

Odgoja daje čovjeku orijentaciju u njegovomu životu. Odgoja ta započinje u obiteljskom ognjištu, nastavlja se, proširuje, upopunjuje u školi. U školu stupaju članovi obitelji, članovi države, članovi Crkve, pa i takovi iz škole istupaju. Odatle pravo, koje i Crkva i država i obitelj sebi pravom prisvajaju, da paze na obuku i odgoj. Pošto se radi ovdje o jednomu samomu subjektu, to jest djetetu, nad odgojem kojega hoće, da vode nadzor troje: Crkva, država i obitelj, posve je lako, da pravo pojedinih dođe u sukob sa pravom drugih, a to što jedna ili druga strana razmakne granice svojih prava te povrijedi i suzbije tuđa. To ne može a da ne izazove nezadovoljstvo, reakciju, sukob. Dvije stranke, kada se prepiru o pravu, svaka hoće i misli, da ima pravo, ali pravo sa obje strane i u istom smislu i opsegu ne mogu imati: to bi bio logični absurd. Mogu imati pravo obadvije

strane, ako polaze sa različitog stanovišta ili ako predpostavi jedna stranka, što druga poriče. Sve stoji do vrijednosti stanovišta, sa kojih se polazi. To je baza svemu.

Govori se i o pravu jačega *„Jus fortioris“*, pa se kadikad i takovo pravo i upotrijebi. Ali bi se imalo znati, da *„pravo“* je termin korelativan, koji uza se ima drugi termin, a to je *dužnost*: ako ja imam pravo na ovu kesu novaca, svaki drugi, koji nije *ja*, ima *dužnost*, da u nju ne tiče niti da je prisvoji. Pravo jačega koju dužnost vodi sa sobom? Nikakovu. Riječ *„dužnost“* u ovomu slučaju nema smisla. Ako sam prisiljen, da razbojniku, koji me je oružanom rukom napao, predam, što sam uza se imao, dužnosti tu ne može biti, jer kada bih ja morao njemu svojevoljno to predati, on nema više prava, da mi silom otme. Pravo sile ne vodi sa sobom *„dužnost“*; ali sobom vodi *„rezistenciju“*. *„Rezistencija“* je pravi korelat *„sili“*, koja ostaje opravdana u granicama legaliteta, kao što je opravdana u granicama legaliteta *dužnost* prama pravu. U sukobima između države, Crkve i obitelji u pitanjima, što se odnose na dječji odgoj u školama, može se koja strana poslužiti pravom sile, ali tim ne će nikada stvoriti na drugoj strani *„dužnost“*, već legalnu rezistenciju i otpor.

— Kazao sam, da država, Crkva i obitelj imadu svojih prava u pogledu odgoja djece u školi; kazao sam, da ako se dođe do sukoba, to biva s toga, što se jedna strana postavi na stanovište, koje druga neće, da prizna. Sve stoji do ispravnosti stanovišta. Ispravnost stanovišta može prepirke riješiti i ukloniti sukobe. — Moderne države simpatizuju sa tako zvanim *„Scholae neutrae“*. Misle, da su takove škole tip državnih, koje odgovaraju svrsi obuke i odgoja. *Schola neutra* ili laička iz obuke istiskuje nauk o vjeri, a to polazeći sa stanovišta, da je vjera privatna stvar, dosljedno ne oslanja moralni odgoj na vjerske istine, već na koji filozofski sistem prama volji i ukusu dotičnih profesora i udžbenika. Moderne neke države hoće, da uvedu ovakove škole i neke su već uvele, sebi prisvajajući pravo isključivo u tomu pitanju bez obzira i na crkve i na obitelji pojedinih vjera. Te države imati će dakako i nekih razloga, jer se ne čini ništa bez razloga.

Pisalo se je o tomu, govorilo, u saborima raspravljalo; pisalo se i govorilo i za i protiv neutre škole. I jedna i druga strana imale su svojih razloga, samo je razlika u tomu, što sa jedne i druge strane nijesu razlozi jednake krepčine; imade ih,

koji su zaodjeveni prevarljivom rječitosti, a najviše ih imade, iz kojih oštro izbija — i ako se hoće, da se utajano drži — ovaj princip: „ovako je, jer ja želim, da tako bude „kao što se govori o Luteru“ da je govorio *„stat pro ratione voluntas“*.. Razumljivo je, da je tomu svemu izvor „dominandi cupiditas“.

Te moderne države — kazao sam — da imadu svojih oslona praksi, koju su uveli ili misle uvesti. Ovdje ću ja iznijeti sve te oslone, na kojim bi imala počivati praksa laičkih škola, i dokazati ću, da čovjek, koji malo ozbiljno misli, ne bi mogao uz njih pristati.

Te države ovako kušaju da opravdaju svoje postupanje. Ne možemo, ovako govore, mi reflektirati na vjersku obuku u našim državnim školama niti je uvesti u naukovnu osnovu, da bude baza moralnom odgoju djece:

1. Što bi tim otvorili vrata vjerskim zloupotrebama. Kada stupe u škole djeca različitih vjera i bude ih se poučavalo u nauku njihove vjere, isplutati će tu razlika u religiji. To će dovesti separatizam, a ovaj opet prepirke, razdor, pa i mržnju. To dakako ne može, da ide u prilog redu i školskoj disciplini, koja je uvjet svakoga dobrog odgoja. Razdor bi rastrgao jedinstvenost i kompaktnost škole, a to se mora čuvati uz svaki uvjet.

Laička škola, odstranjajući iz svoje obuke svaki vjerski utjecaj, tim uklanja i sve nerede, koji bi nastali odatle.

Ovo je jedan između drugih oslona laičkoj školi.

Odgovaram a) Ovaj oslon ne stoji. Obuka u vjeronauku dakle izazvala bi razdor, separantizam između djece? Da bi to istina bila — što nije — laička bi škola morala — ako bi htjela biti dosljedna — radi istoga razloga zatvoriti vrata svoje škole svakome djetetu, koji bi pripadao jednoj vjeri: u svoju školu morala bi samo pripustiti djecu bez konfesije. Jer, ako bi obuka u vjeri izazivala separantizam, izazivalo bi separantizam i vjersko uvjerenje, kojim bi svako dijete stupilo u školu. Obuka u vjeri ne unaša u školu ništa novo, već vjersko osvjedočenje, s kojom djeca već ulaze u školu, učvršćuje i znanje o vjeri u djeci proširuje. Ako bi dakle obuka u vjeri uzrokom bila razdorima, bilo bi uzrok razdorima i vjersko osvjedočenje pojedinog djeteta. Trebalo bi dakle da laička škola na svojim vratima napiše: „Ovamo ne ulaze djeca, koja pripadaju vjerskim konfesijama“. Za koga bi dakle te državne škole bile, ako u svakoj gotovo državi imade različitih konfesija, i ako svaki član države — osim možda kojeg rijetkog izuzetka — pripada nekoj konfesiji? Ta bi škola imala

biti samo za bezkonfesionalce, a pošto su rijetki, bila bi za nikoga.

b). Nije istina da obuka u nauku vjere izazivlje *per se* razdor, prepirke, separantizam, mržnju. To može izazvati fanatizam a ne pouka. Fanatizam stvaraju dva glavna čimbenika: jedan sa strane razuma, a drugi sa strane volje. Sa umne strane: ignorancija; sa strane volje: pristajanje uz nešto, bez solidna i realna motiva, već pod dojmom slijepe strasti, ljubavi ili mržnje, koja nije vođena svijetlom zdrava i bistra uma. Pouka solidna i trijezna suzbija fanatizam, jer objašnjuje um; objašnjivajući um pruža tim motive volji, da ovoj strani pristane; pridržaje strasti u svojim granicama, da se ne bi upotrijebile u nešto, što se ne bi smjelo upotrijebiti, strasti ostaju pod vodstvom razbora. Ignorancija piri u fanatizam, a ovaj podržaje, podupire i zaštićuje ignoranciju. To su činjenice svakidašnjim iskustvom dokazane. Pouka stoga solidna ne bi mogla a da ne ide za tim, da suzbije fanatizam. A tim pada i isprika laičke škole, što ona isključuje nauk u vjeri, da prepriječi nerede, koje bi mogao izazvati fanatizam.

c). Tim više opaža se neosnovanost onoga oslona, što fanatizam i intolerancija, koja bi se izvan škole stvorila — kao što se i stvara, a tomu su različiti uzroci — ne bi imala, što bi je suzbijalo i paralizovalo joj snagu.

d). Škola neutra isključujući nauk o vjeri iz svoje škole postaje školom nepotpunom, krnjastom. Svrha je školi, da razvije prirodne klice duševnih sposobnosti, koje svako dijete prirođene u svojoj naravi nosi, i da im dade prvu direktivu u praktičnome životu i kao čovjeku i kao građaninu i kao religioznom biću. Laička škola, istiskujući religioznu obuku, isključuje tim i religiozni odgoj. Al ipak kao što se čovjek može pomatrati *in abstracto* odijeljen od građanina i od religioznog bića; *in concreto* to se ne može u čovjeku odijeliti. U jednomu te istomu individuumu to je sve stopljeno. Ovo sve troje u čovjeku tako je udruženo i prepleteno, da ono, što spada na religiozno biće, ne može a da ostane bez utjecaja na ono, što spada na čovjeka, kao čovjeka i građanina. U čovjeku imade i vegetativni i animalni i racionalni odio sa svojim osobitim funkcijama. Funkcije ove imadu svoj djelokrug; ali pošto su udružene u jednomu individuumu ne mogu tu biti, a da ne utječu jedne na druge, kao što nam to pokazuje svagdanje iskustvo. Laička škola, kada se obazire u odgoju samo na čovjeka kao čovjeka i građanina, a s vida pušta čovjeka kao religiozno biće, njezin odgoj ne može a da ne bude nepotpun i krnjast.

e). Laička škola ide indirektno za tim, da stvori indiferentiste i bezvjerce. Kada laička škola, kojoj je namijenjen odgoj, ne reflektuje na vjersku obuku, što više nju isključuje, tim kaže, da je ne smatra potrebnom. A to je sve jedno što i rastvoriti široka vrata i indiferentizmu i bezvjerju, jer ideje i primjeri utječu na odgoj i stvaranje čovjeka. Ne pomože reći, — kao što čini laička škola, da sebe ogradi protiv prigovora, da je ona rasadnik bezvjerja — vjera je privatna stvar, jer istina nije, da je vjera privatna stvar u smislu, kako se ima razumjeti riječ *„privatna"*. Privatna je stvar, što spada čisto na neku osobu, a to ne utječe ni najmanje na drugoga niti se očituje u javnomu životu sa svojim posljedicama. Da li ću se ja ustati u jutro u pet sati ili šest; da li će moji ukućani ići danas da obrađuju ovu ili onu njivu itd., to su privatne stvari, jer to ne utječe ništa na javni život, već ostaje u krugu jedne obitelji. Ali jedan princip, koji sam ja na pr. usvojio, da ne smije biti privatne imovine, da je svrha čovječja uživanje, da sve svršava smrću, da je krepostan i neporočan život tlapnja bolesnih moždana; ovi principi, koji će nužno dati direktivu mojemu djelovanju u društvu, ne mogu a da ne utječu i na druge i na javni život. Tako i religija ne može, da se smatra privatnom stvari, jer je religija magnetična igla čovjeku u životu, koji donapokon nije osamljen, već živi u društvu. Za privatne stvari svak se brine za sebe, nitko se neće tu uplićati, jer nitko ne vidi kakova interesa, kad je stvar čisto privatne naravi. Da je religija privatna stvar, ne bi se nitko njom bavio, ili bolje bavio bi se svak za sebe. Ali tako ne biva. Duboki mislioci svih vremena religijoznim su se pitanjem bavili, i uz socijalna, filozofska, etička pitanja uvijek je na prvo mjesto isplutavalo pitanje religijozno. Socijalna, filozofska, etička pitanja, nijesu stvari privatne, stoga nije niti vjera. Ovo je historijska činjenica, a ona nam dosta govori.

Nije vjera privatna stvar; stoga kada laička škola ne reflektuje na vjersku obuku, indirektno hoće, da vjera ne uđe u javni život niti da na nj utječe, dosljedno da se istisne iz javnoga života: a to je sve jedno što i htjeti stvoriti bezvjerce.

2. Vjerski odgoj ne spada na same roditelje već i na školu.

Drugi oslon o koji se laička škola oslanja ovaj je: *vjerski odgoj i obuka spada na roditelje, a ne na državu.* Ova isprika laičke škole ne stoji. Da spada na roditelje i vjerski odgoj nji-

hove djece to nitko ne poriče. Al isti razlog, koji njima daje pravo, istodobno ih obvezuje, da religiozno odgoje svoju djecu, taj isti opet razlog njih obvezuje, da ih fizično, moralno i intelektualno odgoje. Roditeljska je dužnost, pošto su dali život jednomu novome biću, da mu taj život i podrže, da ne izgine, a to ne samo fizički već ni duševno. Roditelji će podržavati fizični život svoje djece hranom, njegom, zaštitom, a duševni moralnim, intelektualnim, religijoznim odgojem. Razlog, koji nameće dužnost roditeljima, da u ova dva pravca odgoje svoje dijete, taj je, što, kada su se roditelji udružili međusobno, udružili su se, da postignu svrhu toga udruženja. A svrha je podržavanje ljudskoga roda. Za postignuće te svrhe, nije dosta prokreacija, već i fizična njega, koja, kada bi se djetetu uskratila, poginulo bi; nije dosta niti sama fizična njega, već i duševna, koja, ako bi se uskratila, dijete bi duševno poginulo: vegetativni i životinjski dio bio bi tu razvit, ali njegova duševna svojstva, koja bi morala u njemu gospodariti nad životinjskim, ostajući neoplemenjena, ne bi ona u njemu gospodarila, već niže pohote (životinjski dio) a tim bi taj čovjek više naličio životinji, nego čovjeku. Ovo je razlog, što obvezuje roditelje, da i fizično i duševno odgoje svoju djecu, što se već u samome prirodnome instinktu očituje. — Dakle isti je razlog, koji obvezuje roditelje da se skrbe i za religiozni i za moralni i fizični odgoj svoje djece.

Ovo valja imati pred očima i uvidjet će se, kako je neosnovana isprika laičke škole. Laička škola veli: obuka u vjeri posao je roditelja. Odgovaramo mi: jest, ali nije samo to, već je posao roditelja iz navedenih razloga — i intelektualni i fizični odgoj. Pa što bi se odatle imalo izvući? Odatle čini se, da bi se imalo zaglaviti: ne treba državnih škola, jer je to posao roditelja. Mi toga zaglavka ne ćemo učiniti. Laička škola, ako je dosljedna svomu principu *„vjerski je odgoj posao roditelja“*, ako je — kako smo dokazali — posao roditelja i fizični intelektualni odgoj djece, morala bi zaglaviti, da ne treba ni laičkih niti bilo kakovih drugih škola. — Hoće li laička škola saći do ovoga zaglavka, ne znamo; mi ne silazimo, jer je nama škola upopunjenje obiteljskog odgoja. Da je škola popunjenje obiteljskoga odgoja zagovaraju ovi razlozi. a) U svako doba, kod svih naroda i najkulturnijih, kao što su bili Grci i Rimljani, nije bilo javnih državnih škola. Odgoj se je primao u uskom obiteljskom krugu, komu su se dodavali privatni učitelji, a ovi su odgajali djecu pod nazorom roditeljske vlasti. Tim se je postizalo, na što se je smjeralo,

da se postigne, da naime djeca postanu članovi društva na svomu mjestu. Na isti se cilj smjeralo i taj se cilj postizao — relativno jače ili slabije prama prilikama osoba, vremena, mjesta, — na koji i sadašnje javne škole smjeraju. Stoga današnje škole ne mogu da budu nego nastavak, upopunjivanje obiteljskog odgoja ili — ako se hoće — zamjena toga odgoja, koja ne vrši drugu službu nego onu, koju su nekada — u najkulturnijim državama — vršili privatni učitelji u ime roditelja.

b). Javne su škole upopunjenje obiteljskog odgoja. Obiteljski život nosi sa sobom brigu, naročito za svoje fizično uzdržavanje. Ove brige oduzimlju i vrijeme roditeljima, umaraju i intenzivnost njihove volje, da bi je posvetili jače odgoju intelektualnom, kako bi posvetio učitelj u školi, kojemu to valja da bude jedina i glavna briga. Da se olakoti posao roditeljima osnovale su se javne škole. Škole dakle ne unose ništa nova u odgoj djece — govorim o svrsi obuke i odgoja, a to je glavno, a ne govorim o metodama, koje mogu biti nove — već pomažu roditeljima, da se postigne u djeci, što bi roditelji sami ili vrlo teško ili ne bi nikako postigli u svojoj djeci naročito u ekstenzivnosti obuke. Taj kvantitativ i kvalitativ obuke, što djeca trebaju, mjeri se po položaju, koji će djeca kasnije zauzeti u državi. Izbor staleža stoji dijelom i do volje djeteta uopće, a dijelom i do volje roditelja, koji se moraju brinuti za budućnost svoje djece sve dotle, dokle stoje djeca pod pažnjom roditeljskom; taj kvantitativ obuke stoji dakle do volje roditelja. Stoga nastavnici, koji poučavaju djecu u onome, u čemu ne bi bili sposobni roditelji, nijesu drugo nego zamjenici roditelja; a to je sve isto što i reći, da škola upopunjuje obiteljski odgoj i obuku.

Ovo su dva razloga koji čisto dokazuju, da javna škola nije drugo već upopunjenje obiteljskoga odgoja. Laička škola, koja istiskuje vjersku obuku a pridržaje samo umnu i fizičnu, ne može reći da takova škola upopunjuje obiteljski odgoj, ako iz odgoja isključuje vjersku obuku, koja je bitni elemenat u obiteljskom odgoju.

Iz ovoga, što sam napisao do sada, slijedi ovaj zaglavak. Ako je školi popuniti obiteljski odgoj, ako to ne može a da ne primi i obuku u vjeri, nužno slijedi, da obuka u vjeri nije posao isključivo obitelji, već i škole.

Nadodajem još jedan razlog, što bolje utvrđuje, da pouka u vjeri nije posao roditelja već i škole. Državne se škole podržavaju doprinosima onoga naroda, koji šalje tamo svoju djecu.

Ako narod podržaje laičke škole, ima pravo, da mu djeca prime u tim školama potpun a ne krnjast odgoj i obuku. Ako roditelji troše za javne učitelje, zašto da su roditelji primorani poučavati djecu u vjerskim stvarima ili plaćati privatne učitelje, ako hoće, da im djeca prime integralni odgoj i obuku? Što bi mogla laička škola iznijeti protiv opravdanim ovim tužbama, koje bi se digle sa strane roditelja? Uprav ništa. Stoga isprika laičke škole, da je naime odgoj u vjeri posao roditelja ne stoji: iznesen je samo, da opsjeni i zavede.

3. Nije istina, da država imade apsolutno pravo nad školama, stoga što su djeca članovi države.

Treća je isprika laičke škole, zašto ona isključuje obuku u vjeri iz svoje naukovne osnove, ova: *djeca su članovi države, stoga država ima apsolutno pravo nad školama.* Čini mi se — ako me pamet ne vara, da je ovu krilaticu prvi izrekao Danton u narodnom vijeću druge godine francuske republike: *„Il est temps de proclamer ce grand princip, que les enfants appartiènnent à la republique, avant d' appartenier à la famille.“* Isto je mišljenje podupirao u starije doba Robespierre, pa su ovi principi isplutali na površinu i u zadnje doba u parlamentima, na katedrama, u političkim organima. Pisalo se je: *potpuno je svojevoljna tvrdnja kazati, da je prirodno i isključivo pravo roditelja nad djecom i da roditelji mogu to svoje pravo prenijeti po volji na kler i crkvu. Takova prava ne ima nigdje kod nijedne dobro uređene države, koja bi smatrala* da su djeca slobodna svojina roditelja. *Moderna država može posmatrati roditelje samo kao mandatare i nosioce zakonskih dužnosti i prava, za vršenje kojih država je spremna, da stupi sa punom svojom eksekutivnom vlasti.* (mit seiner vollen Zwangewalt.)

Da li je ispravno stanovište: djeca su članovi države, i država ima absolutno pravo na odgoj djece? Riješenje ovoga pitanja ovisi o riješenju nekoga drugoga, a to je, da li je država (civitas) stvorena za individua, ili je stvoren individuum za državu. — Kada bi individuum bio stvoren za državu, tada bi dakako država absorbirala i obitelj i pojedinca i sva prava, koja ovi sa sobom nose i individui postali bi sredstva, i drugo ništa nego sredstva u rukama države, kojim bi se ona služila za neku svrhu. A ta bi svrha bila sama država.

Ali ako bi se ovo pitanje riješilo, da je država stvorena za individue, tada država ne bi absorbirati mogla ni individue ni obitelji niti njihova prirođena prirodna prava, već bi ih morala štititi, dosljedno i pravo odgoja, što imadu roditelji, ne bi moglo iščeznuti u državi, već bi ih morala država štititi, odgoj taj popuniti, roditelje u tomu — zamijeniti. —

No, je li država za individium ili individuum za državu?

(Nastaviće se).

Dr. Fra Karlo Eterović — Sinj.

FRA ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ.

(O dvjestotoj godišnjici njegova ulaska u franj. red.)

Trojica su dosada, koliko mi je poznato, na temelju samostalnoga istraživanja napisala životopis fra Andrije Kačića: Stjepan Ivičević,[1]) prof. Josip Riboli[2]) i fra Gabro Puratić.[3])

I drugi su pisali o životu Milovanovu, ali su se ili ograničili da osvijetle pojedinu zgodu jal datu iz života Kačićeva, kao prof. Š. Urlić i Dr. P. Kolendić, ili su, kao D. Živaljević, Vodnik i dr., prikupili u jedno već objelodanjene i amo tamo rasijane vijesti. Svi nam ovi opet vrlo malo znadu pričati o doživljajima pjesnika, koji je toliko poznat i ljubljen od našega naroda.

Pretražujući samostanske arhive u Zaostrogu i Sumartinu, a ponešto u Makarskoj i Šibeniku, našao sam nekoliko novih podataka iz života starca Milovana, a usto sam se uvjerio, da mnoge opće primljene vijesti o njemu ili su dvojbene ili očito neispravne, za druge pak, koje se prenose od pisca do pisca, ali bez ikakva sigurna jamstva, našao sam nepobitnih potvrda u savremenim spomenicama. Ovo me je potaklo, da pokušam orisati novi kostur za životopis Kačićev. U ovoj raspravi ne će biti Bog zna što novo, ali što u njoj iznesem, bilo da je novo ili već od prije poznato, nastojat ću da dokazima potkrijepim. U povijesti i ovakav rad nije bez koristi. O čovjeku pak znamenitu i po narod

[1]) Kratki životopis Andrije Kačića Miošića, u: Zori Dalmatinskoj za god. 1848. (Zadar), potom u: Viencu uzdarja narodnoga O. Andriji K. M. na stolietni dan preminutja (Zadar 1861.) str. III—V.

[2]) Vjenčić Milovanu, piše prof. Josip Riboli (Zadar, brzotisak Kat. Hrv. Tiskare, 1885.).

[3]) Životopisni nacrt O. Andrie Kačića-Miošića, u: Razgovoru ugodnom (izdanje odbora za Kačićev spomenik, Zagreb 1889., Dionička Tiskara) str. XI—XVI.

zaslužnu, kao što je naš Kačić, i male su stvari mile i vrijedne, da se iznesu na vidjelo.

*
* *

Pokraćenice za oznaku arkiva, iz kojih sam crpao:

AZ. = samostanski arkiv u Zaostrogu.
AB. = sam. arkiv u Sumartinu na Braču.
AM. = „ „ u Makarskoj.
AŠŽ. = arkiv u samostanu sv. Lovre u Šibeniku.
ŽK. = „ „ „ sv. Križa u Živogošću.

1. Rod i godina rođenja Kačićeva.

U 17. i 18. vijeku bila je u selu Bristu povrh Makarske poznata obitelj Miošića. I ona je pripadala raširenome plemenu Kačića, kao što su pripadali Barišići, Žarkovići, Aleksići, Andrijaševići, Stipići. Fra Andrija hoće, da su briški Kačići pravi potomci starih knezova Kačića.

„Kačić, veli u Korabljici,[1]) od puno su vikova u Dalmacii, kako se štije u Luciu i u životu svetoga Arnira. Bihu u vrime kralja ungarskih velici i puno mogući, zapovijedajući u gradovim od Dalmacie kakono knezovi, a u nika vrimena na misto bana zapovidaše banovinam, kakono bani . . . Niki od ovizi odoše u Ungariu na službu kralja ungarskih i imadoše bogatstva i gospodstva, aliti vladanja velika . . . Ma posli nikoliko vrimena zavadiše se ovi Kačići, koji stahu u Ungari s jednom visokom . . . kućom, koja se Zagary zvaše. i dogodi se po nesrići, da Kačići pobiše gospodu rečene kuće, koji događaj bi uzrok od njiova bižanja iz Ungarije u Dalmaciju". Dva brata dođoše „u gornje Primorje, gdi uzidaše kašteo, koga zazvaše Gradac, a drugi na Tarpnju, više mora na glavici, koga se zidovi i sada gledaju cili . . Od jednoga brata muški porod neostade, a od drugoga, imenom Varsajko, ostade sin Baran imenom. Baran četiri imade sina, to jest Vukašina, Vukića, Andriaša i Barana. Ovi se podiliše među se, ter Vukašina zapade na dio Brist, Lavčanj i Podjezerje. Vukića Podaca i ostalo donje Primorje do Vrulje, kako se štije u staromu arboru aliti stablu Kačića, iz koga sam sve ovo govorenje virno izvadio".[2])

Stablo, rodopisje, koje spominje Kačić i koje je on dao ovjeroviti u Mlecima 22. dec. g. 1751., nalazi se u arkivu makarskoga samostana na velikoj pergameni. Na tome stablu fra Andrija je izveo sve naraštaje od Versajka do svojih savremenika. Netko je i poslije fra Andrijine smrti dalje na stablu bilježio. Od Versajka do Milovana ima 12 pokoljenja. Fra Andrijin djed Grgo Miošić bio je praunuk Mije Kačića, od koga se potomci, po svje-

[1]) Str. 465, izd. od 1760., Mletci, kod Antona Bassanesa. Po ovome, prvome, izdanju, priređenu od samoga Kačića, uvijek ću citirati Korabljicu.

[2]) Ovako je o Kačićima gotovo doslovce fra Andrija već prije bio štampao i u: Razgovoru ugodnome, izd. g. 1759., a i u izd. od 1756.

dočanstvu fra Andrije, prozvaše Kačići *Miošići*. Mijo pak unuk je Bartula, a Bartul unuk Vukašina Kačića, najstarijega sina Baranova.

Ima li i koliko ima istine u onome, što fra Andrija pripovijeda o rodstvenoj vezi briških Miošića sa starim Kačićima i s onima, što bi bili došli iz Ugarske, ja ovdje ne ću ispitivati. Pripomenuti mi je samo, da je i u našim krajevima u doba Kačićeva bila manija izvoditi svoju obitelj od koje stare junačke i plemićke kuće. Rodopisjima, bila ona i od državne vlasti ovjerovljena, ne može se pokloniti potpuna vjera za starije naraštaje, ako to nije i s druge strane utvrđeno. Nego poznavajući ozbiljnost starca Milovana može se reći, da on stablo svojih pređa nije izradio bez nekih realnih podataka. O ovome stablu priprosto veli: „Moj je trud, moja muka, moji prašukundidi, narugat mi se niko nejma". Ma koliko fra Andrija svoje prašukundide isticao, ipak u njemu nema ni traga onoj bolesti megalomanije, koju sretamo u njegovoga mlađeg savremenika fra Luke Vladimirovića. U ostalom Kačićevi blizi preci bijahu zaista junaci.[1]) O svome pradjedu Šimunu Žarkoviću, bratu biskupa Bartula († 1645.), o djedu Grgi i o stricu Ivanu Miošiću pjeva u „Pismi od vitezova primorskih":[2])

„Brist je, pobre selo vilenito, . . .
Jer porodi mlade vitezove,
Od Kačića kolina knezove.
Jedan biše Žarković Šimune,
Silni junak, na glasu vojvoda: . . .
Drugi biše Miošić Grgure,
Silni vitez rata od Kandie:
Pošteno je vazda voevao,
Još i ruse glave odsicao . . .
Treći biše Miošić Ivane,
Od vojnika mlađan kapetane: . . .
Slipci njega uz gusle pivaju
I junaci kad gorom putuju;
Bolji junak od babajka biše,
Viruj, pobre, zlatno pero piše.

Fra Andrijin otac Bartul Miošić rodio se je g. 1667. U staroj matici župe stoji na str. 21 bosančicom ubilježeno:

[1]) O Kačićima vidi nekoliko bilježaka kod Dra. Kolendića, Posveta Divkovićevih „Besjeda", u: Radu jugosl. akademije, knjiga 212, str. 140—146. (Zagreb 1916.)

[2]) Razgovor ugodni naroda slovinskoga, izd. odbora za Kačićev spomenik (Zagreb, Dionička tiskara, 1889.) str. 386. Po ovome izdanju citiram uvijek „Razgovor", ako drukčije ne kažem.

1667 Setbre 15 = karsti ja f: Pava Barišić Bartula Miošića sina Gargura Miošića i njegove žene zakonite Kate, a kum bi Stipan Šarić.[1])

Bartul je imao dva brata, Ivana starijega i Marka mlađega. Marko je rođen g. 1672.[2]) I u fra Andrijinu stablu dolaze sva trojica kronološkim redom: Ivan, Bartul, Marko.

Bartul Miošić oženio se je Mandom Tomašević iz Baćine[3]) i imao je jednu kćer Katu i četiri sina: fra Andriju, Grgura, Šimuna i Luku. Gotovo svi životopisci fra Andrijini pogrešno mu zovu majku Katom, a zvala se je Manda, kako jasno proistječe iz izvorne krštenice njezine kćeri Kate,[4]) sina fra Andrije i Grgura.[5]) Istina, izvorna krštanica sina Luke iz g. 1715. zove Bartulovu ženu Katom,[6]) ali valja reći, da je župnik ovdje pogrešno upisao, ili da se je Bartul dvaput ženio, i da je drugoj ženi bilo ime Kata, jer nije moguće pomisliti, da su razni župnici i u razmaku od devet godina triput pogrešno napisali u matici Manda mjesto Kata. Tako i za ujca fra Andrijina, brata naime njegove majke, svi se životopisci, osim Kolendića, povedoše za Ivičevićem

[1]) Vidi i Dr. P. Kolendić, Godina rođenja fra Andrije Kačića Miošića, u: Ljetopisu jugosl. akademije 32 II. 56.

[2]) Codex baptismorum u Zaostroškome manastiru na str. 27 nosi ovu krštenicu bosančicom pisanu: 1672. setembra 4.— Karsti ja fra Luka Smolianović Marka sina Gargura Miošić i njegove zakonite žene Kate iz Brista. I bi kum Stipanica Martičić iz Podace. — U arkivu Zaostroga ima suviše molba bosančicom napisana 1.III. 1730. Upravljena je na Prevedroga Principa u obranu franjevaca i potpisana od domaćina primorskih sela: Bast, Veliko Bardo, Tučepi, Drašnice, Živogošte, Darvenik, Zaostrog, Podaca, Brist, Lapčanj, Bačina. Od 12 potpisanika iz Brista Marko je prvi: Ja Marko Miošić imajući godina 57 potvrdjujem ovo pismo i činim †.

[3]) Ja nijesam nigdje u ispravama iz dobe Kačićeve našao, da mu je majka bila od Tomaševića, no to tvrde svi biografi, to predaja nosi, a u matici krštenih za Podacu i Brist nečija je ruka kasnije (19. vijek) pri krštenici kćeri Bartulove Kate na str. 49. dometnula, da je majka Manda „od Tomaševića". U ostalom Ivićević je živio s unucima, a valjda i sa sinovcima Milovanovim, pa je mogao točno saznati za rod njegove majke.

[4]) Adi 3 Sbre 1697. Karsti ja f: Tomas Radatović Katu ćer Bartula Miošića, — bi kuma Kate Bukliaševa — i zakonite njegove *žene Mande*. Matica kršt. za Podacu i Brist str. 49.

[5]) Adi 2. ottobre 1706 = Karsti ja fra Stipan Sivrić Gargura sina Bartula Miošića iz Brista i njegove zakonite žene *Mande*, bi kum Mijo Vicković iz Podace. AZ., Codex bapt. str. 84.

[6]) Adi 24 maja 1715 — Karsti ja fra Berno Dubrovčan Luku sina Bartula Mihošića i niegove zakonite žene Kate, kum bi Ivan Bukliašević. Matica kršt. Podaca-Brist, 64.

i zovu ga fra Lukom,[1]) dok je izvan svake sumnje, kako će se iz ove rasprave razabrati, da je fra Andrijin ujak bio fra *Šimun* Tomašević, triput zaostroški gvardijan i god. 1727. i 1728, vikar provincijalni, a ne provincijal.[2])

Kći Bartulova, Kata rođena je dakle g. 1697., sin Grgo 1706., Luka 1715., za Šimuna pak zna se iz jednoga popisa stanovnika Brista, koji je našao Dr. Kolendić,[3]) da se je rodio g. 1711. Prema genealogiji Bartul i nije imao više muške djece osim još fra Andrije.

Kad se je dakle rodio ovaj četvrti sin, proslavljeni naš Milovan?

Fra Andrija nije nikako mlađi od Grgura (rođ. 1706.), jer budući stupio u franj. red g. 1720., ne bi bio imao u ovo doba više od 13 godina, a od 13 godina nije mogao nikako postati novakom, kako je iz ondašnjih zakona i prakse poznato.

U spomenutoj matici krštenih Codex bapt. str. 165 čita se (bosančicom) ova krštenica:

Adi 17 Aprile 1704.

Karsti ja fra Tomas Radatović Antuna sina Bartula Miošića i njegove zakonite žene Mande. Bi kum [Mijo v iz] Stipan Bukliaš.[4])

Budući da Bartul nije više imao nego fra Andriju, to se ima zaključiti, da je ovo zaista izvorna krštenica našega pjesnika.

Proti ovoj tvrdnji mogli bi se iznijeti neki prigovori. Na nje se je osvrnuo g. Kolendić, ja ću samo nešto još dodati.

[1]) Stiepan Ivičević u: Viencu uzdarja narodnoga str III.; Josip Raboli, Vjenčić Milovanu 7.; O. Gabro Puratić. Razgovor ugodni (izd. 1889.) str. XI–XII; Danilo Živaljević, Andrija Kačić-Miošić, u: Letopisu Matice srpske, knjiga 171 (Novi Sad 1892.), str. 6 i 7.

[2]) Živio je u 18. vijeku i neki fra *Luka* Tomašević, koji je god. 1739.— 1741. bio gvardijanom u Sinju, a umro je u Splitu 21.VI. 1747. no ovo ne može biti ujac fra Andriji, jer je dosta mlad, nije bio starješinom provincije niti je bio iz Baćine. O fra Šimunu Liber arch. prov. u Makarskoj str. 269 ovo bilježi: 1726 A. R. P. Nicolich a Sibenico: primo anno mortuus est, et Vicarius Provlis electus fuit 1727. A. R. P. Simon Tomassevich a Zaostrog (Baćina pripada Zaostr. manastiru): et hic. ante terminum obiit. — Kad se je vraćao iz Ugarske i Bosne u Dalmaciju pade mu kap u Kninu i dovedoše ga u Šibenik, gdje se za malo dana umro 30. okt. 1728.

[3]) L. c. 55

[4]) Što je u zagradi [ ], to je u izvorniku precrtano, ali se jednako dade čitati. Na ovu se krštenicu namjerih prebirući stare matice zaostroškog arhiva, ali dužnost mi je pripomenuti, da ju je i g. Kolendić otkrio, i to prije mene.

Glavna je poteškoća, što ne znamo, je li se fra Andrija zvao Antun prije negoli je ušao u franj. red. Ali kad matice povrh tri spomenuta ne znadu za drugoga sina Bartulova, nego ovog Antuna, rođena 1704., kad Bartul nije više ni imao nego fra Andriju, kad fra Andrija mora da je stariji od Grgura rođena 1706., kako prije upozorih, tada smo usilovani zaključiti, da dijete Bartulovo Antun nije drugi, nego naš fra Andrija. Prigovor, zašto fra Andrija kao najstariji sin Bartulov nije dobio na krštenju djedovo ime Grgur, lijepo je razriješio g. Kolendić. U ostalom nije osamljen slučaj ni u istome „Arboru" Kačićevu, da stariji sin ne nosi ime djedovo.

Većem se prikazuje poteškoća, koja dolazi iz manastirskih mrtvara i iz bilješke o. Luke Vladimirovića. Ovaj potonji, 14 godina mlađi od fra Andrije i dobar njegov znanac, veli,[1]) da je Kačić umro u 64. godini života. Ovo isto ponavljaju i mrtvari po našim manastirima, pače živogoški mrtvar daje Milovanu 70 godina. I zato stariji povjesnici prihvaćaju općenito god. 1696. kao godinu rođenja. Jeli moguće, vele, da Vladimirović nije znao, koliko je Kačiću bilo godina?

Što se tiče mrtvara, spomenut ću, da u ovome slučaju ne imadu velike vrijednosti. Svi su osim najstarijega sastavljeni tek g. 1791., a baš ovaj najstariji ne bilježi godine Kačićeva života.[2]) Vladimirović je pak nepouzdan, a pogotovo, kad protiv njega stoji fra Andrija Staničić, savremenik (rod. 1706.) i drug Kačićev. On je samo godinu dana poslije Kačića u istome samostanu u Zaostrogu bio obučen, u Šibeniku na učiteljskoj stolici naslijedio je Milovana, a inače poznat je kao točan i vjeran opažač. I ovaj Staničić *tri dana poslije* negoli je umr'o Milovan bilježi na zapisniku u Sumartinu, da je Kačiću bilo *oko 58* godina. I zaista prema gornjoj krštenici Milovanu je u decembru 1760. bilo blizu 57 godina. Najozbiljnije potom svjedočanstvo i jedino baš savremeno približuje se matici krštenja, a pobija Vladimirovića. Moramo dakle reći, da se gornja krsna svjedodžba Antuna Miošića ne odnosi na nikoga drugoga, nego na fra Andriju.

Prigovor, da bi se u ovome slučaju Kačić bio preveć mlad zakaluđerio, sasvijem otpada, kad znamo, da su se baš u doba

[1]) Cronicon archivale . . . conventus S. M. Zaostrogensis a Lucio Narentino (Venetiis 1770.) str, 26.

[2]) O mrtvarima ću opširnije govoriti u 6. odlomku ove rasprave.

Kačićevo oblačili mladići kako od 20 i od 24 godine tako i od 16, a redovito od 17 ili 18 godina.[1])

I Danilo Živaljević u svojoj pomnjivo izrađenoj monografiji o Kačiću odstupio je od god. 1696. On je, ne poznavajući točne krštenice, prihvatio Staničićevo svjedočanstvo i Puratićevo mišljenje[2]) kao najvjerojatnije, t. j. god. 1702. kao godinu rođenja.

Danas poslije Kolendićeve raspravice[3]) i svega, što sam gore istakao, nema više sumnje o godini Kačićeva rođenja. Kačić se je stalno rodio g. 1704., i to u prvoj polovici aprila ili najranije potkraj marta, buduć kršten 17. IV. te iste godine.

Bartul, otac fra Andrijin, bijaše čovjek imućan, ugledan i bogobojeć. Njega spomenici zovu g. vojvoda, a djeca mu i sinovci g. 1752. dobiše čast knezova (Conte)[4]). U svome djetinjstvu i on je učio knjigu u zaostroškome manastiru i mislio da postane franjevcem. O. Šimun Tvartković (Codex bapt. 37), kad mu je ponovno pisao krštenicu, veli: „A ovo ja pišem, kada ga primisti u manastir, da uči knjigu i bude fratar"[5]). Sestra fra Andrijina Kata udade se za Vickovića u Podaci. Brat Grgur

[1]) Za potvrdu ispisat ću ovdje iz starog Liber archiv. zaostroškog manastira str. 155. sq. maticu oblačenja bosančicom napisanu iz god. 1724.

Obuče o. m. p. fra Aguštin Soljanin ministar provie bosanske na g. 724. miseca šetembra 29.

Miu Andriaševića od godina 24 iz Podaca, i bi mu ime fra Ilia.

Gargura Ciljevića (?) iz Baćine od godina 18 i bi mu ime fra Marian.

Matia Maršića iz Broina od godina 18. bi mu ime fra Gargur.

Božu Lozinovića od godina 19, bi mu ime fra Šimun iz Vardola.

Luku Kačića alias Pavličevića od godina 18, bi mu ime fra Lovro iz Lapčanja.

Bartua Bartulovića iz Lapčanja od godina 18, bi mu ime fra Agustin.

Matia Jelavića iz Vargorca od godina 15, bi mu ime fra Juro.

Andriju Vidovića iz Broćna od godina 17 (19?), bi mu ime fra Gabriel.

Petra Kosića (sic) iz Zaostroga od godina 16, bi mu ime fra Martin.

Ivana Boroevića iz Brača od godina 1 ?, bi mu ime fra Franceško.

Ovdje je Soljanić lijepo zabilježio krsno ime i ime reda, dobu života i rodni kraj novaka. Na drugim mjestima Lib. arch. nažalost sve te okolnosti ne spominje.

[2]) Isp. Riboli l. c. 6 sq.

[3]) Ljetopis jugosl. akademije 32. II. 52. sqq.

[4]) U popisu (bosanč.) desetnjakâ zaostroškoga manastira god. 1600., ali prepisanu g. 1770., čita se: „U Bristu . . . Gargur Miošić od vina i pšenice i bratja mu. Isto potvardi na 1708 voida gon (vojvoda gospodin) Bartuo Miošić svojom rukom, i nadomaknu desetinu od svakoga žita i smokava, ali mu se sinovi i sinovci izvadiše, kada se učiniše Konti Kačići na 1752".

[5]) Codex bapt. 37 A. Z. — Isporedi Kolendić l. c. 56, bilj. 2.

"osvadi", piše Riboli,[1]) nekog mletačkog generala kao izdajicu Vlade Makarske; ali generalova obitelj, da mu se ikako osveti, toliko učini kod mletačke Republike, te ga ona progna. On umrije u Moskvi. Luka se oženi i okući u Sućurju (na Hvaru) i imade samoga jednoga sina suludasta, te s njim se i utrne taj ogranak. Šimun je ostao na očevu lopraku i imade pet sinova".

Pok. fra Serafin Vežić († 1895.) napravio je genealogiju Miošića od Milovana do svoga vremena. Spis se čuva u arkivu Zaostroga. Danas od fra Andrijine upravne rodbine živi još samo Iva Miošić, udata za Franju Marušića p. Ivana. Njezin otac Stjepan Miošić umro je 23. dec. 1919.

2. Kačić uči knjigu i stupa u red sv. Franje.

„U Andriji odmah od djetinjstva" piše Ivičević (l. c), „ukazaše se biljezi oštre pameti u tvrdoputnu tijelu. — Radi šta njegov ujac, M. P. O. Luka (?) Tomašević, Malobratjanin S. O. Frane, Državnik u Dalmaciji, s dogovorom Braće Redovnika, uze ga na nauk u stari samostan, koji se nalazi u selu imenom Zaostrog".

Kačić je mlad morao stupiti u samostan na nauku. Onda je u nestašici jedne centralne gimnazije svaki manastir uzdržavao i poučavao po nekoliko dječaka iz okolišnih sela i pripadnih župa kao kandidate za red. Nauci pak prije oblačenja trajali su redovito pet godina[2]). Po češće ponovljenoj naredbi djeci, koja su se primala u manastir na nauk, nije smjelo biti manje od 12 ni više od 15 godina[3]), Često se događalo, da radi nedostatka pu-

[1]) L. c. 7.

[2]) Na zboru u Karinu 26. VI. 1748. odredjuje se (točkom 4.), da se ne primaju dječaci u samostan nego dobrih i kršćanskih kuća. Ed avanti d' avanzarli tra li comensali si protestino alli loro parenti, che per un anno li dovranno provare e trovandoli in questo tempo inabili per le lettere, si restituiranno alle case loro. E non potranno vestirsi se non avevano decorosamente servito e sogiornato in qualche convento . . . per anni cinque e dalli P.P. Maestri siano istruiti. A Z., det. circolari.

[3]) Provincijal O. Andrija iz Kutijeva u okružnici iz Zaostroga 3. VI. 1721. piše: Ven. Deffinitorium percipit (sic) omnibus Superioribus Localibus ut ad Monasteria prout et parochias non recipiant juvenes excedentes annum 13. nisi instructi fuerint a foris. A Z., Lettere circolari. — Provincijal Ivan a Strazemano okružnicom 23. V. 1730. naređuje. da se ne primaju dječaci, „qui 15. act. annum jam excesserunt, nihilque sciunt" (Ibid.), a na zboru u Sinju 1735. zaključeno je: Antiquum Decretum circa aetatem recipiendorum puerorum innovatur, quod nullo modo, qui minus duodecim annos habuerint, et plus quatuordecim recipiantur nisi alibi gramaticae vacaverint. Okružnica Provinciala O. J. Filipovića od 21. VI. 1735, 8⁰ A Z. l. c.

čkih škola dječaci iz zagorskih i od samostana udaljenih krajeva počinjahu nauk u poodmlakoj dobi. Drugi pak, iz blizine samostana ili bliža rodbina redovnikâ, dolažahu vrlo rano u manastir, da uče knjigu. I zato spomenute naredbe nastojahu uvesti što više jednakosti, no radi prilika jednakosti nije moglo da bude, što nam potvrđuju i statistike onoga vremena[1]). Kako Brist, Kačićevo rodno mjesto, nije ni sat hoda udaljen od Zaostroga, a u to vrijeme u istome manastiru stanovao, pače od g. 1714. do 1717. bio i njegovim starješinom, fra Šimun Tomašević, ujac Milanov, to s razlogom sudimo, da je dječak Ante Miošić već u 10. ili najkasnije u 12. (1716.) godini počeo svoje nauke u starom primorskom samostanu. Da nije ovako rano ušao u školu, ne bi ga doista već u 16. godini života našli među redovničkim novacima. Za vrijeme svoga đaštva u Zaostrogu od 1716. do 1721. Kačić je bio u društvu mnogih mladića, među kojima ističem poznatoga, ali nesretnoga književnika Grabovca, koji je u Zaostrogu proveo godinu kušnje 1718.-9., a sva je prilika, da je Kačić koje vrijeme već ovdje živio i s Jurjem (Fra Andrijom) Staničićem, jer je Staničić po dobi dvije godine, a po školi jednu samu godinu od njega mlađi.

Što je Kačić učio u manastiru? Danilo Živaljević na ovaj isti upit odgovara: „Ne zna se; ali kada se pomisli, da su rimokatolički manastiri onoga doba bili rasadnici prosvete i da su u svojim sredinama imali učenih ljudi, lasno je pretpostaviti, da je tu Kačić mogao dosta naučiti"[2]). Međuto prema podacima, koji se u našim arkivima čuvaju, mogu da prikažem barem približ-

[1]) Za kan. vizite državnici bi popisali osoblje, koje bi našli u pojedinim samostanima. O. Grgo Despot provincijal zabilježio je g. 1755. po svim samostanima uz redovnike još i dječake, kandidate reda. Spomenut ću Zaostrog i Šibenik.

U Zaostrogu:

Joseph Vladimirovich de Narenta aetatis annor 15. In contu 8 (In conventu)
Martinus Billas de Lapçan aetatis annor. 16. In contu 4.
Matthaeus Ercegh de Vergoraz aet. annor. 18. In contu 2.
Natalis Sugliegovich de Narenta aet. annor 17. In contu 5.

U Šibeniku:

Laurentius Vuxich a Magdalena aet. an. 20. In contu 6.
Lucas Piglich a Miglieveri aetatis an. 19. In contu 6.
Elias Svetina de Promina aet. an. 20. In contu 5.
Bartholomaeus Jurinovich de Sebenico aet. an. 22. In contu 3.
Slijede još petorica. A. M., svezak Acta capituli Prov.lis Signi an. 1754.

[2]) L. c. knjiga 171. 7.

no, što su dječaci učili u manastiru prije negoli su bili obučeni. Program tih nauka obuzimao je ovo: dječaci, ako nijesu već prije znali, morali su da nauče čitati, pisati i osnovne račune; potom su učili gramatiku, i to hrvatsku, talijansku i latinsku. Oni su morali toliko napredovati, da znadu lako i razgovijetno čitati u sva tri jezika [1]). Za hrvatski u ovo doba svak je morao znati bosansku ćirilicu, jer je za franjevce vrijedilo pravilo, da se upotrebljavaju slova prema jeziku, u kome se piše: latinski i talijanski neka se piše latinskim (djačkim), a naški, naškim (ilirskim, slovinskim) slovima [2]). Fra Jakov Antičić u jednoj bilješci od 29. V. 1679. veli: „I nađoh napisano na jednoj ploči, u obliku (sic) slova djačka, a naški govore [3]). Pa i sve gotovo isprave hrvatski pisane u ovo doba napisane su bosančicom. Kad će polovicom XVIII. stoljeća početi bosančica da se zanemaruje, franjevačko se je starješinstvo našlo ponukanim, da g. 1749. izda vrlo oštre naredbe: „Buduć mi Slovinci", veli jedna takova naredba, „grdna je sramota, da ima mnogih, koji ne znadu pisati u našemu materinskom jeziku . . . Zato neka je svakome na znanje, da dječaci ne će biti obučeni, a klerici da se ne će pustiti na ređenje, ne budu li dokazali svjedodžbom svojih o. o. učitelja, da su naučili naše

[1]) Na definit. sastanku u Brodu (Bradii) 13. VII. 1709. pod provincijalom O. A. iz Imotskoga zaključeno je: 2⁰ Nullus Juvenum recipiatur ad Novitiatum nisi sit . . , competenter litteratus saltem in studiis humanioribus aut ad minus gramaticam bene calleat sciatque legere quantum sacerdotalis exigit status. ŽK. — Provinc. Vikar O. Š. Tomašević u okružnici izdanoj u Budimu 22. VI. 1727. javlja, da će ispitati kandidate za novicijat, „nam qui habuerit sufficientem doctrinam, maxime expeditae Lecturae ac Gramaticae cum aliis requisitis, ipsi novitiatus concedatur". — Da se je pod mletačkom republikom tražilo od redovničkih kandidata i nešto talijanskoga, po sebi se razumije, to više, što je većina ovih mladića odmah po dovršenoj godini kušnje išla u Italiju na filozofijske i teologične nauke. Teško da nijesu u samostanu nešto učili, kad imamo dokaza, da se je barem u nekim slučajevima i po župama vježbalo u talijanskoj gramatici. Tako biskup makarski Stjepan Blašković piše 5. I. 1751. O. Luki Vladimiroviću, župniku Opuzena: Le racomandiamo di far la scuola insegnando le creature legere e scrivere, e la gramatica, il che molto mi sara gradito adotrinandoli anco nelle lingue italiana e latina. A Z., svezak „Vladimirović". — Za hrvatski jezik i ako se ne namjerih na direktan dokaz, ono ga izvodim iz dužnosti, koju su svi imali da nauče pravilno pisati, i što su faktično sastavci redovnika iz ovoga doba, bosančicom pisani, sa slovničke i ortografske strane dosta pravilni. Ove pravilnosti ne bi jamačno bilo, da se nijesu u školama vježbali.

[2]) Ovo sam čitao u jednoj odluci u A Z., no bilješka mi se je izgubila, te u ovaj čas ne mogu točno navesti izvor i njegovu godinu.

[3]) AZ., svezak „Accuse e querelle".

pismo". Na ovoj je odluci potpisan i naš Milovan [1]). Kad se je od dječaka tražilo, da znadu hrvatski pisati, to se je razumijevalo, da budu kadri i pravilno — prema ondašnjem načinu — nešto sastaviti i napisati. U latinskoj slovnici trebalo je da budu toliko upućeni, da mogu razumjeti sv. Pismo i lekcije brevijara [2]).

Starješinstvo je na svojim zborovima određivalo u svakome manastiru posebne učitelje dječaka *Magistri Juvenum* ili *Gramatices*. Da se je ta služba ozbiljno uzimala, razabire se odatle, što su često postariji i naučni redovnici bili imenovani učiteljima. Tako je baš i naš Kačić, pošto je svršio svoje desetgodišnje učiteljevanje na generalnome učilištu bogoslovije u Šibeniku i pošto je zadobio čast jubilata, imenovan g. 1749. za Sumartin *Magister gramatices*. Pri stupanju u novicijat mladići bijahu podvrgnuti ozbiljnome ispitu, koji često obavljahu pred državnikom za vrijeme pohođenja samostana. Odluka starješinstva od 12. VII. 1709. oštro naređuje gvardijanima, da odmah upute svojim kućama mladiće koji . . . osobito gramatiku ne poznaju . . . koji su nesposobni za nauk ili ne pokazuju marljivosti i ljubavi za knjigom" [3]).

[1]) Evo cijele točke: „8⁰ L' esser noi Illirizi, e ritrovarvisi molti, che nell' Idioma nostro materno scriver non sanno, è un inconveniente pur tropo massiccio. Ordiniamo per tanto alli P.P. Maestri, che istruischino i loro discepoli a scriver anco nell' Idioma stesso, ed alli Chierici li quali non sono sotto la disciplina loro, che affatichinsi ad imparare, poi che dassi a notizia di ziascuno, che li putti non saranno vestiti, ed i chierici amessi all' ordinationi, se non faranno costare con una fede de' P. P. Discreti, d' aver essi imparato lo scriver medesimo . . .

f. Andrea Stanicich diffre (diffinitore)
f. Pietro Cnezevich „
f. Girolamo de Giezero „
f. Paolo Junacovich „
f. Giov. Thurich Custode „
f. Andrea Miossich Giubilato „
f. Pietro Carapanza es-Provle „ (Provinciale)
f. Girolamo di Rama es-Provle „
f. Giovanni Vucich Minzo Provle „

Zaključci kongr. u Sinju 17. VI. 1749. u okružnici provincijala Iv. Vucića. A Z., svezak „Lett. circolari".

[2]) O školskim predmetima i o školskim knjigama kod franjevaca u Dalmaciji u doba Kačićevo vidi, što piše prof. Š. Urlić na str. 38-41 svoje monografije: Crtice iz dalmatinskoga školstva od dolaska Hrvata do g. 1910. I. dio (Zadar 1919., izdala Matica dalmatinska).

[3]) Strictissime omnibus Superioribus Localibus mandat, ne amodo in posterum eiusmodi infructuosos Juvenes . . . maxime autem qui gramaticam ignorant, nec legere quantum satis est sciunt, pro studiis incapaces sunt, vel vero eisdem sedulo incumbere nolunt in Conventibus retineant, sed statim . . . domum remittant et expediant. ŽK., Odluke def. sastanka u Brodu (Bradii) 13. VII. 1709.

Kačić se je bez dvojbe već u svojim prvim naucima pokazao darovitim i marljivim učenikom. To izvodimo ne samo iz vanredne ljubavi za knjigom, koja se za cijeloga njegova života očituje, nego i iz toga, što je u najranijoj dobi, naime u 16. godini, bio pripušten u novicijat. U brojnim maticama oblačenja iz ovoga vremena nijesam se nigdje namjerio, da je koji dječak prije 16. godine života bio primljen na redovničku kušnju.

Kačić je pokazao volju da postane franjevcem, to je bila i vruća želja njegovih roditelja, a doista želja i ujca fra Šimuna, to više, što je u njemu otkrio velike sposobnosti za nauk.

10. marta 1720. Ante Miošić zaogrnuo se je u Zaostrogu ruhom sv. O. Franje i započeo godinu kušnje sa dvojicom drugova. U isti dan X. III. slijedeće godine 1721. obrekao je svečane zavjete. U staru zaostrošku maticu oblačenja bosančicom pisanu (Lib. arch. conv. Zaost.) nije unesen Kačić, i ako su tu redovito bilježena oblačenja mladića prije i poslije te godine. No, čega nema — barem sada — u zaostroškoj matici, ostavio nam je Liber archiv. provinciae, koji se u dva primjerka čuva u Šibeniku (Sv. Lovre) i u Makarskoj. U makarskom na str. 132. čita se:

Anno Dni 1720

Zaostrogii, die 10 Martii per R. P. Andream Marsich Gvardianum induti sunt sequentes: Fr. Gregorius Augustinovich, Fr. Georgius Barzicich, **Fr. Andreas Miossich,** *et anno sequenti ad solem. Profess. amissi per eundem.*

I šibenski Lib. arch. na str. 110. bilježi oblačenje na dan 10 *maja*. Pogreška je očita. Fra Andrija započe redovnički život ne 10. maja, nego 10. marta.

U ovo doba bijaše predstojnikom zaostroškog samostana, kako i matica spominje, O. Andrija Maršić iz Imotskoga, vrijedan i pobožan redovnik, a provincijom, koja se tada prostirala od Budima sve do blizu Dubrovnika, upravljaše O. Filip Šurković. Za učitelja duhovnoga života u godini kušnje imao je Kačić O. Luku Brecića, ali samo za tri mjeseca, jer je na redovničkome zboru 16. juna 1720. Brecić premješten u Živogošće, a novim učiteljem novaka izabran učeni i zaslužni O. Mijo Jekušić.[1]) Ne će biti izlišno, ako spomenem, da je na ovome istome zboru 1720. izabran kustodom, t. j. doglavnikom redodržavnika, ujac Kačićev O. Š. Tomašević. Nova služba davala je Tomaševiću zgode, da se što uspješnije zauzme za izobrazbu svoga ljubljenog sestrića.

[1]) Lib. archiv. prov. 124 i 136. AMO. O. Jekušiću, vidi: Zlatović O. Stipan, Franovci i hrvatski puk u Dalmaciji (Zagreb 1888) 264.

Netom je navršio godinu kušnje, fra Andrija se je svečanim zavjetima za cijeli život posvetio Bogu. Mlad je bio tada — tekar mu bilo 17 godina. Trebalo je još dugo učiti. Po ustanovama reda klerici su poslije novicijata imali da svrše tri godine filozofije, a četiri teologije.[1]) Nauci u tečaju filozofije odgovarali su donekle višoj gimnaziji, kaošto su i nauci prije novicijata sličili nižem ciklusu naše srednje škole. Program naime filosofskog tečaja obuhvatao je osim filozofije u užemu smislu još geometriju, matematiku, fiziku, klasike i retoriku, a teologija se je dijelila u teoretičnu i praktičnu.

Ivičević i svi životopisci za njim tvrde, da je Kačić po novicijatu bio poslan u Budim, gdje je tada bilo prvo učilište redodržave, i da je tamo učio sve nauke do zaređenja za svećenika. Ja u službenim spisima onoga vremena nijesam nigdje našao ovu vijest izrijekom potvrđenu. No nju je Ivičević uzeo iz postojane predaje, i držim, da nema ozbiljna razloga, da o njoj sumnjamo. U ovo doba slali su se klerici u Italiju na nauke. Tako je između god. 1724. i 1726. iz same dalmatinske strane, ne brojeći dakle Ugarsku i Bosnu, bilo opremljeno oko 20 klerika u devet raznih talijanskih franjevačkih provincija.[2]) U popisu ovih klerika našega Kačića nema. Ujac Tomašević bit će držao korisnijim, da mladi fra Andrija pođe u Budim. Kolendić[3]) nagađa, da je fra Andrija do kongregacije, koja se je držala u Zaostrogu 1. jula 1721. čekao u istome samostanu, i da ga je tada ujac preporučio provincijalu fra Andriji iz Katijeva, da ga povede sa sobom u Ugarsku. Ne znam, varam li se, ako rečem, da i pjesmarica Kačićeva daje slutiti, da je Milovan dulje vremena proboravio među Ugričićima. On Ugričiće hvali, hvali njihovo viteštvo i junaštvo, njihovoj se zemlli vješt pokazuje.

Je li sve nauke filozofije i teologije Kačić svršio u Budimu, je li cijelo vrijeme od 1721. do 1727. ostao u Ugarskoj ili se je o praznicima barem koji put spuštao k moru u Primorje — nije

[1]) Sambuca c. V. § 4. 14, 15 i 22, te c. II. § 6. 9; isp. Kolendić l. c. 57 sq.

[2]) Evo imena provincija, u koja bijahu po dvojica poslana: Prov. sv. Bernardina, Milanska, Florentinska, Brešijska, Bolonjska; Serafska, Prov. Marka, Prov. Principatus i Prov. sv. Anđela. Arhivist dodaje, da je i delegat još neke poslao sa svoje strane. Lib. arch. prov. AM. 183. — Za fra Andriju Staničića znamo da je odmah po novicijatu 3. XII. 1722. s drugom O. Lovrom Baranovićem bio poslan u provinciju Markâ (Italija) da uči filozofiju. Izvorno dopuštenje provincijala A. B.

[3]) L. c. 58.

poznato. Svakako čini se, da mu se s početka nije toliko mililo u dalekome svijetu. U Budimu, pripovijeda Ivičević (l. c. IV.) „Fra Andrija djakom, daleko od oka ujčeva, nešto se srdnu i zagrize, ter natrag doma pobieže. Dali njegov ujac, što ne može *razlogom*, dovrši *konopom* i brže bolje opet u Budim otpravi ga". Teško je rasuditi, je li ovo prosto pričanje ili je zbiljski događaj. Ja svakako držim, da, i ako je anegdota, ono će opet imati, kako bi rekao Milovan, „dobar temelj od istine". U analima provincije za ono doba ovakovi slučajevi bježanije nijesu rijetki.

Samostan u Budimu kao i onaj u Šibeniku bili su već na kapitulu g. 1699. određeni za učilište filozofije [1]). Kasnije 1708. smještena bi u Budimu i teologija, a odlukom Propagande 1. sept. 1722 zavod je podignut na studium theologiae primae classis [2]). U Budimu su naučavali najizvrsniji bogoslovci provincije. God. 1724. i 1725. tu nalazimo kao lectores generales theologiae O. Šimuna Mecića, O. Petra Karapandžića iz Mostara, na dvoru vrlo cijenjena bogoslovca, i O. Lovru iz Budima [3]). Sva su trojica bila učiteljima i mladome fra Andriji. Nema sumnje, da je Kačić u ovom ondašnjem velikom središtu, na zgodnoj točki opažanja evropskih i napose balkanskih događaja, u saobraćaju s ljudima iz raznih krajeva dosta i vidio i naučio. U Budimu Kačić je mogao ostati obilatih šest godina, od jula 1721. do novembra 1727. U decembru naime 1727. nalazimo ga u Šibeniku. Tu mu je 20. dec. 1727. podijeljen subdjakonat, 13. marta 1728. diakonat, a 22. maja 1728. primio je svećenički red [4]). Njegov ujac fra Šimun 3. maja 1727. na sastanku u Brodu na Savi bi izabran starješinom prostrane države kao namjesnik rano preminulog provincijala Nikolića [5]). On je morao često putovati iz Dalmacije u Bosnu, Slavoniju i po Ugarskoj. Sva je prilika, da je na svome povratku iz Budima — kamo je po izboru bio pošao da nastavi vizitu od Nikolića započetu — sa sobom doveo svoga nećaka fra Andriju. Koliko je državnik morao putovati, razabire se i iz dopusta za ređenje. Dopust za subdjakonat datiran je u Zaostrogu 6. XII.

[1]) Liber continens omnes . . . Capituli et Congregationis actus . . . u franj. samostanu u Budimu, kod Dr. J. Jelenića, Kultura i bosanski franjevci I, 217, 6.

[2]) Lib. arch. prov. AM.; isp. i Dr. Kolendić l. c. 58.

[3]) Lib. arch. prov. 163 i 167. AM.

[4]) Kolendić je otkrio ove točne podatke u biskupskom arkivu u Šibeniku. Tu su sačuvane i dopusnice, Litt. dimissioriales prov. starješine Tomaševića. Isp. Ljetopis jug. akad. 32 II. 59.

[5]) Vidi: Kolendić ibid.

1727., za djakonat 10. II. 1728, u Sinju, a za presbiterat u Požegi 1. V. 1728. [1])

Kačić nadaren i u knjigu zaljubljen, bio je određen za učiteljsku stolicu te je imao još da uči i da napose položi ispit za generalnoga učitelja. Državni starješina Tomašević bio je sazvao natječaj u Budimu. Tamo je morao ići i fra Andrija, ali radi velikih troškova putovanja ni on ni njegovi drugovi s južnih strana ne odoše ovoga puta u Budim, nego nakon tri godine, kako pripominje Lib. arch. pr. [2]) prikaza se u Mletcima na natječaj sazvan od O. generala reda naš fra Andrija zajedno s O.O. Pavlom Jajčaninom, Markom Martinovićem i Franjom Bašićem. Riboli hoće, da je ovaj natječaj bio odmah slijedeće godine 1729., i da je Milovan između šest natjecalaca dobio najbolju ocjenu i bio proglašen generalnim učiteljem teologije. [3]) Kačić obogaćen znanjem i narešen krepošću ostavlja učeničke klupe i penje se na učiteljsku stolicu. Učitelj i prosvjetitelj — ovo je Kačićev program, Kačićev život. (Nastavit će se).

Franc Terseglav — Ljubljana.

POMEN FRANCISKOVIH IDEJ ZA DANAŠNJO DOBO.

I.

Živimo v dobi, kjer dozdaj obstoječi svetovni red pred našimi očmi prehaja v popolnoma novi. Prelom med preteklimi vekimi in med nastopajočim se je seveda že dolgo pripravljal, vrši se pa deloma že zdaj kruto, revolucionarnim potem, med velikimi bolečinami. Mejnik med obema dobama je svetovna vojna, ki je mahoma uničinila neštete kulturne dobrine prošlih dob, pokazala nevzdržljivost dosedanje materialistične smeri naše duhovne izobrazbe, gospodarskega reda in kapitalističnega načina proizvanja ter pridobivanja in uživanja zemskih blag, in izzvala reakcijo od strani siromašnih, razdedinjenih in izkoriščanih slojev. Gibanje, ki gre za ustvarjenjem nove kulture, katera bo slonela na nekapitalističnem recimo, socialnem, načinu pridobivanja in uživanja materialnih dobrin, izhaja gotovo iz teženj in potreb takozvanega pro-

[1]) O smrti i načinu smrti Nikolićeve vidi: Lib. arch. prov. AM. str. 190.

[2]) Lib. arch. prov. u Makarskoj na str. 203.

[3]) Vidi: Riboli l. c. 8.

letariata, vodi se pa že davnej od inteligence ne glede na njeno gospodarsko-stanovsko pripadnost in je danes prenehalo biti postulat samo industrijskega delavstva, si stavlja višje in širše cilje nego samo ispremembo gospodarskega ustroja družbe in stremi brez dvoma za tem, da ustvari nov svet, nov način mišljenja, novo smer kulturne delavnosti vsega človeštva.

Čeprav se je ta preobrat več kot eno stoletje napovedoval, pripravljal in snoval, čeprav so znane vse prvine, iz katerih se sestavlja in je njegova smer dosti jasno vidna, se ne more do današnjega dne izkristalizirati v določno obliko, se nahaja v ljuti borbi ne samo z nasprotnimi tendencami, marveč tudi sam s seboj. Vzrok tiči brez dvoma v tem, da je to gibanje podedovalo od 18. in 19. stoletja areligiozni značaj, da ne koreni ni v religioznih motivih, da se ne naslanja na religiozno ocenjevanje človeškega individua in družbe v odvisnosti od božjega bitja, da ne vidi svojega končnega cilja v izpopolnitvi posameznika in družbe po božjem preuzoru, temveč si podobno človeštvo svoj končni cilj ustvarja samo, ne vedoč, kaj bo končno zasnovalo, kakšen pomen ima v svetovnem razvoju to njegovo stremljenje in ima li to hrepenenje po boljših gmotnih razmerah in višji duhovni izobrazbi ter kulturnih pridobitvah sploh kak smisel, ako ni osebnega Boga, posmrtnega življenja ni nadnaravnega reda. Zato je to gibanje silovito, se javlja v krutih formah, je kaotično in vpričo pomanjkanja zavesti v masah apelira često na nižje nagone; zato dozdaj le še bolj ruši nego ustvarja, zato se kaže na zunaj bolj materialistično in bez določne etične smeri nego je morda zamišljeno v umih njegovih voditeljev. Manjka mu kratkorečeno, tistega znaka tihe vztrajnosti notranjega zadovoljstva, etične moči in nadnaravne smotrnosti, ki jo more dati le pozitivna krščanska religija. Da izrazim pravo bistvo tega vprašanja, naravnost rečem: Sodobno socialno in kulturno gibanje človeštva nima za rezultat notranje preobrazitve in vzvišenja človeka niti ima vtem svoje izhodišče: in vendar je predpogoj resnično višje socialne kulture vsegdar le individualno oplemenitenje vsakega človeka potom religije.

Razdvojenost sodobnega kulturnega in socialnega stremljenja človeštva pa izhaja tudi iz tega, ker človeštvo nezavedno čuti, da mu manjka religiozne podlage, religioznega posvečenja in religioznega osmisljenja njegovih prizadevanj. Moderno ekonomično kulturno gibanje orje na široko, toda na površju, religijozna misel na globoko. Človeštvo se zaveda, da niti višja gmotna kultura niti njeni duhovni plodi ne morejo duše kot take resnično ožlahtniti in vendar se le s tem trajno zadovolji hrepenenje človeškega srca, le v tem obstoja resnični napredek, le v tem najvišji individualni in socialni blagor: v tem kako se približa človek in človeška družba svojemu božjemu preuzoru.

Ni moja naloga katolikom razlagati nujne potrebe in važnosti religiozne orientacije tako za individualni kakor za socialni organizem človeštva. Jaz hočem le naglašati, kako je ta orientacija še posebno nujna v našem času, ki v *duhovnem* oziru predstavlja večji kaos ne glede na vse ugotovljene rezultate izkušenjskih znanosti nego katerakoli prejšnja doba. Poudorjam pa tudi, da ta moderna doba instinktivno sama stremi za religioznim osmisljenjem, neglede na svoje nazunaj tako izrazite oblike brezboštva. Bistvo rešitve tega tako težkega problema tiči po našem mnenju v tem: *se bo li našla organizacija ali pa vzvišeni, genialni posameznik, ki bo mogel svoji dobi vtisniti pečat religioznosti, okreniti dosedanjo smer človeškega teženja in trepenenja v religiozno smer, oplemeniti stremljenje našega veka z religioznimi ideali?*

II.

Kar se tiče organizacije, je za katoličane jasno, da more biti vir tega preporoda samo cerkev, pravzaprav tista skupina članov vidne cerkve, ki so živi, delujoči, neprestano preporajajoči se člani mističnega telesa Boga - Človeka. Le skozi tako organizacijo more priti prekvašenje človeške družbe v celem z životvornimi načeli krščanstva. Ker pa mistično telo Boga - Človeka sestoji iz raznih udov, ki niso vsi enako preporojeni, oživljeni, požlahtnjeni, je gotovo, da največjo vlogo igrajo najpopolnejši med njimi, da morejo le ti postati izhodišče velikih etičnih preobratov v človeštvu in to so *svetniki.*

Vloga in pomen poeta in genija se dandanašnji veliko premotriva, vloga svetnika v razvoju človestva pa se ni skoro nič. Le najfinejši duhovi so bili za to dovzetni, Dostojevskij na Ruskem, Fogazzaro v Italiji, Hello in Huysmans v Franciji. Vendar pa se opaža prav v zadnjih dneh čedaljevečje zanimanje za svetnika, za psihologijo svetniškega življenja, za religiozne ideje, ki svetniško dušo preverajo in za njihovo preobražujočo moč ne samo za svetnika samega, ampak za vse, ki pridejo z njim v neposredno dotiko in za tiste, ki se ob njem zgledujejo posredstvom cerkve, bogoslužja, legende, socialnega vpliva. Vpliv genija je ali prehoden v socialnem oziru, kakor pojav kometa v ozvezdju, ali pa služi genij le kot sprožitelj velikih gibanj vsled svoje mogočne

volje in vseobsežnega intelekta, vsled česar njegovo delovanje poleg dobrih pobud razburka v človeštvu tudi slabe strani in nagone: genij je graditelj in razrušitelj obenem, kakor to danes zopet vidimo na brezdvomno velikem voditelju ruske revolucije, Ljeninu. Stalno etično smer, oblažitev nasprotstev, harmonizacijo razmer, resnično povzdigo notranje kulture človeštva more zbuditi, ohraniti in večati le svetnik. Prav zato pa današnja doba nevedoma kliče po svetniku in v malokaterem adventu bo človeštvo s tako srčnostjo in iz take notranje potrebe molilo: „Rorate coeli desuper et nubes pluant justum".

Predvsem pa se obračajo naše oči nazaj, k serafičnemu svetniku, k svetniku-poetu in geniju, k najljubeznjivejšemu, najmilejšemu, najprosvetlenejšemu človeškemu liku, kar jih je živelo na grešni zemlji, *Frančišku iz umbrijskega mesteca Assisi*, ljubljencu ljudstva, ki je od Danteja do Sabatiera navdušil vse velike mislece in umetnike Evrope, ki ni bil le svetnik, temuč tudi početnik italianskega pesništva, vitez, cavaliere, kakor noben drugi ne pred, ne za njim, čestilec ne samo Boga, nego zamaknjeni ljubitelj cele oduševljene narave.

III.

Odkod ta pojav? Francesco d' Assisi je individui, in sicer zelo izraziti, in pa tip. Kot tip je Frančišek predstavnik najlepših idej najbolj krščanske dobe v Evropi, srednjega veka, kot individui je te ideje oživotvoril na tako svojebiten način, s tako neodoljivo silo, da je potegnil za seboj najboljši del človeštva v vseh sledečih vekovih. Če se naš na duševnih veličinah in svojebitnih naturah tako osiroteli svet ozira nazaj po asiškem ubožcu, poverello, izvira to predvsem iz prikupljivosti tega angeljskega značaja, ki je poganjal svoje vrhove proti nebu, pa je trdno koreninil v naši zemlji. To je skrivnost njegove neizčrpljivo privlačne sile, da je združil nadnaravne, bogopodobne, čisto oduhotvorjene čednosti s plemenitimi človeškimi, zemeljskimi, čisto naravnimi nagnjenji; da je ta vitez plemenitosti združeval resnobo, težave in svetutujo zamaknjenost svetništva z naravno lepoto, neizrečno ljubeznijo do stvarstva in otroško radostjo nad vsem zemskim bitjem, od cvetov na polju do svoje duhovne sestre, Sv. Klare, blagorojene de Sciffi. Vse, kar ima današnji človek še blagega, in lepega, je v Svetem Frančišku osredotočeno v najvišji stopnji; vse, kar smo dobrega izgubili, najdemo pri njem najlažje, in sicer v obliki, ki je za našo dobo najbolj primerna.

Treba je obžalovati, da v ciklus predavanj „Društva Sv. Bonaventura" ni vpletena študija o individualnosti Frančiška d' Assisi. Najbrž so se prireditelji zbali ogromnosti znanstvenoga aparata, nakopičenega okoli študija globoke osebnosti tega svetnika. Jaz mislim, da ne popolnoma upravičeno, kajti lik S. Frančiška so Tomaž da Celano in njegovi sodobniki, pa Sv. Bonaventura kljub vsem legendarnim črtam velikobolj zadeli nego raziskovalci našega veka, ki so se vživeli vanj le vsled svoje poetične vsprejemljivosti in intuicije, so mu pa po svetovnem naziranju gotovo velikobolj tuji nego biografi Frančiškovi iz 13. stoletja. Naj bo kakorsižebodi, kar se tiče svetniške individualnosti Frančiška, je ona za našo dobo tako zelo pomembna zavoljo svoje ljubeznivosti, zavoljo svoje zmerne, razumne, le višjemu cilju duhovne samoizpopolnitve podvržene asceze zavoljo svoje ljubezni, ne samo do Boga, ampak tudi do stvarstva, zavoljo svojega kavalirskega značaja, svoje srčne priprostosti, tenkočutnosti in poetičnosti, končno zavoljo njenega socialnega karaktera.

Kako bi se ne dopadel našemu veku, v kolikor v njem žive še plemeniti ideali, svetnik, ki imenuje svoje brate viteze kralja Artura, i cavalieri della Tavola rotonda, ki opeva svojo nevesto, revščino, se imenuje njenega trubadurja, naziva svojega srčnega prijatelja jagenjce božje, agnoletto di Dio, spesni himno bratu Solncu, messer lo frate Sole, in sestri vodici, la quale é molto utile e umile e preziosa e casta, ki se pogovarja z grlicami in pridiguje cvetlicam, ki pričakuje s takim nebeškim mirom smrt, la suor nostra morte, ki biva v svoji bolezni v vrtu samostana Svete Klare, pošlje svoji dohovni sestri pesen, katero je sam tudi komponiral, si zaželi na bolniški postelji gosli, pošlje pred smrtjo po svojo prijateljico, gospo Iacapo di Settesoli iz Rima in jo prosi, da mu prinese nekaj slaščic in ji je sam podaril jagenca, ki se je dal zdraviti in ni kazal nič pretiranega, nič protinaravnega, nobene hinavščine, je bil svetel in neomajen optimist in je ves žarel radosti, čeprav su mu že v 38. letu starosti oči čisto oslepele, ker je plakal radi trpljenja Gospodovega, ki je tako ljubil grešnike in vendar klical po ulicah: Ljubezen ni ljubljena, l' amore non e amato in tako klical k pokori — ki je čestkrat bival v visokih Apeninih, globoko naslajajoč se ob bukvah, hrastih in jelkah, in je na Monte Verno sprejel, vživeč se v popolnem zamaknjenju v Kristovo trpljenje, stigme Gospodovih ran na lastnem telesu, ki je bil tako preprost in skromen pri svojih genijalnih darovih srca in uma, ki je pri izpreobračanju ljudi ape-

liral vedno na njihovo viteštvo, smisel za žertve in možato borbo z zlom, ki je ljubil vojaštvo, vse veliko in samo požertvovalno, ki je bil tako delikaten, tako občutljiv in sprejemljiv, tako blizu Bogu in ljudem obenem! (Nastavit će se.)

O. Petar Vlašić — Dubrovnik.

NOVI PRAVAC U PROUČAVANJU SVETOG PISMA.

1. Moderniziranje Biblije.

Nešto prije svjetskog rata, a još prije preko rata i sada iza rata, opaža se među katoličkim i akatoličkim biblicistima jaka struja, da se Sveto Pismo modernizira. Ne u smislu, da se iz njega, što digne ili umetne, ili što promijeni: to bi istog časa značilo Sveto Pismo iskvariti. Ne ni u onom pravcu, kojim su bili započeli neki racijonalistični moderni kritičari, da se Sveto Pismo svede na niveau obične proste knjige, te da se istaknu sve tobožnje nesuglasnosti Biblije sa rezultatima modernog istraživanja: i to bi značilo rušenje Svetog Pisma.

Nastojanje nekojih novijih katoličkih i akatoličkih biblicista, da se Sveto Pismo modernizira, kreće se u tom pravcu: *da se Bibliju što više iskoristi u praktičnome životu.* Biblija je faktično napisana *za život.* Ona nije kao što su druge knjige znanstvene ili zabavne naprosto za to napisana da naprosto pouči ili zabavi; svrha je Biblije, da udahne život i da ga promiče. I nije napisana samo za jedno stoljeće, ne samo za svoje savremenike, nego za sva pokoljenja. „Biblija je, ističe protestant Niebergall, knjiga Religije, zato teku iz nje vjerske istine za sva vremena. Biblija i život u uskom su dodiru; onaj će dobro shvatiti Bibliju, tko pozna oboje, te u tome stoji vještina i umjetnost: primjeniti Bibliju na život, napose na život modernog života“.[1]

Baš napredak znanosti, moderna iznašašća, rezultati znanstvenog iztraživanja, olakoćuju iskorišćivanje Biblije u praktičnom životu i čine, da to iskorišćivanje bude svestranije i obilnije te

[1]) V. „Theologische Rundschau“ (Tübingen 1918) 11 Jahrg. str. 260 u Baltzerovom članku: Neue Wege der praktischen Schriftauslegung. Ovaj Baltzerov članak puno mi je poslužio za prikazanje akatoličkog pravca.

da donese veću korist. Sveto Pismo jest kao jedan veoma bogati rudnik, koji su odavna počeli kopati i iz njega rudu vaditi. U prvašnja vremena, kad još tehnika nije bila usavršena, to je kopanje i vađenje rude išlo sporo; danas može ići puno lakše. Ili da se poslužim drugom slikom: Biblija je kao obilni izvor vode. Nekada se kraj tog izvora pravila mala kućica za mlin, u nju se navelo vodu samo zato, da okreće mlin i žito se samelje. U naše doba — hvala napretku tehnike — kraj tog izvora mogu se graditi velike tvornice, u koje se uvodi voda s izvora i ta voda pokretati će velike kotače, pravit će električnu struju, pa se u tim tvornicama može prigotavljati svakovrsne korisne stvari za život. Tako se mogu u proučavanju Biblije upotrijebiti rezultati modernih znanstvenih istraživanja u većoj ili manjoj mjeri, te Biblija i za moderni svijet postaje bogatim rudnikom, odakle se vadi dragocjeno duševno blago; postaje bogatim izvorom, odakle struji duševni život. Eto u tom smislu nastoji se Bibliju modernizirati, to jest iskoristiti za promicanje duševnog života u modernom svijetu.

2. Pravac nekatoličkih biblicista.

Već pred kakovih 60 godina naglasio je protestant Vilmar na početku svog praktičnog tumačenja Novoga Zavjeta: „Nama nije stalo da što znamo ili kažemo o Svetome Pismu, nego da po njemu nešto postanemo.[1]) Te riječi bile su smjernicom rada mnogih kasnijih biblicista sve do naše dobe, pa i onih biblicista od skrajnje racionalistične struje.

Na prvom mjestu možemo spomenuti biblijski rad Johanna Weissa i njegovih suradnika,[2]) sve izrazitih predstavnika racionalistične struje. Upadnom prozirnošću upozoruju oni na „nesuglasnosti Biblije sa modernim shvaćenjem“. Oni ne zatrpavaju jame, pače ih još više otkrivaju, te kraj njih stavljaju table na pozor, da ih svatko opazi. A ipak goje veliku nadu, da će baš takav bezobzirni rad koristiti i djelovati u religioznom pogledu. Takovo mišljenje dijeli i Beltzer. To on nastoji „dokazati“ jednim primjerom: *čudesima u sinoptičkim Evanđeljima.* Prema kritici J. Weissa

[1]) Collegium biblicum edd. Müller 1879. Navod uzet iz „Theol. Rundschau 1908 str. 222 (iz navedenog Baltzerovog članka).

[2]) J. Weiss (i treba ga razlikovati od oca mu Bernarda Weissa, koji je više konservativan), izdao je: Die Schriften des Neuen Testanent übersetzt und für die Gegenwart erklärt von O. Baumgarten, W. Bousset, H. Gunkel, W. Heitmüller, G. Hollmann, A. Jülicher, R. Knopf, Fr, Koehler, W. Luecken, J. Weiss. 2. izd. Göttingen 1907, dva sv.

i njegovih saradnika vijesti o čudesima Isusovim u sinoptičkim Evanđeljima proste su *legende*. Činilo bi se, da će time biti potkopan svaki religiozni utjecaj čudesa Isusovih. Ali nije tako. *Motiv tih legenda skroz je religiozni*, a to već znači puno. A opet i ako su vijesti o čudesima Isusovim proste legende, ipak *sadrže nešto istine;* te prema tome bacaju nešto svijetla; a svako svijetlo, i ako nije savršeno, ipak djeluje. J. Weiss i njegovi suradnici u tom smjeru i tumače N. Z., nastajeći da u čitaocima pobude religiozna čuvstva.

Schlatter[1]) je išao korak dalje. Ne u dubljem znanstvenom, kritičnom radu, nego u primjenjivanju biblijskog teksta sadašnjosti. Značajno je kod njega, kako Beltzer opaža, da on uvlači moderne kršćane među one, za koje je Pavao pisao svoje poslanice. Svugdje meće „*mi*" gdje bi imalo stajati po strogoj eksegezi treće lice. Time tumačenje postaje direktno praktično. Svrha mu je ista kao i J. Weissu: na znanstvenoj podlozi tumačiti Sveto Pismo u tom smjeru, da to tumačenje bude pobuda na religiozni život. Ali je metoda Schlatterova različna od Weissove. Dok J. Weiss, kako sam već istaknuo, bezobzirno ističe i one dijelove Novog Zavjeta, koji mu se čine, da ne odgovaraju nazorima današnjeg vremena, to Schlatter prešućuje ili ublažuje tu — kako je oni zovu — disonancu, a ističe ono, što nalazi zajedničko u sadašnjosti sa Novim Zavjetom i tim onda hoće da pobudi religiozni duh.

Novim je putem udario *Niebergall.*[2]) On se bavi pitanjem: Što treba da radimo, da učinimo bibliski tekst djelotvornim? On sa svom odlučnošću zabacaje inspiraciju, ali ipak također sa svom odlučnošću naglasuje, da Biblija sadrži u sebi djelotvorne sile i za moderne ljude. On to dokazuje ovako: Pojedine knjige Svetog Pisma plod su duševne radinosti odličnih ljudi, koji su htjeli da na svoje savremenike djeluju u religioznom-pogledu. Oni su faktično i djelovali. Njihovi spisi dakle imadu u sebi sposobnost da djeluju i to ne samo za ono doba, kad su pisani, nego za sva vremena i za sve ljude, jer se religiozne ideje ne mogu ograničiti prostorom ili vremenom. Samo treba sposobnosti i vještine, da ih se primjeni pojedinoj dobi i pojedinim okolnostima života. Tako n. pr. obzirom na Pavlove poslanice iztražuje Niebergall, što je nama sv. Pavao, i kako možemo učiniti, da Pavao djeluje još i danas. On uzimlje odsjek po odsjek iz Pavlovih poslanica te ih rasvjetljuje s ovog stanovišta. Ili opet Niebergall tumači, kako se mora Isusa propovijedati u današnje doba, u kojem odnošaju stoje s nama čudesa Isusova, priče, događaji, vijesti o vragovima u Evanđelju i t. d. Treba da mi znademo iznaći zajedničku tačku, koja spaja prošlost sa sadašnjošću, te istaknuti kako religiozne ideje nekadašnjeg vremena imadu svoju vrijednost i u naše doba. Što je nekada sv. Pavao pisao Korinćanima ili Galaćanima, ili Efežanima i t. d., ili što je nekada Isus propovijedao u Judeji i Galileji: to se sve može uz male iznimke primijeniti današnjim kršćanima.

U istom smjeru pokušao je protest. profesor teologije u Halleu Dr. *Fr. Loofs*, da modernizira tri najdrevnije zgode iz biblijske povijesti. Imam pred sobom njegovu radnju pod naslovom: *Die Schöpfungsgeschichte, der Sündenfall und der Turmbau zu Babel.*[1]) Raspravlja dakle o trima znamenitim pitanjima iz prvih poglavlja Biblije: o *stvaranju svijeta*, o *prvom grijehu* i o *kuli babilonskoj*. Svrha je Loofsova, da pokaže, kako ove tri biblijske vijesti imadu veliku važnost i praktičnu vrijednost također i u današnje doba.

Može se — govori Loofs — danas tumačiti postanak svijeta kako se hoće; može se kušati primijeniti biblijskom opisu rezultate znanstvenog istraživanja na polju kozmogonije i zoologije; može se prihvatiti i Darwinova teorija, kao i druga kojagod, koja je u očitoj opreci sa biblijskim kazivanjem: biblijski opis stvaranja svijeta ne gubi za to ništa od svoje religiozne važnosti: on i danas još dokazuje: *1. da je Bog stvoritelj neba i zemlje; 2. da je On odijeljen od stvorova*; pa time udahnjuje u čovjeka duboko štovanje, prema višnjem Tvorcu. Mi danas, govori dalje Loofs, drukčije shvaćamo stvaranje svijeta, nego su ga shvaćali stari Izraelci, jer je znanost nama mnogo toga otkrila, što je starim narodima bilo nepoznato; ali ono isto religiozno čuvstvo, koje je obuzimalo stare Izraelce, kada su čitali ili slušali čitanje prvog poglavlja Biblije, mora obuzimati i ljude našeg doba. Pače pošto smo mi upoznali Krista, „koji stoji u sredini vremena i cilj je sviju vremena", mi znamo još više cijeniti događaj stvorenja svijeta, koje je učinjeno za naše spasenje.

Mogao bih ovdje iznijeti još nekoje novije protestantske i racionalističke bibliciste, koji u gornjem pravcu tumače biblijski

[1]) A. Schlatter: Erläuterungem zum Neuen Testament. Cijelo izdanje u 3 sveska. Calw 1908.

[2]) F. Niebergall: Praktische Auslegung des Neuen Testaments. Tübingen 1907.

[1]) Izišla je kao posebni sveščić časopisa „Die christliche Welt". Tübingen 1900. Prvobitno je radnja priređena kao tri govora držana preko akademske službe Božje u Halleu.

tekst,[1]) a morao bih prema već spomenutima uzeti protivno stanovište obzirom na njihove racionalističke nazore. Toga ipak ne činim, da radnjom ne oduljim. Čitatelj će već i sam shvatiti, da ja ne odobravam racionalističnih nazora, nego samo ističem kao zanimivu pojavu nastojanje istih modernih akatoličkih biblicista, da prikažu veliku važnost Biblije i za naše doba, te da je iskoriste za unapređenje religioznog života prema njihovom shvaćanju.

3. Pravac katoličkih biblicista.

U strogom smislu riječi ne možemo kazati, da je kod katolika nastupio novi pravac u tumačenju biblijskog teksta. Već od davnih vremena katolički učenjaci tumačili su Bibliju u smjeru, da vjernike pobude na revniji vjerski život. Svjedok su tome djela svetih Otaca i kasnijih kat. ekzegeta. Izuzmemo li sv. Jeronima i Origena, malo ćemo kojeg sv. Oca naći, koji se bavio kritičnim radom oko biblijskog teksta ili strogo znanstvenim tumačenjem njegovim. Većim dijelom sv. Oci promatrali su Bibliju s praktične strane te iz nje iznosili vjerske istine i moralne naputke, da time potaknu vjernike na svetiji život. Ako se njihova tumačenja i zovu *traktati*, to su ipak ti traktati homiletične i praktične naravi.

Novost je ipak u tom, što se u novije doba uzimlju za podlogu rezultati najnovijeg iztraživanja na biblijskom polju, bilo s filologične, ili s arheologične ili s topografične ili s koje druge strane, pa se na toj podlozi tumači biblijski tekst u praktičnom smjeru: da pobudi na religiozni život.

Mogao bih u potvrdu toga ovdje navesti mnoga djela direktno praktične naravi, kao što su na pr. Schäferova homiletična tumačenja priča i čudesa Isusovih;[2]) pa Bauer-Remmelova predavanja o Pavlovim i katoličkim poslanicama;[3]) pa govore čuvenog rottenburškog biskupa von Kepplera o adventskim poslanicama i evanđeljima;[1]) pa Haggeneyova razmatranja,[2])e t mnoga druga tima slična djela. U tim djelima iznosi se baš po evanđeosku „staro i novo" („profert de thesaurò suo nova et vetera"); kad ih čitaš, dobivaš utisak kao da su Evanđelja ili poslanice apostola napisane baš u tu svrhu, da ljude dvadesetog stoljeća potaknu na sveto življenje. A svi se ti govori, homilije, predavanja, razmatranja osnivaju na najnovijim rezultatima katoličke kritike Novog Zavjeta.

Nego je važnija pojava ta, što se u samim strogo znanstvenim biblijskim izdanjima opaža pravac, da se znanstveni biblijski rad udesi tako, da bude što veće praktične koristi za pobuđenje duševnog života. U tom je pravcu prof. *Fonck*, još dok je bio na innsbruškom sveučilištu, predavao uvod u Novi Zavjet te izdao dva veoma znamenita djela: Priče Isusove i Čudesa Isusova, a bio započeo Otajstvima života Isusova.[3]) U tim djelima prof. Fonck pored kritike teksta, znanstvenog tumačenja, oprovrgavanja kritike modernih racionalista, iznošenja novijih istraživanja na istoku, daje za svaku priču i za svako čudo također i praktično kao i homiletično tumačenje (Praktische Verwertung), koje svakome može veoma zgodno poslužiti za privatno razmatranje kao i za propovijed, služi dakle na pobudu duševnog života pojedinca i skupine.

U najnovije doba osobito je važna pojava u tom pogledu časopis na latinskom jeziku „*Verbum Domini*", što ga izdaje znameniti biblijski institut u Rimu. Pored dvaju uvaženih strogo znanstvenih časopisa: „*Biblica*" i „*Orientalia*" što ih izdaje isti zavod, „*Verbum Domini*" ima da posluži praktičnoj svrsi: populariziranju znanstvenog rada papinskoga biblijskog instituta.

Taj časopis izdavan u Rimu pobudom samog Pape u istinu je znamenita pojava, koja će bez sumnje mnogo doprinijeti po-

[1]) Nekoliko ih još spominje O. Beltzer u spomenutom članku: „Neue Wege in der praktischen Schriftanslelgung" u protestansko-racionalističnom časopisu „Theologische Rundschau" 11 Jahrg. Tübingen 1908) str. 119-229 i 259-265.

[2]) J. Schäfer: Die Parabeln des Herrn in Homilien erklärt. Freiburg 1905; 2 izd. 1911. — Die Wunder Jesu in Homilien erklärt. Freiburg 1918.

[3]) Baur-Remmele: Charakterbildung. Vorträge über den Jakobusbrief. Freiburg 1912. — Christus der König der Zeiten. Vorträge über den Philipperbrief. Freiburg 1914.

[1]) Paul Wilth. von Keppler: Die Adventsperikopen exegetisch — homilitetisch erklärt 5. i 6. izd. Freiburg 1917. — U istom smjeru, premda ne u obliku homilija izdao je Keppler tumačenje Isusova govora na zadnjoj večeri: Unseres Herrn Trost. Erklärung der Abschiedsreden und des hohepriesterlichen Gebetes Jesus. 2. i 3. izd. prerađeno od S. Webera. Freiburg 1914.

[2]) K. Haggeney S. J.: Im Heerban des Priesterkönigs. Bertrachtungen zur Weckung und Förderung des priestörlichen Geistes im Anschlus an das Evangelium des hl. Lukas. 7 svešćića. Freiburg. 1917 i d. U najnovije doba (prošle godine): Der Gottessohn. Priesterbetrachtungen im Anschluss an das Johannesevangelium. Freiburg 1921.

[3]) L. Fonck S. J.: Die Parabeln des Herrn im Evangelium, exegetisch und praktisch erklärt. 2 izd. Innsbruck 1904. — Die Wunder des Herrn im Evangelium exegetisch und praktisch erläutert. I. B. 2 izd. Innsbruck 1907.

pulariziranju Svetog Pisma i mnogo će utjecati u pravcu, da proučavanje Svetog Pisma ne bude samo teoretične naravi, nego — kao što mora biti — i praktično, te riječ Božja bude za svećenike i vjernike ono, što u sebi već jest: *„utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus“*. (II. Tim. 3, 16.)

4. Praktični zaključak.

Da ovaj prikaz o novom pravcu u poučavanju biblijskog teksta ne bude samo teoretičan, slobodan sam iznijeti i nekoje svoje misli o ovom pitanju.

Poželjno bi bilo, pače i potrebno, da se i po našim školama Sveto Pismo predaje više praktično. Ne govorim, da se isključi teoretično i strogo znanstveno predavanje; to bi bila velika pogreška, pače bez toga ne bi ništa vrijedilo praktično poučavanje. Zato je potrebno, da se dobro pertraktiraju i svestrano pretresu pitanja, što se nalaze u općem i posebnom dijelu „Uvoda (Introdukcija) u Sveto Pismo“, da učenici dobiju jasan pojam o postanku svetih knjiga, o vremenu kad su pojedine knjige napisane, i od koga su i kojom zgodom i t. d. napisane. Potrebno je uzeti u obzir napadaje modernih kritičara na Sveto Pismo te dokazati njihovu neosnovanost. Potrebno je nadasve dati pravi pojam nadahnuća i dokazati, da su pojedine knjige u istinu nadahnute. O svemu tome raspravlja se u svakom školskom udžbeniku biblijske struke.

Ali bi sasvim manjkavo bilo poučavanje o Svetom Pismu, kad bi samo na tom ostalo. Neka učenik najbolje nauči školski udžbenik, uzmimo n. pr. onaj, što se sada najviše upotrebljava po katoličkim bogoslovijama: Cornelyjev „Compendium historicae et criticae Introductionis in utriusque Testamenti libros sacros“: što je time naučio? Stekao je jedan teoretični pojam o Svetome Pismu i ništa više. Za praktični život to će mu malo služiti. On nije upoznao ljepotu Svetog Pisma, nije naučio, kako će sebe i druge pobuđivati na duhovni život riječima Svetog Pisma, nije se uživio u Sveto Pismo. Ovo ostaje za nj i nadalje u praksi nepoznato i neuporabivo. Više puta svršeni bogoslov ne zna riješiti općenite poteškoće, koje protivnici ili sami vjernici iznose iz Biblije; a ako ima gdje upotrijebiti koji citat iz Svetoga Pisma, navodi ga ne iz Biblije, nego iz kakove druge knjige (iz kakove propovijedi itd.), te ne rijetko takav citat sve drugo znači, nego što dotičnik hoće dokazati! . . .

To je baš i potaklo pape zadnjih vremena, da svećeničkom podmlatku preporuče dublju izobrazbu u Svetome Pismu, to je napose potaklo blage uspomene papu Pija X., da je ustanovio u Rimu papinski biblijski zavod, a Benedikta XV. da je potaknuo izdavanje praktičnog časopisa „Verbum Domini“.

Čitam u „Zeitschrift für kath. Theologie“ (Innsbruck 1920) str. 137, da je za vrijeme svjetskog rata bila razvila veliku djelatnost slijedba **Adventista,** koja se službeno zove *„Međunarodno društvo iztraživaoca Biblije“*, te je u mnogim gradovima, pa i u Sarajevu god. 1918. držala razna predavanja o biblijskim pitanjima, izvrćući smisao i na svoju ga tumačeći. Mnogi su, pa i od katoličkih Sarajlija pali na ljepak te sljedbe, jer ih je privlačio praktični način, kojim su širitelji te sljedbe znali tumačiti Bibliju i njom u ruci, na svoj način, rješavali razna važna pitanja modernog društva.[1]) Da se toj sljedbi stane na put potrebno je, da kat. svećenik dobro poznaje Bibliju i da se znade njome praktično poslužiti. To je tim potrebitije, što Adventisti lukavo postupaju u širenju svoje sljedbe te se služe Biblijom naoko u katoličkom duhu, a skrivaju žalac krivovjerne nauke, da ga je jedva opaziti. Ali ne samo radi adventista, nego uopće radi unapređenja duhovnog života svoga i svojih vjernika, potrebno je katoličkom svećeniku, da bude dobro upućen u tajne Biblije, da se znade njome svakom zgodom poslužiti na korist.

Da konkretiziram svoje stanovište! Proučavanje Svetog Pisma u našim školama ne bi se smjelo ograničiti na samu Introdukciju, učenje hebrejskog jezika i na teoretično tumačenje samo koje knjige Svetog Pisma. Tu bi trebalo, da kroz one četiri ili pet godina bogoslovlja učenici pod nadzorom profesora prođu s kraja na kraj cijelo Sveto Pismo Starog i Novog Zavjeta: profesor da im ukratko dade obilježje svakoga važnijega događaja ili poglavlja, protumači što je nejasno, riješi možebitne poteškoće pa istakne *koja praktična korist u duhovnom pogledu slijedi iz opisa dotičnog događaja ili iz dotičnog poglavlja.* Takovo predavanje bilo bi najshodnije i najuspješnije spojiti sa samom Introdukcijom. Pošto su se razbistrila potrebna pitanja o pojedinoj knjizi Svetoga Pisma prijeđe se na samo čitanje dotične knjige, te u gore rečenom smislu tumači i prikaže. Naravski nekoja mjesta — manje važna — pregledala bi se samo letimično, na drugim — više važnim — zaustavilo bi se malo duže, ali sve bi trebalo urediti tako, da se kroz četiri godine cijelo Sveto Pismo

[1]) U Njemačkoj su (u Münstern) na ustuk tome neki odlični katolički učenjaci držali praktične konference o biblijskim pitanjima, koje su izdali pod naslovom: „Aus Bibel und Seelssorge“ — Volkstümliche Bibelfragen der Gegenwart besprochen von Dr. A. Allgeier, Dr. M. Heer, Dr. E. Krebs, Dr. W. Reinhard, und Dr. S. Weber. S predgovorom E. Brette. Freiburg 1919. Tu je objelodanjeno pet konferenca: 1 Crkva i Biblija, 2 Katolik i Biblija, 3 Biblija i proročanstvo, 4 Biblija i tisućgodišnje kraljevstvo, 5 Biblija i vjera u budući život.

pregleda. Takav način poučavanja bio bi za same učenike veoma zanimiv, jer — to svatko znade — imade zanimivih biblijskih pitanja — a što je glavno, bio bi od velike praktične važnosti. Učenik ne će sve zapamtiti ni sve naučiti, ali će zapamtiti i naučiti kako se iz Svetog Pisma vade praktične pouke za život, a to je dosta. On će kasnije i sam s istom metodom moći stupati utrtom stazom, i Sveto Pismo bit će mu bogati rudnik, odakle će vaditi dragocjenoga duševnoga blaga za sebe i vjernike. Bit će *„similis homini patri familias, qui profert de thesauro suo nova et vetera"* (Mt. 13, 52).

Dr. fra Ante Crnica — Makarska.

SV. STOLICA I KONKORDATI.

Nagovori, koje Sv. O. Papa običaje držati kardinalima, sakupljenim u konsistoriju, vazda su se od publike očekivali s posebnim zanimanjem. U njima običaje Sv. Otac izreći svoj sud o najvažnijim crkvenim ili crkveno-državnim pitanjima. Zato je razumljivo, zašto u općinstvu toliki interes prema njima.

Jedan od takovih nagovora jest onaj, koji je blagopokojni Papa Benedikt XV. držao u tajnom konsistoriju 21. XI. prošle godine. On je pobudio veliku senzaciju u Njemačkoj; ali je i za Jugoslaviju od ne manje važnosti. Predmet su mu u glavnom: crkveno-državni odnošaji poslije rata. Rat je naime uništio neke države, kao Austriju i Crnu Goru, da i ne govorimo o ruskom kaosu; druge je povećao, kao Italiju, Francusku, Rumunjsku, Belgiju, Srbiju, koja se je pretvorila u Jugoslaviju; ali i neke su sasvim nove nastale, kao Riječka država, Čehoslovačka, Poljska, Litvanska, Finska itd. U nekim od spomenutih država bili su posebnim ugovorom uređeni odnošaji sa Sv. Stolicom. Međutim, kako je njih nestalo, a druge su se na njihovim ruševinama podigle ili se njihovim plijenom obogatile, pita se, što se ima reći o ugovorima, koji su između njih i Sv. Stolice bili sklopljeni.

Ovo pitanje zanima ne samo katolike dotičnih država, nego i same sadašnje vlastodršce. Stoga je zanimivo čuti, kako ga vrhovna glava katoličke Crkve rješava, što li pak misli o novim ugovorima, koji bi se imali između nje i raznih država sklopiti. Mi ćemo to ovdje u kratko istaknuti.

1. Dosadašnji konkordati.

Konkordat je dvostrani ugovor, sklopljen između Sv. Stolice i neke države u svrhu uređenja međusobnih odnošaja. Ugovaratelji su vrhovna vlast katoličke Crkve i vrhovna državna zakonodavna vlast. U dogovore ulaze, barem praktično, na bazi ravnopravnosti ugovaratelja.[1]) Crkovna vlast s državnom paktira kao vrhovna vlast katolika, nalazećih se u dotičnoj državi. Budući da je njoj povjerena skrb svih katolika na svijetu, ona ima pravo i dužnost, da se za njihovo vjersko dobro zauzimlje, osobito onda, kad se ima posla s vrhovnom državnom vlašću. Suviše katolici, koji se nalaze u dotičnoj državi, sačinjavaju sastavni dio cijele katoličke Crkve. Stoga je nužno, da glava cijele Crkve posreduje, kad država hoće da uredi svoje odnošaje prema sebi podređenim katolicima kao takovima.

Svrha konkordatu jest uređenje međusobnih odnošaja između katoličke Crkve i neke države u stvarima, u kojima su jedna i druga, barem donekle, nadležne. Odatle je jasno, da Crkva pregovara s državom kao državom, a ne kao predstavnicom jedne konfesije. Državna vjera može biti katolička, nekatolička, pače i nekršćanska. To je za Crkvu više manje indiferentno. Konkordat nije sporazum između različitih vjera, kako bi htio Dr. Kazimirović;[2]) on je sporazum između Crkve i države u stvarima, u kojima su jedna i druga kompetentne.

Budući da se ugovor sklapa između njih dviju, očito je, da on vrijedi samo za njih dvije, pa nikomu drugomu ne može biti ni na štetu ni na korist. Obveze, koje su jedna prema drugoj uzele, vežu samo njih, a drugi niti je dužan niti može da ih na se prima. Ugovor, koga su sklopili, popunja se, promjenjuje ili skida opet s privolom jedino njih dviju, a da nitko drugi nema prava niti smije da se u to miješa. Prestane li napokon jedan od ovih dvaju ugovaratelja opstojati, prestaje opstojati i sam ugovor.

[1]) Prelazimo preko t. zv. legalne teorije, koja Crkvu potpuno podređuje državi i konkordate smatra privilegijima države, te ih ova po miloj volji može opozvati. Ovo mišljenje zastupaju većinom protestanti, kao Sarwey, Thudichum, Zorn, Hinschius, Gareis i drugi. Prelazimo također i preko teorije povlastica, koje su branili mnogi crkovnjaci među kojima De Bonald, kard. Tarquini, kard. de Azevedo itd. Teorija povlastica drži konkordate više privilegijima Pape, nego pravim ugovorima. Mi se držimo teorije ugovora po kojoj su konkordati pravi ugovori, obvezni za obe stranke. Ovu teoriju sada većinom brane crkveni pisci, a i Crkva je se u praksi drži. Sr. *Wernz.* Ius Decretal. t. I, Romae 1905, nn. 171 sq.; *Prümmer,* Man. iur. eccl. Ed. 2. Friburgi Br. 1920, 9. 24, p. 28 sq.

[2]) Vesnik Srpske Crkve, g. 27 (1921) str. 320.

Nestaje naime druge ugovarajuće stranke, koja je na se obveze primila i koja bi ih imala u djelo izvađati.

Primijenimo li ovo najprije na slučaj odnošaja između Sv. Stolice i austro-ugarske monarhije kao i Crne Gore, odmah nam je jasno, što se o njemu ima reći. Austro-Ugarske i Crne Gore, koje su pri ugovaranju sa Sv. Stolicom svaka zasebno sačinjavale drugu stranku, više nema. One su se bitno promijenile. Kao prijašnja moralna bića prestale su opstojati. Nitko ne će reći, da je sadašnja malena republika Austrija isto što i prije gorostasna carevina. Niti će tko ustvrditi, da je negdašnja nezavisna kraljevina Crna Gora isto što i sadašnja pokrajina Crna Gora, koja sačinjava sastavni dio kraljevine Jugoslavije. U ovo dva slučaja nestalo je druge stranke, koja je sa Sv. Stolicom ugovarala. Dosljedno nestalo je i ugovora, koji je između njih bio sklopljen.

Ovo uprav kaže Papa Benedikt u svom navedenom nagovoru „Item Civitates nonnullas", veli on, „videmus ex hac tanta conversione rerum funditus novatas extitisse, adeo ut quae nunc est, non illa ipsa possit haberi moralis, ut aiunt, persona, quacum Apostolica Sedes olim convenerat. Ex quo illud natura consequitur, ut etiam *pacta et conventa, quae inter Apostolicam Sedem et eas Civitates antehac intercesserant, vim iam suam omnem amiserint*". To znači: „Također vidimo, da su se neke države uslijed ovoga silnog prevrata temeljno promijenile, tako da se sadašnja moralna, kako se kaže, osoba više ne može smatrati onom istom, s kojom je Apostolska Stolica nekoć pregovarala. Iz toga naravno slijedi, da su i ugovori i nagodbe, koje su postojale između Apostolske Stolice i ovih država, svu svoju snagu izgubile".[1])

Ali ni države, koje su iz propalih nastale ili se njihovim dijelovima povećale, ne mogu sebi prisvajati prava, koja je Sv. Stolica onima bila dopustila. Jednostavan je razlog, što Sv. Stolica s njima nije pregovarala. Spomenuli smo već, da ugovor između dvaju sklopljen, trećemu ne može ni štetovati ni koristiti. Dosljedno, kad ove nove ili povećane države po onim ugovorima nisu ništa oštećene, tad iz njih ne mogu za se izvlačiti nikakve koristi. Zato dobro govori blagopokojni Papa: „Etenim nemo est qui ignoret, post recens immane bellum, vel novas natas esse Respublicas, vel Respublicas veteres, provinciis sibi adiunctis, crevisse. Iam vero, ut alia omittamus quae huc possumus afferre, *patet quae privilegia pridem haec Apostolica Sedes*, per pactiones

[1]) Acta Apost. Sedis, a. XIII, v. XIII. (1921), N. 14, 521 sq.

sollemnes conventionesque, *aliis concesserat, eadem nullo iure posse hasce Respublicas sibi vindicare, cum res inter alios acta neque emolumentum neque praeiudicium ceteris afferat*". Što znači: „I doista nema ga, koji ne bi znao, da su poslije nedavnoga strašnog rata ili nastale nove države ili se stare s novim pokrajinama povećale. Sada pak, da ispustimo druge razloge, koje bismo ovdje mogli navesti, očevidno je, da *ove države ne mogu s nikakvim pravom sebi prisvajati povlastice, koje je nekada Apostolska Stolica* svečanim ugovorima ili nagodbama *drugima dozvolila, budući da posao s jednima obavljen, drugima ni koristi ni štete ne donosi*".[1])

Razlog, koji Sv. Otac navodi, odlučan je za sve slučajeve u kojima bi spomenute države htjele sebi prisvojiti prava drugima dozvoljena. Mogli bismo ovdje navesti još jedan razlog, koji se posebno odnosi na neke povlastice konkordatom dopuštene. Znamo n. pr. da je konkordatom sklopljenim g. 1855. između Sv. Stolice i Austrije dan vladarima iz carske austrijske kuće privilegij imenovanja biskupa. Kako smo već na drugom mjestu spomenuli, kad se je radilo o imenovanju Msgra. Akšamovića đakovačkim biskupom,[2]) ovaj i slični privilegiji imadu svojstvo personalnog privilegija. Na personalne pak privilegije nekima dozvoljene, nemože se nitko drugi pozivati; jer su oni vezani za osobu, kojoj su dani, nju slijede i s njom isčezavaju. To je izraženo i u kan. 74. kanonskoga prava.[3])

Iz ovoga slijedi, da Riječka država, Čehoslovačka i Italija nemadu nikakvo pravo na povlastice dopuštene Austriji; Rumunjska na povlastice dopuštene Ugarskoj; Litvanska i Finska na povlastice dopuštene Rusiji; Poljska na povlastice dopuštene Austriji, Njemačkoj i Rusiji; ni Jugoslavija na povlastice dopuštene Austriji, Srbiji i Crnoj Gori.[4])

2. Predmet novih konkordata.

Buduć da konkordat ide za tim, da se urede međusobni odnošaji između Crkve i države u stvarima, u kojima su jedna i druga donekle kompetentne, izgleda suvišno dalje govoriti o predmetu konkordata. No ovo pitanje ne će nam se učiniti suvišnim,

[1]) Acta Ap. Sed. na nav. mj.

[2]) Sr. Katolički List. t. 70. (1919), br. 33.

[3]) Can. 74: Privilegium personale personam sequitur et cum ipsa extinguitur. Sravni također Reg. 7. Regulae Iuris, in VI.

[4]) Slično izvodi i Civiltà Cattolica a. 73 (1922), quad. 1717, v. 1, p. 24.

nego naprotiv vrlo potrebnim, ako se osvrnemo na pretenzije modernih, koji sva prava pripisuju državi.

Moderni u pitanju odnošaja između Crkve i države stoje, barem teoretično, na stanovištu t. zv. legalne teorije ili l' Eglise serve dans l' Etat maître.[1]) Država je za njih apsolutni gospodar u svemu. Ona je vlasna i na temelju svoga suvereniteta ima pravo, da odredi sve što se tiče njezinih podložnika, u kom mu drago pogledu bilo. „Država ne može", tvrdi Dr. Milanović, „da pravno obvezatno ugovara o izvršivanju svoga suvereniteta sa subjektom (Sv. Stolicom), koji joj sam lično doduše nije podvrgnut, ali *čiju vlast nad svojim podanicima može ona da na osnovu svoga suvereniteta samostalno reguliše*"[2]).

Drugi su nešto milostiviji. Oni, barem riječima, ne prisvajaju sva crkvena prava državi. Tako Dr. Kazimirović, pravoslavni profesor crkvenog prava u Beogradu, piše: „Sferu čisto crkvenog života mi rado ustupamo kuriji (t. j. Papi), ali *sva ostala prava, koja potiču iz crkvene organizacije moraju pripasti državi*, pa ma koliko ne samo katolička, već i naša crkva njima bila zainteresovana".[3])

Naravski zahtjevi Dra. Kazimirovića u stvari se ništa ne razlikuju od zahtjeva Dra. Milanovića; jer je s jednim kao i s drugim uništena neodvisnost, sloboda i dostojanstvo, pa ista opstojnost Crkve.

Kad bi se priznali ovi zahtjevi, jasno nam je, kakav bi imao biti predmet novih konkordata. Ali Crkva, ako uopće drži do toga, da je od Isukrsta ustanovljena kao društvo savršeno, različito i neovisno od države, ovih zahtjeva ne može odobriti; jer bi to značilo, da je ona robinjica države, da nije nego njezina jednostavna sekcija; da naprosto ne vjeruje u svoje božansko postanje, u svoju nadnaravnu misiju. Značilo bi, da je Crkva izgubila svoj raison d'être te više ne zaslužuje da se nazivlje Crkvom, a pogotovo Isukrstovom Crkvom.

No Crkva katolička, svijesna svoga poslanstva, sveđer je branila svoja božanska prava i proti svemožnim vladarima i proti njihovim književnim ortacima, opirući se presizanjima jednih, a osuđujući krive nauke drugih, kako nam svjedoče krvave stranice njezine povijesti.

[1]) V. Dictionnaire Apolog. de la Foi Cath. (Paris 1913), fasc. II, m. Concordats, c. 628 s.

[2]) U članku „Konkordat s Vatikanom", koji je izlazio u „Obzoru" od 16.-22. ožujka 1921. Potpis Dr. Milanović nije li pseudonim za Dr. Milan Lanović?

[3]) Vesn. Srp. Crkve, na nav. mj. str. 321.

I danas je Sv. Stolica jednako spremna, da brani slobodu i prava Crkve. Ona želi, da države s njom sklope konkordat; ali ipak ne će pristati na kakav mu drago konkordat niti će dopustiti, kako ističe blagopokojni Papa u svom govoru, da u nj uđe išta što bi bilo proti slobodi ili dostojanstvu Crkve: „Hoc autem vobis, Venerabiles Fratres, denuo confirmamus, in *pactiones huiusmodi Nos minime passuros ut quidquam irrepat quod sit ab Ecclesiae alienum dignitate aut libertate*".[1]) Neumjesno je dakle i bez svrhe Dr. Kazimirović naglašivao našim delegatima pri sklapanju konkordata, da imaju na pameti, kako sva prava koja potječu iz crkvene organizacije, a ne spadaju na čisto crkveni život, moraju pripasti državi, ili kad je zahtjevao, da Papa „izvjesne prerogative mora napustiti".[2]) Konkordat ne smije ići za tim, da Crkvu zarobi ili je njezina dostojanstva liši: nego za tim, da uspostavi prijateljske odnošaje između nje i države. Ako bi pak pojedini državnici za tim išli ili bi na Sv. Stolicu stavljali zahtjeve, koje ona ne bi mogla bez povrede svoga dostojanstva i slobode odobriti, tad bi oni načelno odbijali svaki sporazum i krivi bi bili, što se do njega ne bi moglo doći; jer nesamo da bi tražili što nije njihovo, nego bi tražili ono, čega im Sv. Stolica ne bi mogla dati, a da ne bi u isti mah htjela propast i svoju i cijele Crkve.

Jednako vrijedi i za one države, koje su stvorile zakone protivne temeljnim božanskim zakonima. Ovi su zakoni trajnom zaprekom svakom sporazumu sa Sv. Stolicom. Dok oni opstoje, Sv. Stolica ne može se uz najbolju volju s dotičnim državama upuštati u pregovore, koje bi one predlagale, ako to ne bi možda sa strane država značilo mučeći opoziv tih zakona. Na to je i mislio Papa Benedikt XV., kad je u svom govoru istakao, da Apostolska Stolica ne će odbiti, da sa upraviteljima spomenutih država sklopi sporazum s uvjetima, koji će bolje odgovarati novim vremenima, *ako što sbog drugoga razloga* ne bude zaprekom: „Verum si qui Rebuspublicis vel Civitatibus quas diximus praepositi sunt, velint cum Ecclesia pacisci concordiam aliis conditionibus quae mutatis temporibus melius congruant, sciant Apostolicam Sedem — *nisi quid aliam ob causam sit impedimento* — non recusaturam quominus ea de re cum ipsis agat, ut cum aliquot iam agere instituit".[3])

[1]) A. Ap. Sed. n. nav. mj., str. 522.

[2]) Nav. mj. str. 320.

[3]) Act. Ap. Sed., nav. mj., str. 522.

Predmet dakle konkordata ne smije biti takav, da se protivi dostojanstvu i slobodi Crkve. Ali ni države sa svojim preventivnim zakonima ne smiju mu stavljati zapreka.

3. Potreba konkordata.

Bezvjerci, koji se vole nazivati slobodnim misliocima, načelno odbijaju svaki sporazum između Crkve i države, odnosno zahtijevaju potpunu rastavu jedne od druge. Prema njihovim nazorima to traži dobro države, pače o tom ovisi i njezin dalji razvitak. Tako po Dru. F. Soukupu vele Dr. V. Bukmirović i učit. Ivo Antonioli: „Moderna država ima danas zadatke oprečne tendencijama crkve, pa je *potpuna emancipacija* od svih utjecaja crkovnih *uslovom svakoga državnoga daljnjega razvitka*". [1]) Suvišnost i štetnost konkordata ističe i Dr. Milanović, kad tvrdi, da bi konkordat išao na račun slobode vjere i savjesti i na uštrb ravnopravnosti svih vjera.[2])

Nepotrebnost konkordata slijedi također iz nazora branitelja t. zv. legalne teorije ili principa: l' Eglise serve dans l' Etat maître. Država je naime sama pozvana, da, na temelju svoga suvereniteta, prema uviđavnosti svojoj uredi odnošaje prema Crkvi. Dosljedno ne može biti ni govora o kakovoj potrebi sklapanja konkordata. Pače konkordat nije ni moguć. Crkva naime kao potpuno podređena državi ne može od nje ništa tražiti, nego se bezuvjetno mora podložiti u svemu, što god ona kao suverena gospodarica odredi, budući da na nju isključivo spada, da svojim podanicima u svakoj potrebi providi.

S druge strane i crkveni pisci ističu, da konkordat nije baš tako nuždan.[3]) Oni polaze sa stanovišta, koje je inače ispravno, da je Crkva po svome postanju, po svojoj naravi, cilju i sredstvima za njegovo postignuće kao i po svome starješinstvu društvo savršeno i daleko uzvišenije od države. K tome nesamo pojedini državljani, nego i država kao takova podložna je Božjim zakonima bilo naravnim bilo pozitivnim, podložna je vlasti, koju je Bog mjesto sebe postavio, da pojedince i društvo vodi k Bogu, njihovu izvoru i svrsi. Prema tome Crkva ima dužnost i pravo, da sama odredi što se ima obdržavati za iskazanje Bogu dužnog poklonstva, što li je za dobro vjernika kao takovih, a svi se drugi moraju dotičnoj odredbi pokoriti.

[1]) Slobodni mislioci prema nesavremenim zakonima. Zagreb 1921, str. 58.
[2]) Na nav. mjestu.
[3]) V. *Wernz*, Ius Decret. t. I, n. 170.

Ipak danas državnici većinom, osim zagriženih, neprijatelja Crkve, smatraju konkordat i korisnim i potrebnim, ne doduše s vjerskoga, nego s državnoga stanovišta „Sa državnoga (gledišta), pisao je Dr. Kazimirović za Jugoslaviju, „konkordat nam je i koristan i potreban".[1])

Ne znamo iz kojih se razloga državne koristi i potrebe oni zauzimlju za konkordat. Ipak možemo reći, da osobito u današnjim okolnostima mnogostručno državno dobro traži uspostavu prijateljskih odnošaja sa Sv. Stolicom ili sklopljenje konkordata.

Državno dobro traži, da se država stara i promiče svako dobro koliko države toliko državljana. Dosljedno ona je dužna, da to dobro promiče.[2]) I sam je Aristotel već upozorio, da prva briga države mora biti skrb oko religije.[3]) Ali promicati ovo prvo i najveće dobro državljana dovoljno i dolično ne može, ako se u tu svrhu prije ne sporazumi s vjerskim poglavicom svojih podložnika, komu je povjerena glavna briga oko vjerskog dobra sviju vjernika. Dosljedno državno dobro traži, da se država u vjerskim pitanjima sporazumi s glavom sebi podređenih vjernika, u našem slučaju sa Sv. Stolicom.

Danas vidimo, da mnoga zla društvo tište, a još gorim u susret idemo. To zato, jer su ljudi ostavili Boga, bacili s vida vječna načela pravde i ljubavi, pogazili moral i sve, što je postavljeno za temelj društvenog i posebnog života. Mjesto ovih vječnih načela državi i pojedincima norma vladanja jest vlastiti interes i uopće ono, što sačinjava nižu čovječju stranu. Koje čudo onda da se množe neredi, zločinstva, razbojstva, moralna i materijalna bijeda? Svi protivni zakoni samo su mrtvo slovo. Pa i Horacije je isto naglasio, kad je pitao: „što koriste isprazni zakoni bez ćudoređa?"[4]). Naravski sve ovo može i mora dovesti i državu kao i pojedince do propasti. Da se od toga sačuva, potrebno joj je, da se povrati vjeri, da zajedno s vjerskim predstavnicima širi moral, pobija zlo i svim silama pripomogne one, koji su za to u prvom redu pozvani. To se opet postiže uspo-

[1]) Na nav. mj. str. 319.
[2]) V. *Zimmermann*, Soll die Religion national sein? Freiburgi, Br. 1916, s. 53 sl.
[3]) *Proton he peri to theon epiméleia.* Polit. l. VII. v. 8. Isto i Leon XIII. u encikl. „Rerum novarum" ed. 15. V. 1891.
[4]) „Quid leges sine moribus vanae proficiunt?" Horat. III. Od. 24, 35-36. Lassalle se ruga s državom, koja poput policije misli samo na spriječenje provale i krađe, te je, kako kaže Zimmermann na navj. mj., nazivlje „Nachtwächterin".

stavom prijateljskih odnošaja između jedne i druge vlasti. A i blagopokojni je Papa u svom navedenom govoru naglasio kako svak priznaje, da sklad između Crkve i države ne malo doprinosi miru javnoga reda, koje dobro jest temelj ostalih dobara: „Nullus enim negaverit rei civilis religiosaeque consensionem ad tranquillitatem pubblici ordinis, quod bonum est fundamentum ceterorum, non parum conferre".[1])

I vjerski mir traži uspostavu odnošaja s glavom Crkve. Vjerski nemiri ili bojevi, prouzrokovani prisvajanjem crkvenih prava i tlačenjem ljudske savjesti, najviše briga zadavaju državi, najviše njezinih sila uzalud troše, a često je i u veliku pogibao stavljaju. Svjedokom nam može poslužiti Belgija za tiranije Josipa II., a i sama Irska. Dr. Milanović, inače odlučni protivnik konkordata, ne može ni zamisliti n. pr. „razvoj naše države rastavljene od crkve ni ma kakav njezin opstanak u borbi protiv pozitivne religije".[2]) Stoga samo oni, koji žele državne sile uludo trošiti, koji žele našu državu upropastiti, mogu tražiti rastavu Crkve od države, mogu uckati na vjerske nemire i bojeve. Ali državnici i rodoljubi, koji u istinu žele dobro državi i domovini, to će nastojati svim silama spriječiti. A ovo se postiže konkordatom.

Napokon potreba konkordata očituje se odatle, što Crkva i država u praktičnom životu imadu dodirnih točaka. Tako na pr. crkvena dobra, ženidba, škole, crkvene fizične i moralne osobe i t. d. spadaju barem u nekom pogledu pod kompetenciju jedne i druge vlasti. Ako bi jedna vlast htjela neovisno i bez obzira na drugu dotičnu instituciju svojim zakonima urediti, lako bi se moglo dogoditi, da posegne u tuđe područje i prisvoji sebi prava druge. A da se to ne dogodi, potrebno je, da se između sebe sporazume, da zakonom utvrde, dokle koja vlast u odnosnim institucijama dopire, i što pod čiju kompetenciju spada. Uprav stoga je Papa Leon XIII. u svojoj neumrloj enciklici od 1. studenoga 1885. istakao potrebu konkordata između države i Sv. Stolice. Ova nam se potreba još većom pokazuje, što opažamo, kako kod državnika dnevno raste volja za posizanjem u crkvena prava.

Zakjučak.

Ugovori dakle, koji su opstojali između Austrije, Rusije, Srbije i Crne Gore sa Sv. Stolicom, prestali su opstojati; jer su se one države bitno promijenile: prestale su biti moralna bića, s kojima je Sv. Stolica pregovarala. Nove države, koje su iz njih nastale ili se njihovim dijelovima povećale, ne mogu sebi prisvajati prava, koja je Sv. Stolica onima bila dozvolila; jer se s njima nije pregovaralo. Konkordat je s mnogo razloga potreban i Sveta će ga Stolica rado, primjerena novim potrebama vremena, s državama sklopiti, ako one ne postave kakovih zapreka. Ali ne će dopustiti, da u nj uđe išta, što bi bilo proti dostojanstvu i slobodi Crkve.

Uvjereni smo, da će naša država pri sklapanju konkordata odstraniti sve zapreke, koje bi ga mogle osujetiti, te da će nastojati, da se sklopi takav konkordat koji će odgovarati dostojanstvu i slobodi i Crkve i države.

[1]) Acta Ap, Sed., na nav. mj.

[2]) Sr. nav. mj.

Dr. Ivanov.

RELIGIOZNA IDEOLOGIJA PRAVOSLAVNOGA VLADIKE DR. VELIMIROVIĆA.

Informativno-kritičke bilješke za članove katoličke i pravoslavne crkve.

1. Uvod.

Nakon sloma centralnih vlasti nove su misli jačim zamahom prohujale i kroz naše jugoslavenske zemlje. Bilo ih je svakovrsnih. Tražila se je obnova od glave do pete. Ništa se staro nije htjelo da ostavi. Sve što je bilo staro i tradicionalno, podsjećalo je na ropstvo, na skučenost, tjesnogrudnost. S danima državne slobode sve se je imalo obnoviti, nacionalizirati: i znanost, i umjetnost, i gospodarstvo, i politika. Dakako pri ovome pokretu nije mogao da ostane pošteđen ni religiozni život nas Južnih Slavena. Svak znade, da je naš narod u vjerskom pogledu razdijeljen na dvije crkve: katoličku i pravoslavnu. Naši intelektualci nezadovoljni su i s jednom i drugom. Oni hoće da organizuju treću crkvu. Članovi te treće crkve jesu oni, koji se više ne osjećaju ni katolici ni pravoslavni. Ovi ljudi ne će nikakve razdiobe po vjerskim načelima. Oni hoće jedinstvo vjere bez ikakvih određenih vjerskih istina. Zasad je to jedinstvo čisto negativno. Neki

traže čovjeka bogonosca, koji će ovaj prosti materijal novih vjernika organizirati, dati mu oblik. Oko ovoga bogonosca, koji će pred nas stupiti s jasnim novim religioznim pogledima, sabrat će se novi vjernici i počet će se stvarati nova crkva sa ovom dogmatikom: vjerom u Boga, u Hristov moral kao osnov društvenog života, i u neograničenu slobodu duha, kao što je neograničena sloboda duha Božanstva.[1])

Ivan Denis ne zna za toga čovjeka bogonosca, koji će vas ovaj teret na se da preuzme. Ali naši drugi reformatori[2]) već pokazuju jednoga čovjeka u krilu pravoslavne crkve, koji sa svojim radom: pisanjem i skupštinama i po dalekom zapadu utire put novim idejama: o živoj crkvi, jedinstvu crkve, o pravom religioznom duhu, jednom te istom u svim velikim religijama i o toleranciji svojstvenoj našemu narodu. Taj čovjek, koji bi na se ovakav teret preuzeo jest glavom, po mišljenju gosp. Milana Marjanovića, ohridski episkop, Njegova Preosveštenost dr. Nikolaj Velimirović.

Ovih zadnjih dana dopade mi ruku djelo dr. Dragutina Prohaske: Pregled hrvatsko-srpske književnosti, pa mi upadoše u oči riječi našega literarnoga povjesnika, kad govori o književno-religioznom radu dr. Velimirovića[3]) „Velimirović je znatno probudio religioznost današnjih Srba i uzdrmao mrtvu, mekaničku crkvenu vjeru."

Na mome posljednjem putovanju u Beograd saznao sam od mojih onamošnjih uglednih znanaca za vas upliv, koji preko Drine uživa ohridski vladika, tako da sam stekao uvjerenje, da je opća religiozna nužda upoznati se s idejama ovako ugledna muža. I potražio sam sva njegova djela. Nažalost do sviju i pojedinih nijesam mogao niti uz najbolju volju da dođem, jer mi ih ni knjižara Gece Kona nije mogla da pribavi. Svakako pri ruci su mi njegova dva najvažnija djela. Tu je najprije „Religija Njegoševa", u drugom izdanju god. 1921., preštampano s dozvolom preosveštenoga pisca, bez ikakove izmjene, baš onakovo, kakvo je bilo štanpano otrag 10 godina. Treba reći pravo, da se je dr. Velimirović u ovom svome djelu dotakao svih osnovnih religioz-

[1]) Jugoslav. Njiva, god. III. (1919.), br. 14., — Denis Ivan: Religiozni problem južnih Slavena.

[2]) Jugosl. Njiva III. (1919.) str. 454, Milan Marjanović: Između neba i zemlje.

[3]) Dr. Dragutin Prohaska, Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti Zagreb 1921. str. 337.

nih problema i prema njima zauzeo svoje stanovište. Tako, da se po njemu može dobiti dosta vjerna slika Velimirovićeve religiozne ideologije.

2. Umetak.

Što se pak ima da kaže o drugom njegovom najopsežnijem, meni poznatome, djelu, pod naslovom: „Reči o Svečoveku". Beograd g. 1920. u izdanju gosp, S. B. Cvijanovića? Makar da ta knjiga nosi obilježje literarno-simboličko, ipak joj je misaona sadržina najvažnija. Pače sve romantično-poetičko ruho služi zato, da se panteističko-spiritualističke misli bolje čitaoca dojme. Personifikacija: Ananda Vran Gavran, Svečovek, Mesija, sve su to produkt panteističke filozofije i religije. U ovome se najnovijemu djelu vidi rapidni, vidni razvoj dr. Velimirovića od god. 1919. (Religija Njegoševa) do dana današnjega. U ovoj mojoj raspravici ja se po ovo djelo vele osvrćati ne ću radi njezina simboličkog karaktera, i što ona barem izrijekom ne govori o temeljnim kršćanskim istinama, nego ih potpuno ignorira. Bude li potrebna rasprava o filozofskom nazoru dr. Velimirovića i mesijanskoj kršćanskoj ideji, tad će mi ona da bude glavnim oslonom pri ovakovom kritičkom raspravljanju. Da pred čitaocima unaprijed opravdan svoj sud, neka mi bude dopušteno navesti nekoliko i većih navoda iz ovoga djela, iz kojih će se jasno razabrati panteističko stanovište srpskoga episkopa.

Na str. 8. Velimirović piše: „Svečovek (za Velimirovića je Svečovek mesija ili što mi kršćani kažemo Isus, Sin Božji. Neka se sravni cijeli drugi dio knjige od str. 247—330. — Moja opaska) vidi u svakoj stvari jedno dvojstvo od Boga i sebe samoga. Zbog prve vizije on poštuje do obožavanja svaku stvar, a zbog druge on simpatiše do samožrtvovanja svakoj stvari".

Ovo dogmatsko-panteističko načelo imade i svoj praktički odjek u kvalifikaciji molitve i drugih kršćanskih obreda. Nek se pročita ono što piše na strani 19 i 20: „Pre nego počeše jesti Vran prekrsti hleb i očita molitvu: Neka je blagoslovena sestra šenica, naša blizanka na zemlji, koja je dala svoj život, da nas nahrani. Neka su blagosloveni sunčevi zraci, koji su ušli u vlaće šenice, iz koje je ovaj hleb; i voda, koja je upijena šenicom; i minerali, kojima se šenica hranila; i tlo, na kome je ovaj hleb rastao, s poverenjem i radošću; i ruke, koje su ga negovale žele, mlele i mesile; i duše, koje su nam ga darovale. Neka nam oprosti šenica, što je jedemo. Mi je prenosimo iz smrti ponovo

u život. Mi je jedemo iz ljubavi, a ne iz nenavisti, kao što je i ona jela meso i krv naših predaka, kraljeva i prosjaka na grobljima, na kojima je rasla. Oprosti i pomozi, šenico, sestro. Uđi u nas i sjedini se s nama, i pomozi nam svojom lepotom i dobrotom, da se mi sjedinimo s Bogom kao i s tobom. Gle, ti si Božje telo i Božja krv, sveta šenico, majko."

I ova bi moderna molitva imala da istisne kršćanski očenaš, koji nas je sam Spasitelj naučio moliti?!

„Uzbuđenje mu savlada reči. Spusti se starac na rosnu travu. Vran mu stavi glavu na svoje grudi, a sunce, veliki Prvosveštenik Božjeg oltara, nasmeši se na prosjakovu dušu, i podiže je u visine . . . . . .

A Vran Blizanac iskopa mu grob blizu svoje kolibe, i pozva tice, da mu zajednički otpoju opelo".

Kud će siromašna crkvena hijerarhija i dušobrižno kršćansko i sve ostalo religiozno sveštenstvo?!

3. Što je religija.

Posve je naravno, da nijedna pozitivna religija, kao ni kršćanstvo, ne poznaje razlike između individualnoga i kumunikalnoga kršćanstva, barem ne u onome smislu, u kome to hoće da čine i naši modernisti i srpski ugledni episkop.[1]) Dakako da je religija individualna, lična dužnost svakoga i pojedinoga čovjeka, da sa svojim životom i sa svojim radom stoji u službi vrhovnoga bića Boga; ali nije u tom smislu individualna, kao da bi se ikakav čovjek mogao da nađe, kome bi bilo moralno slobodno da se ili ovoj obvezi otme ili da je po miloj volji preinači, kao što je to bio slučaj sa vladikom Njegošem, koga nam dr. Velimirović i u religioznom pogledu stavlja za uzor.

Religija je po svojoj naravi opća, zajednička komunalna, kao što je jedan opći zajednički komunalni odnošaj čitavoga čovječanstva i pojedinih ljudi prema Bogu. Dakako, rado ću priznati, da se čovječanstvo ni u prošlosti ni u sadašnjosti u svojoj cjelokupnosti nije dovinulo do jedinstvena i ispravna pojma o Bogu; ali je baš kršćanstvu izvorna i imanentna težnja, da svoj monoteistički nazor čovječanstvu pokaže kao jedini ispravan i da ga u čovječanstvu danomice što većma proširuje.

[1]) Dr. Nikolaj Velimirović, Religija Njegoševa. Beograd 1921., str. 134. — Opaska. Kako ću se na ovu knjigu često pozivati ja ću se u navađanju služiti ovim kraticama V. R. uz naznaku stranice.

Malo je čudno, kad mi u pisanju dr. Velimirovića nalazimo i takovu definiciju religije, koja je mnogo šira negoli je nalazimo kod mnogih protagonista modernog bezvjerja,[1]) koji ipak kad o religiji govore, s ovim pojmom vežu drugi nadosjetni, duhovni, božanski život, s kojim bi čovjek po religiji u savezu bio. Dok baš ovome momentu, koji i modernim filozofima izgleda bitnim ni traga nema u Velimirovićevu razlaganju. „Misao i osjećaj ujedinjeni čine religiju . . . No ako ja mislim o svetu, o tome što je i što vredi svet, i tu misao popraćenu nekim jakim osećajem, onda ja imam religiju".[2])

Za kršćansku, reći ću i za svaku pozitivnu religiju, bitni su uslovi: čovjek (razumno biće) i Bog. Bez uzajamnog odnošaja ove dvojice religije nema. Dr. V. ne uviđa nuždu ovako bistro shvaćene i potpune religiozne oznake. Nema nikoga na svijetu, koji se ne bi solidirao sa onako širokom definicijom; a ipak ima ljudi (ateisti), koji ne će da budu religiozni, a vezani su i mislima i osjećajima uz ovu zemlju, uz svoj svijet.

4. Američki religiozni pragmatizam.

U predgovoru stavlja nam se pred oči, dakako, kao uzor Dositej Obradović, o komu se čita:[3]) „Dositej je pobožan pozitivist, no ne mistik kao ostareli August Kont, no pre pozitivist najnovijeg američkoga kova; on je trezveni pragmatist, koji veli: postoji jedan drugi zagrobni život no mi se sad zasad nalazimo u ovome i treba da se o njemu staramo; verujmo u onaj, no svu svoju brigu posvetimo ovome; radimo sa pretpostavkom, da je sve ovde radi čoveka, i da je u onoliko realno i vredno, ukoliko čoveku može biti od koristi. Otuda pitanje o manastirskoj ekonomiji u Fruškoj gori važnije je od pitanja o načinu života anđela na nebu".

Ovdje nam se iznosi za uzor religiozni američki pragmatizam koji je smrtonosan po svaku zdravu religju, a pogotovu za kršćanstvo.[4]) Veli se da je sve u onoliko realno i vredno u koliko čoveku može biti od koristi". Svak znade, da su realnost i istinitost

[1]) Eisler, Philosophisches Wörterbuch, Religion, 646. — Bogoslovni Vesnik Leto II, Zv. I., str. 37. Dr. L. Ehrlich: Predmet in metoda primorjevalnega veroslovja.

[2]) V. R. 6.

[3]) V. R. X.—.

[4]) La documentation catholique, god. 3. sv. 6. br. 122 (15.X. 1921) str. 281—288: La philosophie americaine et les continuations de William James.

u odnošaju sa praktičkom korišću ljudi. Liječničko znanje i vještina koristi bolesniku i vjernost bračnih drugova utvrđuje temelje obiteljskog života; savjesnost državnih službenika koristi i državi i podanicima. Ali ima i takova realnost, koja nije u interesu ni čitavom jednom narodu. Slom centralnih vlasti gorka je za njih realnost i protiv njihovih interesa, ali ipak je istina i realnost. Tako ima i vjerskih, kao i svakih drugih istina, koje nijesu u interesu pojedinih ljudi, pa zar će zato biti njima dopušteno da ih poništе? Strašna je istina: da Bog kazni zlo, a dobro nagrađuje, i ovo stoji bez obzira na korist ljudi. Zlikovci bi željeli da pravde nije s obzirom na ovaj i drugi svijet, ali je ipak, makar da je protiv njihovih interesa, ne mogu da izbrišu. Podvrgavati religiozne i kršćanske istine ljudskom interesu, čovječjoj koristi, to je filozofski neispravno, a do temelja ruši i pojam kršćanstva i pojam religije.

U gornjem Dositejevu primjeru pokazao se tip modernoga čovjeka, koji uopće malo smisla pokazuje za vjerska, duhovna pitanja, o kojima je sam Isukrst kazao: Tražite najprije kraljevstvo nebesko i pravdu niegovu, pak će vam se sve ostalo dodati.[1]) No što koristi čovjeku, da cio svijet zadobije, a duši svojoj naudi?[2]). Uostalom o samom Dositeju piše isti ugledni srpski i filozof i književnik Jovan Skerlić:[3]) Sad se među prosvećenim ljudima ne pita više ko je istočne, ko zapadne crkve, no ko je dobrodeteljan, pošten i vredan čovek." Riječi su Obradovića. Dakako da je poštenje i vrednost modernog čovjeka bez obzira na Boga vrlo širok i rastegljiv pojam!

5. Religija, vjera i pobožnost.

Naši književni povjesnici[4]) odobravaju razliku, koju dr. Velimirović čini između pobožnosti i religije. Vladika ovako umuje: „Dositej je pobožan, jer veruje u Boga, Njegoš je religiozan, jer veruje u Boga, Njegoš je religiozan, jer je svojim umom i srcem religiran s Bogom. Religioznost je daleko širi pojam od *pobožnosti*, kao što je religija širi pojam od vere. Religioznih je ljudi daleko manje od verujućih".[5])

[1]) Matej VI. 33.
[2]) Mat. VIII. 36.
[3]) Jovan Skerlić, Istorija nove srpske književnosti[2]. Beograd god. 1921 str. 90.
[4]) Dr. Drag. Prohaska, ozn. dj.
[5]) V. R. XI.

Doista, ali i kršćanstvo znade za ova sva tri pojma, o kojima i srpski pisac razglaba. No kršćanstvo ne zna za onakovu definiciju religije, kako bi je htio dr. Velimirović. Za kršćanstvo je najširi pojam religija, jer obuhvaća sve formirane i neformirane vjerske zajednice sa uslovom, da barem vjeruju u bilo koje božanstvo. Ovo je samo sa strane kršćanske konstatacija fakta, kakav je danas u svijetu. Vjere već su uži pojam, jer obično označuju pojedine vjeroispovijesti, kakvih je velika množina na kugli zemaljskoj. Pobožnost je pak najuži pojam, jer označuje samo takove osobe, koje su u svome teoretičkom i praktičkom životu dosljedne vjerskom uvjerenju i vjerskim životnim načelima; a baš ovakovih je najmanje. Dakako da ih je najmanje u onome smislu u kome bi to želio ugledni pisac. Za nj je religioznost nekakovo grozničavo traženje Boga (slučaj Njegošev), nekakova misao i osjećaj o vrednosti sveta; pak je zaista u interesu i prave vjere, da ih je tako malen broj!

6. Kršćanski monoteizam.

Kršćanstvo tvrdo vjeruje samo u jednoga, osobnoga Boga, stvoritelja neba i zemlje. Ono je monoteističko, o čemu nitko ne sumnja. Kako je pak sa monoteizmom dr. Velimirovića?

Baš u Knjizi Njegovog Preosvještenstva ima svijetlih primjera kršćanske monoteističke nauke, koji su jedino mogli da nastanu pod utjecajem kršćanske ideologije. Evo ih neke biranije i navodim[1]):

„To baš i čini prirodu lepom: red i harmonija delova prema celini, jedinice prema množini, i nepromenljivi zakoni, koji taj red i tu harmoniju održavaju od veka do veka.

Red svešteni na svemu caruje (L. 17) a ovaj osvešteni, sveti red zagarantovan je zakonima, koje je Bog prirodi u amanet dao:

Zakoni su opštega poretka.

Moj amanet a život prirode. (L. 16.)"

Ako je potreba, da imamo pred očima i didaktički primjer kršćanskog teizma, evo i njega: „Samo Bog poznaje potpuno svet, jer u njemu je centar saznanja i samo je njemu jednom znana „stvar po sebi", jer on je ta „stvar po sebi". On stoji iza fenomena, on je uzrok svemu, „ultima ratio rerum".

Ovakove izjave pjesnika Njegoša i srpskog savremenog književnika i filozofa Velimirovića ne ću da tumačim u drugom pravcu nego kršćanskom, monoteističkom, jer im je takov prirodni

[1]) V. R. 11,

smisao; i ako je čovjek u sumnji, ne bi li se i ovakovom na prvi mah bistrom priznanju mogla dati panteistička interpretacija, kad se uoči sve što je dr. Velimirović u svome djelu o problemu Boga napisao.

Nikako se ne mogu da u kršćanskom teističkom smislu protumače slijedeće izjave:[1]) „U svim svojim delima Njegoš neodstupno govori o Bogu kao ognju ili svetlosti ili plamenu — što je za nj jedno te isto . . . odatle, stog istočnika (centar božanskog života), razliva se kao svetlost od sunca, božanski život ili svest po celome svetu. U svima stvarima božanski plam gori, i on se ne razlikuje od centralnog plama (Boga. — M. opaska) u vrsti no u stupnju".[2])

Ovo nije samo literarno-kritički prikaz Njegoševih misli, s kojim se dr. Velimirović već u svom predgovoru sporazumnim izjavljuje, nego on i sa svoje personalne strane potvrđuje, kako je Njegoš i naučnjački shvatio ovaj realni, kozmo — teistički ili panteistički značaj stvari sa Bogom.[3]) „I tako božanski oganj ili Oganj-Bog sjedinjuje misao najgrubljih i najfinijih duhova ljudskih. Toplota i svetlost uslovi su života, veli se naučnjačkim jezikom; božanski oganj ili ognjeni Bog taj je uslov, veli se jezikom vere (sigurno tako se ne veli jezikom kršćanske vjere. — M. opaska), kako vere divljaka tako i vere mnogih filozofa. Život je gorenje, uči hemija; život je oganj, veli Njegoš, no ne oganj brutalni i slepi, no Oganj umni, životodavni, svesni i otuda personalni".

Njegoš tvrdi, da nema razlike u vrsti između plamena i ognja koji je u stvarima kao i u centru, u Bogu. To isto i Velimirović veli, da onaj Oganj-Bog ujedinjuje najgrublje i najfinije duhove ljudske. On vidi ovaj oganj u znanosti, u vjeri, u kemiji. Na posljetku valjda se je sam predomislio, pak je ovaj oganj, slijedeći Njegoša, spiritualizirao i personificirao. Posve je čudna ova i personifikacija i spiritualizacija, kad se stoji na stanovištu: istovrsnog plamena i ognja, koji gori u Bogu i u stvarima!?

7. Panteistička argumentacija.

U stalnim momentima dr. Velimirović i ne pomišlja na osobnog Boga, gospodara neba i zemlje, te on u borbi sa savremenim bezvjercima argumentira čistom panteističkom lozinkom.[4]) „I naše

[1]) V. R. 112.
[2]) V. R. 121.
[3]) V. R. 121.
[4]) V. R. 93.

pokoljenje traži nebeski znak, t. j. traži čudo, pa da vjeruje: Pokažite nam Boga — govore mnogi naši savremenici — pokažite nam Boga pa ćemo verovati! No kako? Ne zahtevaju li ovi ljudi koji preziru čuda i ne veruju u njih, baš najveće čudo? Kako da im se Bog pokaže? Bog nije jedan od 70 elemenata, da se može pokazati. Zamislite da se ceo vidljiv svet premaže belom bojom: kuće, ulice, polja, šume, more, nebo — sve postane belo, i zamislite da vam neko tad stavi zahtev: pokaži mi belo! Kako ćete mu pokazati? Vi ćete mu svakako začuđeno reći: pokaži ti nama ne belo! Tako bi se i onima moglo reći: pokažite vi nama Ne-Boga!"

Dakako da savremeni bezvjerci ne će se naći u nikakvoj neprilici sa ovakvim načinom dokazivanja o Bogu, nego će jednostavno i posve opravdano odgovoriti: Mi vam možemo da pokažemo Ne-Boga: Bog nije čovjek, Bog nije životinja, Bog nije svijet; stoga mi i pitamo da nam pokažete i dokažete vašega Boga!

8. Problem čuda.

Ovakovoj izjavi, s kojom rabota srpski episkop, ne može da se dade značenje kršćanskoga teističkoga nazora. Čitavi sklop njegovih religioznih misli to isključuje. Posebno ću pak spomenuti njegovu ideologiju u pitanju čudesa i molitava, tih čisto vjerskih momenata u općoj religioznoj ideologiji.

Nesamo da kršćanstvo pripušta čudesa, nego se i isto božansko poslanstvo Spasitelja Isusa baš njima i utvrđuje. Kad su Ivanovi učenici pitali Isusa: da li je on onaj, koji ima doći, ili će morati kog drugog poslanika Božjega da očekuju, Isus im je odgovorio: Pođite i kažite Ivanu što ste čuli i vidjeli, slijepi vide, hromi hodaju, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, a siromašnim propovijeda se evanđelje.[1]) Ove bi čudesne činjenice imale da budu najočitiji dokaz božanskog poslanstva Kristova.

Kršćanski su učenjaci samo stilizirali izvornu kršćansku, evanđeosku nauku, kad kažu: da je čudo osjetna pojava, koju prirodne sile ne mogu da učine, a koja se dovoljno može da protumači izvanrednim utjecajem osobnoga, svemogućega Boga. Upravovakav pojam, u kojem se kršćani slažu, uglednom dr. Velimiroviću ne ide u glavu. „Ne trebaju drugi znaci, druga čuda, osim onih, koja postoje i koja se svakotrenutno prelevaju iz jednog oblika u drugi, da bi se znalo da Bog postoji. Zamislite jedinicu

[1]) Matej XI 3—6.

na zemlji i uz nju red nula do sunca — mislite li vi da će taj broj biti suviše velik za čuda, koja se između zemlje i sunca pred nama odigravaju? Svet je tako pun čuda, da nijedno čudo više, ni koliko zrno gorušično, ne može stati u njemu. Pokušajte u mislima, da dodate još nešto ovoj vasioni, i vi ćete se brzo sami sebi učiniti smešnima. Čuda nereda u prirodnom toku stvari najvulgarniji su dokaz Boga, čuda reda — najuzvišeniji. Onaj ko zida svoju teologiju na čudima nereda u prirodi, taj zida most preko reke bez ijednog stuba".[1])

Po sebi je jasno, da gosp. pisac neće da znade za čudo u kršćanskom smislu. On nazivlje čudom sve prirodne pojave, a nikakva prirodna pojava — kao takova — nije čudo u našem smislu. Pojave su u prirodi i krasne i divne i uzvišene, to nitko ne niječe, ali za pojam čuda hoće se nešto drugo. On misli, da je svijet tako pun čudesa, da nijedno više čudo u nj stati ne može. Dok kršćanstvo uči, da je Isus činio čudesa, ozdravljao, uskrisivao, sam vlastitom božanskom snagom uskrsnuo. Ovakova su djela bila nešto više od gorušičnog zrna, pak ih je priroda u svoj naručaj primila. Dr. Velimirović izgleda kao da čudo ne može pojmiti, ako ga ne okrsti nekakvim čudom nereda u prirodi. Začudno, da srpski vladika ne vidi, kako je ovakova argumentacija plod bezvjerske filozofije. Ako mi priznajemo Boga, koji je svemoguć — gospodar neba i zemlje — kakav bi to nered bio, ako bi On ispod prirodnih zakona — a radi svojih, božanskih većih ciljeva, — izuzeo kakav slučaj? Imamo Lazarovo uskrsnuće. Prirodni zakoni i prije i poslije smrti Lazarove ostali su isti. Nije li bilo uputno, da Isus, da dokaže svoje božansko poslanstvo, i ovakovih se sredstava prihvati u providencijalnom planu svoje božanske misije? Ne uviđa se razlog u teističkoj pretpostavci, da su prirodni zakoni granice za neograničenu moć Božju, kad znamo, da i ljudski napredak u znanosti, u tehnici, u umjetnosti, u sociologiji i etici sastoji baš u tome, što je čovjek znao upotrijebiti prirodne sile pak ih uporaviti prema svojim potrebama i prema svojim umnim ciljevima, čemu nigda prirodne sile same po sebi ne bi poslužile (para, elektricitet i t. d.). Ovu je istu misao kazao i čuveni engleski fizik Oliver Lodge,[2]) kad je rekao: „Uzaludni bi bili svi naši pokušaji oko prosvjete i napretka, ako naša volja i naš razum ne bi bili nad prirodnim zakonima, jer ih tada u prosvjetnom smislu ne bi mogli da iskoristimo". Onaj koji

[1]) V. R. 93—94.

[2]) Religion, Christentum, Kirche[3] l. 446.

veli: „Ko zida svoju teologiju na čudima nereda u prirodi, taj zida most preko reke bez ijednog stuba", taj uopće nema pred očima jedno apsolutno, osobno, svemoguće biće t. j. Boga, koga i kršćanska teologija dokaziva; a dokazivaju ga i druge teističke religije ne isključivši ni filozofiju zdravoga razuma.

9. Isusova i Njegoševa molitva.

Kao što je religija univerzalna pojava, tako je isto i molitva. Dokgod bude ljudi, koji će vjerovati u Boga, dotle će mu se i zahvaljivati, i za pogreške oproštenje prositi, i u nevoljama ga zazivati, i za pomoć i snagu prositi. Dr. Velimirović sa svojim simpatijama prema vladiki Njegošu upoznaje nas sa drugom nekakvom čudnom vrstom molitve, koja se rijetkim duhovima sviđa; a eto se sviđa i Njegošu i Velimiroviću:[1]) „Pesnik psalama svakoga trenutka vapio je Bogu za pomoć protiv svojih neprijatelja; Njegoš je tako gvozdeno bio ubeđen u neizmenljivost zakona, koje je Bog dao ovom svetu, da je svakako smatrao uzaludnim moliti se u korist izmene tih zakona. Njegoš je verovao u sudbu . . . I Hristova molitva sadrži iskanje „hleba nasušnog" i ona je molba za otklonjenje čaše gorčine. Ta je molitva tako pojmljiva i tako bliska srcu ljudskom, otuda i tako popularna. Čovek trpi i za to traži ublaženje svoga trpljena, svejedno naruši li se time zakon i red u prirodi ili ne; čovek traži ublaženje trpljenja ma se time svi svetovi raspali u prvobitni kaos . . . S ljudima on (Njegoš) govori ljudskim, s Bogom božanskim jezikom. Ovaj božanski jezik u Njegoša jeste umetnička admiracija; no ne isključivo umetnička i proročka, jer Njegoš posmatra Boga ne samo kao lepotu no i kao pravdu".

U ovom ulomku nesamo da Velimirović prikazuje Njegošev nazor o molitvi, nego se tu očito vidi i njegova duša. I on je utuvio u glavu, da je molitva Bogu za pomoć neka povreda prirodnih zakona. Ako vjerujemo u Providnost Božju, znamo, da Bog upravlja cijelom vasionom, a da upravlja i svako pojedino stvorenje prema njegovoj prirodi. Nije nikakva povreda psiholoških i socijalnih zakona, ako pedagog djeluje na svoje gojence; tako ne će biti nikakva povreda tih zakona, ako mi molimo našega dobroga nebeskoga Oca, da nas on u našem moralnom i vjerskom pa i praktičnom životu prosvijetli, kako ćemo bolje da odgovorimo našemu društvenom pozivu. U ostalom uzgojitelji mogu da mnoga fizička zla odstrane od svojih učenika; a zar te Bog

[1]) V. R. 162—163.

ne bi mogao bez povrede tobožnjih nepovredjivih fizičkih zakona da izvede?! Kršćanstvo ne poznaje usuda, jer se protivi pravome pojmu Boga. Vrlo je čudno — dakako sa kršćanskog gledišta — kad Velimirović nazivlje Hristovu molitvu „popularnom“ a Njegoševu „božanskom“!

10. Značenje kršćanske objave.

Kršćanstvo računa na objavu Božju i to u njezinom posebnom značenju. Objava ili otkrivenje Božje ne sastoji se samo u tome, da mi u samoj prirodi čitamo i ljepotu i mudrost Stvoriteljevu, jer je ovakova objava općenito dobro cijeloga ljudskoga roda. Nije kršćansko otkrivenje ni praktička nadarenost, kako bi to htio dr. Velimirović prikazivajući nam religiozne ideje „lovćenskog pustinjaka“. Objava nije ni samodopadno uvjerenje modernog čovjeka, koliko je on sam za se sagradio u svojoj savjesti svoje vanjske odnošaje prema nekom neodređenom božanskom biću. Kršćanska objava nipošto nije proizvod sretno kombiniranih religioznih prilika ni istoka ni zapada; nego je ona dobrovoljan dar dobroga, osobnoga Boga, koji se u svojoj dobroti i u svom milosrđu i udostojao na vrhunaravan i vanredan način otkriti svoju svetu volju nama siromašnim potomcima paloga praroditelja. I to otkrivenje, učinjeno našim praroditeljima, raslo je patrijarhalnim i pročkim otkrivenjima, dok nije doprlo do savršenstva u jedinorođenom Sinu Božjemu Isusu Hristu. Nakon dolaska Otkupiteljeva kršćanstvo više nikakve nove službene objave ne očekuje, — koliko vjeruje, da je sa smrću apoštola prestala perioda kršćanskih objava. Na ove nas misli upućuje i sv. Pavao[1]) pišući Jevrejima: Bog, koji je negda mnogo puta i na razne načine govorio ocima preko proroka, baš ovih zadnjih dana govorio je i nama po Sinu, koji je baštinik svega; i po komu je svijet stvoren.

Rećbi, da je dr. Velimiroviću nepoznata ovakova objava, a i neprihvatljiva, jer je u svome pojmu čudesna. Ona je natprirodna, a baš je evo ovo momenat, koji u njegovoj ideologiji igra najmanju ili nikakvu ulogu. On veli:[2]) „Pogledajte ljiljane poljske, i ako vam oni ništa ne kažu o Bogu, ne će vam to kazati ni sva raskoš bogatstva i uma Salamunova. Otvorite Algebru i ako vam ona ne pokaže Boga, ne će vam to moći pokazati ni Mojsej. Ne vidite li Boga u logaritamskim tablicama, ne otvarajte ni poslanicu Rimljanima; na što pa niste li našli Boga na Grenlandu, ne

[1]) Jevr. I 1—2.
[2]) V. R. 92—93.

idite ni u Jerusalem, ni tamo ga ne ćete naći“. — „Jeli ceo svet oko nas pustinja, što vredi u toj pustinji vapijući glas o Bogu jednoga proroka?“ — „Sadašnjost je najnovije djelo Božje. Ona za oči naše generacije jače blješti od ognjenog stuba, koji je vodio Jevreje i većma poražava nego prelazak izabranog naroda preko crvenog mora“. — „Ako cela priroda ne govori o Bogu, ko će onda verovati Izaiji i Pavlu, i Karlajlu i Boži Knježeviću“.

Dr. Velimirović sve je to simplificirao. Za nj jednako govori o Bogu i priroda i ljiljani, i algelra kao i Mojsije, i Isaija i Pavao; a ovi opet jednako kao i njegovi ljubimci Karlajl i Božo Knježević. Nigdje ni traga kršćanskom uvjerenju o superiornosti kršćanske objave nad naturalističkim glasom prirode, u kojoj svaki čovjek može da čita drukčije religiozno i božansko i čisto naturalističko štivo.

11. Teologija kao znanost.

Nije suvišno, da i podrobnije budemo obaviješteni o naturalističkim mislima našega pisca; a u taj će nas svijet njegovih ideja da uvede i njegova nauka o teologiji kao takovoj. I ako nije objava jedno te isto, što i teologija, ipak kršćanska objava i kršćanska teologija među sobom su organički povezane, pak se nužno pojmovi jedne i na drugoj odrazivaju. Predmet kršćanske teološke znanosti i ne može da bude drugi nego objava kao takova. Dakako, dok se teologija kršćanskom objavom bavi, da će ona pod utjecajem raznih socijalnih, kulturnih i religioznih prilika poprimiti i svoje specifično obilježje, i vremena, i mjesta, i osobe, koja na znanstvenom teološkom polju radi; ali ona, ako hoće da bude kršćanskom teologijom, treba da vjerske i objavljene istine u onom smislu naučava, kako ih je Bog objavio, kako su ih Krist i apoštoli naučavali. Teološka znanost, poput svih ostalih znanosti, ima i svoj predmet i svoju metodu i svoja načela. Možemo kazati, da je teologija u zdravo shvaćenom smislu produkt objave, božanske crkvene vlasti i ljudskog razuma, koji je znao i sa svoje strane u raznom religioznom i filozofskom društvenom milieuu, da zauzme pozitivno stanovište u obrani vjere i objave.

Nama se čini posve prirodno, da se u svim raznim pitanjima na strukovnjake obraćamo; u pravnim stvarima na pravnike, u državnim na politike, u gospodarskim na nacionalne ekonome i t. d. Odatle bi slijedilo, da i u religijoznim stvarima potražimo ljude, koji sve svoje i fizičke i umne i moralne sile ulažu oko

ovakovih pitanja; a to je baš ono što dr. Velimirović ne će da dopusti.[1]) „Svaka je nauka otuda jedna teologija, jer svaka prestavlja u sistemu jedan govor o Bogu i svaki je naučnik teolog, jer svaki govori o Bogu, govoreći o delima Božjim. Lavoazi je teolog kao i Volter, Tesla kao i Strossmaier".

„Sadašnjost i prošlost jesu teologija, priroda i nauka jesu teologija: pa ipak nisu četiri teologije, no jedna. Nisu ni dve teologije: prirodna i nadprirodna no samo jedna: prirodno-nadprirodna".[2])

„Ova surova majka (priroda), surova no ipak majka, hladnokrvna no ipak „šćedra", žučiva iza meda i medna iza žuči, govori o Bogu rečitije od svih kardinala rimskih . . . Teologija prirodna sastavljena je iz stvari, teologija ljudska iz reči. Bog govori i njegove su reči i ruže i jele, smaragdi i graniti, lavovi i ljudi, planete i zvezde. Priroda čita istu teologiju svima ljudima i na jeziku svima pojmljivom, dok su ljudske teologije nepojmljive za sve".[3])

Čini se vrlo zagonetna ovaka argumentacija srpskog doktora. Kako to, da su se najedanput sve nauke preobrazile u nekakvu teologiju?! Eto saznajemo, da je matematika teologija, fizika teologija, kemija teologija, i sve ostale grane znanosti, koje je dosadno i suvišno izbrajati, sve bi bile tolikovrsne teologije; makar da su sve to razne znanosti po svojoj naravi, po svojim metodama i principima dosta ravnodušne prema bilo kojem religioznom pitanju, jednostavno s tog razloga, što pitanje religije ne pripada njihovu području, nego je religijozni život još od pamtivijeka imao svoje vlastito područje. Dakako da je Velimirovićeva argumentacija plod panteističkog uvjerenja, pa je naravno, da bi se u ovakovoj predpostavci donekle moglo da i odobri onakovo rezoniranje. Kažemo donekle, jer znamo, da ni panteisti ne bi dopustili brisanje teoloških i uopće religioznih znanosti iz područja ljudskog aktiviteta. To dokazuju savremena hiperprodukcija religiozno-monističke književnosti. Uostalom monističko-panteistički sustav, bilo kako obojen, tako je nastran, da nema čovjeka, koji bi u nj mogao ozbiljno da vjeruje. Ko igda može vjerovati, da smo mi jedno te isto sa božanstvom, i da smo sami mi to božanstvo, i da je ova priroda Bog, i da je Bog ova kruta i mehanička priroda. Nesamo da mi u to ne vjerujemo, nego u svoj

[1]) V. R. 94.
[2]) V. R. 96.
[3]) V. R. 96-97.

vlastiti sustav nemaju povjerenja ni glavni savremeni pobornici monizma W. v. Schnehen, Schrempf, pa ni isti njihov papa Ostwald. Doista pak do njega puno ne drži ni srpski vladika, kad i kod njega susretamo krasnih teističkih misli.

12. Crkveni auktoritet.

Ne poznaje onaj kršćanstva, koji ne će da priznaje odlučnu ulogu, koju su u njemu igrale temeljne kršćanske istine: vjera, Bog, objava, što se sve ima upotpuniti sa još jednom religioznom istinom: o kršćanskom crkvenom auktoritetu.

Kršćanstvo se već u početku zasniva na tvrdoj vjeri, da je Isus pravi mesija, poslanik Božji, sin jedinorođeni Oca nebeskoga, komu je data sva vlast na nebu i na zemlji. I on sam glavom veli svojim učenicima: Kako je mene poslao Otac tako i ja vas šaljem (Ivan XIV 21). On ih šalje, da uče sve narode sve ono, što su od njega saznali; pa im u tu svrhu obećaje i svoju pomoć do konca svijeta (Matej XVIII 19.) Narodi su ih dužni slušati i njihovu nauku prigrliti, jer on sam i nagrađuje i prijeti: Koji bude vjerovao i kršten bude, spasit će se; a tko ne bude htio vjerovati, taj će se izgubiti. On se u poslu poučavanja istovetuje sa svojim učenicima pa veli: Tko vas prezire, mene prezire (Luka X 16.). Sv. Pavao pišući Galaćanima kaže: Ako vam mi ili anđeo s neba javi drukčije evanđelje nego smo vam ga javili, neka je proklet. (I 8).

I preveć su jaki i dovoljni dokazi crkvenog božanskog auktoriteta, a da bi ih mogli bilo s koje strane s razlogom pobijati. Apostolima je uopće kazano: Štogod zavežete na zemlji, bit će zavezano i na nebesima; a štogod razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima (Matej XVIII 18). Ova je vlast i među samim apostolima poprimila još konkretniji oblik, kad je Spasitelj samoga sv. Petra između njih izabrao i poglavarom ga crkve učinio: Ti si Petar, i na ovoj stijeni sagradit ću crkvu moju i vrata je paklena ne će nadvladati: i tebi ću predati ključe kraljevstva nebeskoga, i štogod razriješiš na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima (Matej XVI 16-194). Makar da nema suglasnosti između zapadne i istočne crkve, kako se ova Petrova vlast u povijesti i u životu obistinjavala, jedno ipak ove crkve ujedinjuje, a to je da crkva ima božansku misiju od samoga Spasitelja, da je episkopat onaj, koga je gospodin Bog ustanovio, da bdije nad vjernicima, nad stadom Gospodnjim, što ga je on svojom božanskom krvlju otkupio (Djel. ap. XX 28). Pouke, koje

sn još apostoli davali, imale su se smatrati nauka Božja (Sv. Pavao I. Solunj. II 13). Onaj pak koji ne će da crkvu sluša, toga treba smatrati očitnikom i poganinom (Matej XVIII 17.)

13. Vladika Njegoš i crkveni auktoritet.

Važno je da se sazna, kako se vladika Njegoš vladao prema crkvenom auktoritetu. Pošto ga ja sam nijesam lično proučavao, to će nam kazati dva najuglednija srpska i književnika i filozofa kao što su dr. Velimirović i još neoplakani Jugoslaven Jovan Skerlić: „Ništa u Njegoševom Vjeruju nema kakvim bilo spoljašnim ličnim ni tradicionalnim auktoritetom nametnuto. Njegoš veruje samo ono, što hoće i može i ne trpi regule sa strane, kao što ih ne trpe ni gore, u kojima je on rođen".[1])

„Njegoš je bio vladika osobite vrste. On se je zakaluđerio ne zato, što je osećao ljubav prema crkvi no zato što je takav bio red, što po utvrđenoj tradiciji vladar Crne Gore morao je biti vladika. On nosi crkveno odelo samo kada služi arhijerejsku službu, a to biva vrlo retko. Jaka, živa duha, plava karaktera, on živi slobodno kao svetovnjak. U svojim religioznim idejama on nimalo nije dogmatičan. On uči francuski u Volterovim spisima, u svojim spisima iskazuje često skeptičke panteističke i deističke, nimalo ortodoksne ideje, stoji iznad vere .... On stalno stavlja narodnost iznad vere ... On ima sasvim svetovno i filozofsko obrazovanje. On je u prvom redu svetovnjak, vladar, Srbin, mislilac, pa tek u drugom redu i formalno, crkveni čovek".[2])

Mogao bi tko kazati, da religiozna ideologija za naš sadašnji narodni život ima samo povijesno-literarni značaj, pak da nije važno osvrćati se na njegove ideje. Ne tako! I danas Njegoš živi i u dušama srpskih literata. O njemu jedan Skerlić piše:[3]) „On je imao više unutrašnjega života i duhovne dubine no ijedan srpski pesnik; to je najmisavniji čovek, najbolja filozofska glava, najjači i najdublji duh među svima srpskim piscima". Slično se izrazio o njemu i današnji srpski vladika, koji ga smatra najreligijoznijim Srbinom, pak ohridski episkop sam o sebi veli:[4]) „Ja sam se trudio, da se savršeno prenesen u svoga junaka (Njegoša), da tako reći ovaplotim njegovu dušu u sebi, da se identifikujem s njim u svakoj situaciji života, i da onda mislim, osećam i govorim kao on". Njegoš dakle živi, živi u duši srpskog naroda, živi u duši srpskog vladike Velimirovića, a po njemu živi i u hrišćanskoj crkvi i u našemu jugoslavenskom narodu.

1) V. R. 137.
2) Skerlić, naz. djelo, str. 175-177.
3) Serlić, l. c., 186.
4) V. R. VI.

Njegoš nije ni imao pojma o crkvenoj vlasti. Sam Velimirović o njemu veli[1]): „Stavite vladiku Njegoškog u koju hoćete veliku hrišćansku državu, u Francusku, Rusiju, ili Italiju, i prestavite sebi tada prenaraženost postave i bezglavne crkvene uprave, kada bi bile publikovane njegove misli posvećene Simi Milutinoviću, ili misli iskazane kroz usta vladike Danila, igumana Stevana i Teodozija, misli malo kad čuvene iz usta jednog vladike od kada vladike postoje. U tim zemljama smatrao bi se kao vrhunac nedopuštene slobode mišljenja i govora, koju ne samo jedan episkop no i jedan ma koji verni sin crkve uopšte sebi prisvaja ...."

Ovakova je sloboda za vladiku Njegoša, za njegovo doba, bila i razumljiva, jer nam Velimirović[2]) kaže: „U Crnoj Gori nikad nije postojao nikakav sacerdotalni tribunal, koji bi sudio verske krivice". Vladika i patrijarh, igumani i popovi odgovarali su za svoja verska ubeđenja pred jednim istim tribunalom, pred sudom svoje savesti". Pred ovakovim tribunalima doista se je bilo uvijek vrlo lako opravdati; jer uopće nikakva opravdanja ni trebalo nije. Ako savjest ne priznaje osobnoga Boga, tada se i nema razloga pred samom sobom da opravdaje; a narod za „kojekakve dogmatičke sitnice" nikad smisla ni imao nije, pogotovo pak narod u ovom pravcu neprosvijetljen.

14. Racionalizam.

Koje nam nove poglede za život otvara ta nova, samostvorena, izvorna srpska religiozna filozofija, koja nikakva računa ne će da vodi s kršćanskom, auktoritativnom filozofijom? Velimirović je poprimio i Dositejevo mišljenje, kad veli[3]): „On izgleda ne veruje u pad čoveka iz jednog blaženijeg života u ovaj, ne veruje u osudu čoveka niti u metafizičku neophodnost zla u svetu. On veruje, da kad bi ljudi malo više potrudili svoj zdravi razum i svoju volju, zemlja bi se brzo u raj pretvorila. Svekoliko zlo da se tako oduvrati iz sveta kao prah sa dlana. Malo više učitelja, malo manje kaluđera i — svet bi bio drugi Eden".

Evropa je imala i ter kako moderno zdrava razuma i volje a imala je i učitelje, pak joj je uspjelo dovesti čitavo čovječan-

1) V. R. 141.
2) V. R. 139.
3) V. R. IX.

stvo na klaonicu. Sumnjam, bi li učitelji mjesto kaluđera svijet u Eden obrnuli!

Ista Dositijeva misao pouzdanja u ljudsku snagu nalazi se i kod Njegoša, koju će dr. Velimirović svojom apoteozom modernoj dobi i modernoj nauci do vrhunca dovesti[1]). „Naše pokoljenje zato, što je naučnije, ne stoji dalje od Boga negoli pokoljenje Sirahovo, već bliže, i to bliže u toliko, u koliko je naučnije. Svaki korak napred u nauci, korak je bliže Bogu .....

Ko zna koliko bi naših savremenika-ateista poverovalo u Boga, kad bi pročitali jedan udžbenik kemije ili Astronomije iz XX. stoljeća".

Dakako da ovakova optimizma ne nalazimo kod najizrazitijih predstavnika modernoga ljudskog znanja. A. von Humbold veli[2]). „Čitav naš kulturni život jest besmisao. Da bi barem znali: zašto smo na svijetu? a eto i to nam je pitanje dvojbeno, pak bi bila najveća sreća, da smo se rodili kao luđaci *(bedaci)*".

[1]) V. R. 94—96.

[2]) Religion, Christentum, Kirche[2] I 399., također str. 400.

(Nastaviće se).

KULTURNI POGLEDI.

Papinski orijentalni institut u Rimu. Nedaleko od trga sv. Petra, među ulicama Borgo Nuovo i Borgo Vecchio nalazi se starodrevna palača, koja je znamenita i po tome, što je u njoj Bogu predao svoju dušu veliki slikar Rafael Sanzio. Ova palača nosi danas sa strane trga Scossa Cavalli na svom pročelju napis: „Institutum Pontificium Orientale". „Što je taj institut?", pitaju mnogi, koji su čuli ime, ali ništa pobliže o njemu ne znadu. Nije se tome čuditi, jer je to novi Institut, o kome nijesu mnogi ni sanjali. No dalekovidni i brižni otac kršćanstva, sv. Otac papa Benedikt XV., nije samo na nj pomišljao, nego ga uz velike poteškoće i ostvario. Nijesu tu bile samo tehničke poteškoće, nego i nerazumijevanje za tu stvar i u najbližoj okolini sv. Oca, kako je on sam istaknuo za vrijeme audijencije 28. lipnja ove godine. Govorilo se: Čemu taj novi institut, o kakovom ne nalazimo traga u crkvenoj povijesti i bez kakovog je Crkva opstojala 20 vijekova? . . . No sv. Otac je svladao sve poteškoće. Premda su bili oko preuređenja palače ogromni troškovi, on je našao Mecene, među kojima je sigurno glavni Msgr. Tibergien, pomoću kojih je ostvario svoj naum. Danas, nakon tri godine preuređenja ove palače, upravo zadivljuje čovjeka veličanstven ulaz u zavod u njegovom atriju, kaošto i obnovljena historička dvorana sv. Gala, koja je urešena umjetničkim afreskama glavnih crkvenih koncila, grčkim i sirskim sv. Ocima, među kojima nalazimo Sv. Efrema, Marona, kao što i prikaz mučeništva 330 monaha sa sv. Maronom. Od slavenskih svetaca nalazimo tamo mučenika ujedinjenja, sv. Jozafata. Slušalačke dvorane su dovršene, a glavna je dvorana za konferencije još u popravljanju. Toliko s tehničke strane. — Što se tiče formalne strane zavoda, valja prije svega poznati nje-

govu svrhu. Koja mu je dakle svrha? Odgovaram riječima njegovog utemeljitelja 15. oktobra 1917: „Da pobudimo nadu u stari procvat katoličkog Istoka. ustanovismo ove godine Sv. Kongregaciju za Istočnu Crkvu. Ali naša će nam nakana, koju imademo' to bolje i uspješnije poći za rukom, ako budu oni, koji će nas u njoj pomagati, spremni i poučeni u djelovanju. Odlučili smo dakle, da u ovom gradu, glavi kršćanskog imena, sagradimo vlastiti dom viših nauka o istočnim stvarima, i to sa svom spremom, kakovu traži današnja naučnost, kao i u pojedinim strukama najvrsnijim i za Istok zauzetim učiteljima; dom odlično opremljen, u kojem će primiti savršenu odgoju ponajprije oni latinski svećenici, koji će htjeti među istočnjacima obavljati svoju službu. Ovaj dom ima nadalje biti otvoren i istočnjacima, koliko sjedinjenim, toliko i onima, koji se nazivlju pravoslavnima: onima, da običnu svoju izobrazbu pristupom ovih nauka usavrše; a ovima, da uzmognu, odbacivši svako unaprijed stvoreno mišljenje, dublje ispitati istinu. Želimo naime, da se ondje jednako tumači katolička kao i pravoslavna nauka, da uzmogne svaki, koji se služi svojim razumom, uvidjeti iz kakovih izvora potječe jedna i druga, da li nam je predana iz apoštolskog propovijedanja, iz neprekinutoga crkvenog učiteljstva, ili otkuda druguda".

Predavaju se ovi predmeti: 1) istočna liturgika; 2) orijentalna teologija (pravoslavna, monofizitska, nestorijanska. armenska, sirska, abisinska); 3) orijentalna patristička teologija; 4) orijentalna patrologija (s literarnog gledišta); 5) orijentalno pravo (crkveno) kao i glavne kolekcije civilnoga; 6) povijest orijentalnih crkvi; 7) orijentalna arheologija i umjetnost; 8) bizantinska literatura; 9) jezici: novo grčki, ruski, obligatno za sve slušače; neobligatno: sirski, etiopski, armenski i prema potrebi još koji. Zaista opširno polje!

A kako je s profesorima? Bez pretjeravanja može se reći, da su tu sabrane prvorazredne sile. Ime Fugie je i kod nas poznato s Velehradskih sastanaka, a još više je poznato u naučnom svijetu. Njegove učene rasprave rasijane su po svim mogućim orijentalnim francuskim listovima, pa slovi kao vrsni poznavalac istočne bogoslovije. Isto moram reći i o povjesniku Vailhè-u, kojega naš Dr. Grivec hvali kao najboljeg pisca bugarske crkvene povijesti. (Pravoslavlje, str. 5). Obojica zapremaju odlično mjesto sa svojom suradnjom u velikom djelu: „Dictionaire de thèologie catholique" od Mangenot-Vacant-a. Opat Schuster poznat je kao izvrstan i dubok poznavalac razvitka i povijesti liturgije. Profesor O. Spačil predavao je već na insbruškom univerzitetu temeljno bogoslovlje, a ovdje upravo privlači svojim umnim tumačenjem tekstova sv. Otaca kao i koncila. Upravo u sitnice poznaje crkvenu arheologiju prof. O. Jerphanion. Nu i druge struke ne mogu se potužiti. Dr. Bertini stekao je brzo u Rimu glas kao patrolog, Dr. Zolakides ostavio je državne škole, pozvan od sv. Oca kao klasik na Institut, a što se sveučilišnog profesora Mercatija tiče, poznat je ne samo u Italiji već i u drugim zemljama, kao specijalista u grčkoj literaturi. Ruski je prošle godine predavao Rus, prof. Jevreinov, koji se nalazi sada kao tajnik poslaništva sv. Stolice u Parizu. Ove godine predaje opet Rus, knez Petar Wolkonsky, koji je pred boljševicima pobjegao u Italiju. Glavno je ipak to, što mnogi od tih profesora proživješe dugi niz godina na Istoku: u Turskoj, Bugarskoj, Ruskoj, Grčkoj; što su općili sa pravoslavnim hierarhičkim i redovničkim osobama, pa tako poznavaju njihovu nauku i običaje ne samo iz knjiga, već iz života, što podaje temelj za sasvim objektivno prikazivanje prilika u istočnim crkvama.

Što se tiče slušača, bili su zastupani ovi narodi: Od Slavena: Hrvati, Česi, Rusini, Rusi; zatim Talijanci, Španjolci, Nijemci, Arapi, Grci, Etiopljani, Armenci. Veliki dio slušača sastavljali su upravo franjevci, što je sv. Otac u audijenciji 28. lipnja o. g. sa zadovoljstvom istaknuo. No kako je god za početak broj slušača bio razmjerno velik, malo ih se podvrglo ispitima, što je razumljivo kod tako brojnih i opširnih predmeta, kako to i sam izvještaj Instituta ističe riječima: „ex quibus tamen vix tredecim humeri tam validi experiuntur, ut post rite expletum academicum anni cursum, grave studiorum penes nos periculum subire sint ausi". Ipak sve te poteškoće ne smiju preplašiti ljude dobre volje i kojima je stalo do poznavanja tako važnog pitanja u crkvi Kristovoj.

Znadem, da bi mnoge zanimao pobliži program studija na Institutu, no da ne budem predug, ostavljam to za drugi put. Kao novost bilježim samo to, da se preko godine obdržavaju svakog četvrtka akademičke diskusije, pa će najmarljiviji alumni biti odlikovani od sv. Oca dragocijenim medaljonom. Tako sv. Otac ne propušta ništa, da potakne na što savijesnije proučavanje predmeta na Institutu. I prošle godine održana su predavanja, no ta su bila za širu publiku i od osoba izvan instituta. Među drugima spominjem nadbiskupa Andriju Szeptickija, opata Schustera, prof. Jerphaniona, Preč. Benediktija, koji su pred brojnom publikom u

dvorani Zuccari veoma zanimivim temama nastojali i izvan zavoda pobuditi smisao za pitanje orijentalnih crkvi. Ove će se godine nastaviti na opširnijoj podlozi, pa dao Bog, da sv. Otac bude naskoro vidjeti lijep plod svojih velikih žrtava i plemenitog nastojanja.

Rim 21 X 1921. *O. Teofil Harapin,*
Lektor na međunarodnom zavodu sv. Antuna.

Školsko pitanje. Pitanje vjerskoga školskog odgoja od odlučne je važnosti za našu kršćansku i narodnu budućnost. Čini se, da ga naši državnici ne će potpuno ukinuti. Preveć je velika nazovi liberalna agitacija sa strane i liberalnog učiteljstva i liberalne javnosti protiv obuke vjere. Ovo je konačni cilj njihovih poduzeća. Taktika je nešto modernija nego kod starijih bezvjeraca. Oni vele, da su za vjersku obuku ali da je u školi ne smije da predaje svećenik ove ili one konfesije, nego sami učitelji. Nije potreba, da oni imadu bilo kojih vjerskih kvalifikacija. Naš katolički ili pravoslavni ili muslimanski nauk vjere moći će da predaje židov, bezvjerac ili bilo koji moderni vjetrogonja.

I znadete što oni kažu? Da to zahtjeva sloboda savjesti i nezavisnost njihovoga učiteljskog staleža?! Dakle za ljubav njihove slobode savjesti i njihove učiteljske nezavisnosti treba da mi i katolici i pravoslavni i muslimani izručimo im naše najveće blago: djecu našu, uzdanicu našu, budućnost našu, da ih oni u najdelikatnijem pitanju, kao što je vjerski odgoj, formiraju onako, kako se to sviđa već preigranom liberalnom mentalitetu jednog ministra prosvjete ili jednog mladog učiteljskog sanjara bez iskustva i bez ikakve temeljne naobrazbe u vjerskom pogledu?! Njima nije stalo gaziti slobodu miliona vjernika, samo tobože da sačuvaju svoju vlastitu i stalešku slobodu; i pri ovom su poslu ipak zagovornici čovječanske slobode?!

Državni liberalizam, potpomagan od liberalnoga učiteljstva, hoće da ima potpuni monopol u školama. Ne odgovara to načelim moderne demokratske slobode. Za nas vjernike država nije Bog. Granice su njezine vlasti i po prirodi određene. Nije narod radi države, nego država radi naroda. Treba da država brani građanska prava pojedinaca: bilo tvarna bilo duševna. Tko je državi dao pravo, da ona sa svojim bezvjerskim školskim sistemom ruši najsvetiji amanet (vjeru) miliona svojih podanika?!

Nijesu li sve naše školske institucije zasnovane narodnim kapitalom; i te narodne žrtve, koje se i danas u ogromnim po-

rezim sa strane pozitivnih vjernika za školske svrhe pridonose, imale bi poslužiti vjerskom indiferentizmu, identičnu sa bezvjerstvom njihovog krvnog podmlatka?!

„Narodna Prosvjeta“, organ naoružanja jugoslavenskog učiteljstva, za iznešene tobože liberalne nazore iz petnih se žile zauzimlje. U broju 9. (12. I. 22.) za svoje članove svojata pravo „pune slobode savesti“; hoće da učitelji preuzmu i nauku vjere. Dakako da taj novi vjeroučitelj (učitelj-vjeroučitelj) ne će voditi djecu u crkvu za Božjih blagdana, jer to ne odgovara učiteljskom boljem uvjerenju. No ipak vele, da bi oni vodili djecu na državne blagdane u crkvu. Čudni su ovi moderni sofisti! Ne će da znadu ni za kako u pozitivnu religiju; ni katoličku ni pravoslavnu ni muslimansku niti jednu. Odakle to, da će djecu na državne blagdane voditi u crkvu?! Ako je dobro tada ih voditi, hoće reći, da ipak pozitivne vjere i crkva nešto vrijede. Je li potreba državnoj vlasti suradnje crkve i vjernika u odgoju mladosti, tada će ona to učiniti sporazumno sa crkvenim oblastima; nije li joj potrebna, tada neka se potpuno luče.

Liberalnom je učiteljstvu težak vjerski nadzor crkovne vlasti u vjerskom pogledu; ali im ne će biti ništa lakši nadzor bezvjerskih školskih oblasti. Uvidjet će, da je „puna sloboda savesti“ samo mêka za zavaravanje neiskusnih.

Školska je borba u nas u jeku! Što smo poduzeli, da osiguramo naša najsvetija prava u domovini? Nema niti 4 % pučanstva liceralnog, bezvjerskog kalibra. Pa ipak koliko oni čine i koliko u javnom mnijenju uspijevaju. Nas ima miliona: ali neosviještenih, neorijentiranih, neodlučnih i dobroćudnih, pa dakako da će nas samo kruta realnost loših posljedica laičkog bezvjerskog odgoja uvjeriti o našoj suvremenoj nedoraslosti.

Sva pitanja manje su vrijedna; školsko je najvažnije!

Mi smo, jugoslavenski katolici, sretni, što imamo zlatnu knjižicu dr. fra Karla Eterovića: Sloboda nastave i državni monopol škola. Izašla je kao IX. i X. sv. „Savremenih pitanja“ u Mostaru prošle godine. Čitavo školsko pitanje pogledom i na naše školske prilike dosta je i iscrpivo i trijezno prikazano. Samo bi trebalo, da ovo djelce što više čitamo, u narodu širimo i po njegovim uputam naša školska prava u našoj državi neustrašivo branimo.

Kriza protestantizma. O. Grisar, glasoviti poznavalac Lutera i njegove reforme, napisao je u „Allgemeine Rundschau“ od 7. siječnja t. g. zanimivi članak o teškoj krizi, koju danas

protestantizam proživljava u Njemačkoj. Kriza je takova, kakove protestantizam još nije vidio. A nije se ni čuditi. Dosadašnji stupovi protestantske crkve: car i knezovi, udarom revolucije srušili su se; pa je naravno, da se ruši i zgrada, koja je već do sada uslijed raznih sekta iznutra bila razrovana i na tako labavim se nogama držala. Stoga većina uviđavnijih protestantskih vođa s grozom gleda na budućnost svoje crkve.

Djelu Luterovu došao je osudan čas. Sad će se vidjeti, što mu je nevidljiva crkva; a njegovi sljedbenici to će na samim sebi iskusiti. Protestanti su zabacili oznake prave Crkve, kako ih uči katolička Crkva, te su stali označivati druge, po kojima na ovom svijetu faktično ne bi bilo Crkve. Ipak su se u svojim mišljenjima tako razilazili, da nisu mogli doći do jedinstvenog i određenog pojma prave Crkve. I sada njihovi teolozi raspravljaju više nego ikada o temeljima i vlastitostima prave Crkve.

Naravski, do određenog pojma ne će doći niti će nužnu reformu svoje crkve moći provesti, budući da zabacuju ono, bez česa se ni jedno ni drugo ne da ni zamisliti. Ne priznaju od Isusa ustanovljene hierarhije s Petrom na čelu; ne priznaju općenitih koncila; drže se principa slobodnog istraživanja u području vjere, što ih dovodi do nijekanja gotovo sviju dogma. Pa kako će se onda sačuvati od propasti? Kako će proizvesti, reformu? Glavni hamburški pastor Dr. Hunzinger pisao je još g. 1915., kako se od protestantske crkve očekuje, da u sebi provede velike obnove, ali da nema nikakve vlasti ili sredstva, koje bi te obnove provelo.

Crkva protestantska k tomu se je udaljila od naroda, pa je zato izgubila svaki upliv na nj. Ovaj ju stoga i ostavlja. Otpad od protestantizma jest ogroman. Već g. 1908 započeta akcija za istup iz protestantske crkve imala je rezultat od 50.000 otpadnika. God. 1913. dosegla je 60.000, a god. 1919. došlo je do 150.000. u samomu Berlinu 41,341, u okolici 79.000. To su većinom radnici, koji nisu htjeli da plaćaju crkveni danjak. Zamišljeni protestantski crkveni prvaci prose materialnu pomoć, da bi barem materialnim sredstvima crkvu u životu uzdržali. Ali, kad nema moralne snage, ni materialna ne će za dugo koristiti. Moralna pak snaga nalazi se samo u onoj Crkvi, koja je na Petru sagrađena, jer je o njoj Isus rekao: i vrata paklena ne će je nadvladati.

Dr. fr. A. Crnica.

Nova vjerska sekta u Srbiji. U Srbiji se je pokazala neka nova sekta, „bogomoljci", o kojoj ohridski vladika dr. Velimirović ovo kaže.[1]) „Ko su bogomoljci? To su još neizbrojeni i neorganizovani ljudi i žene, od Čuruga do Bitolja — na hiljade i hiljade njih — koji najusrdnije poste i mole se Bogu: nedelju praznuju i pričešćuju se: propovedaju pokajanje i skori dolazak Spasiteljev. Neki od njih tumače snove i znake. Neki ostavljaju kuću i porodicu i odlaze u monaštvo. Oslovljavaju se braćom i sestrama. Na bogosluženja dolaze u grupama. Na bogosluženjima kleče i uzdišu, celivaju krst i ikone. Sa velikom napetošću očekuju, da li će se sveštenik rešiti, da im kaže reč o Bogu, da objasni jevanđelje, — ah, samo da se hoće rešiti i promoliti bar rečicu: braćo i sestre, Gospod je blizu! No, rešenje najteže, najmučnije, najređe! Ako im progovori, oni ga obasipaju pohvalama s blagodarnošću. Ako li ne, oni se, posle službe skupljaju pred crkvom, da završe službu, to jest da čuju propoved svojih proroka. Ovi proroci, — prosti seljaci, sa dugom bradom i kosom — vade iz džepa Novi Zavet, od upotrebe već pohaban i umašćen, i čita i govori, po ceo sat čita i govori, dok svi ne zaridaju od pokajanja i umilenja, duže čita i govori nego što je služba trajala. Boje li se pak vraždebne intervencije policije ili — žalosti moja — samoga sveštenika, oni posle službe žurno hitaju kući jednoga od njih i tu, bez prezanja i skraćivanja, završuju službu".

Kršćanstvu ne trebaju novi proroci ni iz inteligencije ni iz seljačkih masa. Isus je svoju nauku objavio i povjerio je crkvenoj vlasti, da je naučava i da je neporočnu za sva vremena čuva. Dopusti li se svakome, da kršćansku vjeru naučava, tada ćemo imati toliko kršćanskih vjera, koliko, i ljudi. Dakle vjersko, kršćansko sanjarstvo!

Uzdam se, da će pravoslavna crkva s ljubavlju i s načinom znati odstraniti i ovu najnoviju religioznu pogibao po čitavo pozitivno kršćanstvo.

I zbog nevjere slom civilizacije?[2]) „Civilizacija bez smisla života, bez jedinstva u pogledu na svet, bez svih ideala sem novca i vlasti, ta nova civilizacija vodi podivljanju ljudi, bez obzira na aeroplane i radium . . . . . Ogrubeli čovek, s primitivnim umetničkim ukusom, okrenut kao od predrasude i preživelosti, od Hristove crkve s njenom mistikom, lepotom i tajnom, — taj će čovek samo izdaleka sećati na predjašnjeg kulturnog evropljanina.

[1]) Glasnik srpske pravosl. patrijaršije, br. 16, str. 273 (Beograd 1. IX. 21).
[2]) Nova Evropa, knjiga IV. broi 5 i 6 (11. II. 1922.) str. 160.

On neće sa ushićenjem posmatrati misterije, on se neće zapaljivati pri razgovoru o časti, on se neće uzbudjivati oko pitanja religije; on će se pretvoriti u ono „dobrije“, što je postojalo u svim sponama kao nešto najtamnije i najneprosvećenije“.

Ovako piše poznati ruski slavist, sveučilišni profesor G. Pogodjin. Svijetlo istine počelo je i ondalen da sjaje, odklen se je najviše moderna nevjera širila — sa sveučilišnih katedri.

Dao Bog, pa glas učenog brata Rusa odjeknuo i u glavama naše moderne, ateizmom otrovane inteligencije!

Organizovano bezvjerstvo. U Njemačkoj postoji monistički savez. Sjedinili se ljudi, koji ne vjeruju ni u Boga ni u dušu ni u kršćanski moral. Njihova je glavna vjera: nevjerovati u ono što kršćanin vjeruje i što nas zdrava pamet uči. I ovi su se bezvjerci (moniste ujedinili). U njihovu je savezu bilo začlanjeno god. 1912. *6164* članova. Kroz osam godina brižljiva nastojanja njihov broj još nije dosegao *9.000* članova.

Nevjera i ne može ujedinjivati. Ona samo može da ruši, ali ne može nikako da gradi. Ovo priznaje i čuveni monistički pisac Jakov Koltan.

„Mi se tužimo, veli on, što je tako slab odaziv za naš pokret. Što smo valjana i pozitivna učinili, da nas svijet slijedi? Ne služi se zavaravati: Kršćani ne će ostaviti crkvu, dok im se god ne pruži u samome momizmu bogata naknada za apostaziju od kršćanstva“.

Sigurno je, da će se moniste uzalud mučiti oko pozitivne izgradnje svoga sustava, koji bi imao da nadmaši i samo kršćanstvo. Osnivač kršćanstva jest glavom Krst Bog — čovjek, pak se preuzetni čovjek uzalud muči, da njegovo djelo poruši!

Gorući problem. Naša domovina nema dovoljnog broja svećeničkog podmlatka. Treba da se u ovu žalosnu pojavu zamislimo. Ona znači, da je kod nas kršćanski idealizam počeo i u širokim pučkim slojevima naglo opadati. Roditelji iz prostog puka vole gledati svoga sina „švercerom“ nego svećenikom. Signum temporis!

Treba da se ovom materijalističkom duhu suprotstavimo. Mi znamo, da bez svećenstva nema kršćanstva. Valjano svećenstvo najbolji je oslon kršćanskoj prosvjeti.

Treba da sve naše katoličke organizacije svojom agitacijom riječju i perom bude smisao i volju za svećeničkim staležom. I to ne jedan put, nego trajno.

Mirsko i redovničko svećenstvo, a napose ono po župama svojom apostolskom gorljivošću može mnogo učiniti kod čestitih i plemenitih kršćanskih roditelja, da svoje sinove posvete Bogu i oltaru.

Zajednička molitva u nas kršćana, da Gospod Bog pošalje vrijedne i sposobne radnike u svoj vinograd, može mnogo kod našeg Oca nebeskoga.

Radimo i molimo za svećenički podmladak, pa će nam posao poći za rukom: na veliku korist naše narodne i kršćanske stvari!

KNJIŽEVNI PREGLED.

Pregled naših periodičnih publikacija.

„Savremena pitanja“. *Vjersko-znanstvene rasprave za naobražene krugove. Izlaze u neodređenim razmacima po 5 svez. na godinu. Uređuje O. Dominik dr. Mandić, franj. u Mostaru. Hrvatska Tiskara F. P.*

„Savremena pitanja“ veoma su važna i utješljiva pojava u našoj literaturi. Ono što su davno već imali Njemci (Religion und Wissenschaft), Francuzi (Science et Religion) i Talijanci (Scienza e Religione) imamo eto i mi na hrvatskom jeziku. Ovdje se obrađuju na strogo znanstvenoj podlozi, ali ipak u posve razumljivom lakom obliku, najrazličitija pitanja vjerska, filozofska, prirodoslovna, povijesna, socijalna itd. Ponajbolji naši strukovnjaci tu iznose plodove svoga rada. Doslije su izašli ovi svesci: 1. O. T. Harapin: Razum i vjera. 2. O. U. Talija: O neumrlosti duše. 3 i 4 Prof. B. Brixy: Princip entropije i opstanak Božji. 5. O. P. Vlašić: Pravi pojam Svetoga Pisma. 6 i 7. Dr. P. Gv. Rant: Postanak sveta na podlozi naravoslovlja in Biblije. (Slovenski s hrvatskim tumačem nepoznatih riječi). 8. Prof. P. Butorac: Politički i gospodarstveni liberalizam i kršćanstvo. 9 i 10. Dr. K. Eterović: Sloboda nastave i državni monopol škola. 11 i 12: Josip Gunčević: Silab i moderne zablude. — Pored ovih već izašlih najavljeno je izdanje novih sveščića, u kojima se raspravlja o aktuelnim pitanjima religiozno-znanstvenim. Bilo bi poželjno, da se ovako krasne rasprave što više šire među našom inteligencijom.

„Katolički List“. *Izlazi svakog četvrtka u Zagrebu. Cijena na god. kr. 200.*

Ima već 73 godine, da izlazi ovaj odlični tjednik. U novije doba pod uredništvom Dr. Barca, pa Dr. Bakšića, list se podigao do zamjerne visine. Nema važnijeg religioznog, kulturnog, socialnog pitanja, o kojemu se u njemu ne daje orientacija i informacija kat. svećenstvu. Ovo nije list samo zagrebačke nadbiskupije, nego je postao općim listom za svekoliko naše svećenstvo, te se rado čita i po Bosni i Hercegovini i Dalmaciji kao i po užoj Hrvatskoj.

Vrhbosna, *izlazi dvaput na mjesec. Godišnja joj je pretplata 15 dinara. Izdaje vrhbosanski kaptol u Sarajevu. List je namijenjen katoličkoj prosvjeti.*

Pred očima nam je ovogodišnji prvi dvobroj. Vrbosna je kroz 34 godine časno vršila svoj zadatak u našemu hrvatskome narodu. Neumorno i samoprijegorno je širila zrake katoličke prosvjete širom naše domovine. Ovaj dvobroj otvara 35. seriju njezina rada. Sadržaj je obilan, praktičan i savremen. Najvećma se sviđa, što Vrbosna donosi između članaka i lijepi prijevod presv. gosp. biskupa Njaradia: Tri temeljne nauke duhovnog života, pobožnog djela učenog i pobožnog isusovca M. Mesehlera. Mi očekujemo i želimo spas pojedinca i društva; a ne ćemo ga dočekati, ako nas kršćanstvo iznutra sve ne obnovi. Baš ovaj razgovijetan prijevod radi o kršćanskom nutarnjem životu. Čitanje i razmišljanje dobro će doći laiku i svećeniku.

Čas, *znanstvena revija „Leonove družbe“. Letnik XVI, svezak 1. i 2. Ljubljana 1921/1922. Revija izlazi svakog drugog mjeseca. Pretplata joj 25 dinara na godinu.*

I ova su dva posljednja broja odraz petnaest-godišnje znanstvene tradicije zaslužne slovenske revije „Časa“. Ne nosi uzalud ime „Čas“, jer su mu rasprave upravo savremene: Dante kat. pesnik; Rijeka; Verske skrivnosti: Einsteinova teorija relativnosti; Proti sadašnjem obliku parlamentarizma; Prazgodovinski človek; Misli o velepodjetju; narodno zdravlje u sloveniji.

Rubrika „iz našega kulturnoga življenja“ vrlo je bogata i sadržajem i obiljem informacija. Šta više. pod ovim čednim naslovom, u kome misli čovjek, da će naći samo kratkih bilješki, nalazi malne čitavih rasprava kao što je dr. Kovačića: Uvod v filozofijo, gdje kritikuje Dr. Vebera; i u 2 broju Dr. A. Ušeničkog: Dr. Anton Mahnić in filozofija sv. Tomaža akvinskog, gdje

upozorava na neispravnosti Dr. Vebera u prosuđivanju velikog biskupa kao filozofa.

Ova revija odličnu uslugu čini kršćanskoj prosvjeti u našemu narodu; a braći Slovencim može da služi na ponos!

Bogoslovni Vesnik. *Zvezek I. Ljubljana 1922. Ova stručna bogoslovna revija izlazi četiri puta na godinu u 8i sa 100 str. Godišnja joj je pretplata za našu državu 20 dinara. List izdaje bogoslovna akademija, a uređuje ga sveučilišni profesor dr. Franc Ksav. Lukman.*

U ovome broju raspravljaju:

Uječić: Biblični teksti o odpustem grehu; Ehrlich: Predmet in metoda primarjevalnega verovsja; Slamič: Zavod sv. Hieronima u Rimu in Sloveni; Snoj: Početki episkopata; Grivec: Scholia Veteroslavica de primatu ecclesiae; Rozman: Odveza izobčenea po kan. 2314 § 2.

Aktuelna je rubrika smotre pod naslovom: Prispevki za dušno pastirstvo. Osim ovih dviju rubrika imademo još tri: Razgled po kršćanskem svetu, Slovstvo i Beležke.

S ovom bogoslovnom revijom stupamo i mi po braći Slovencim u red drugih kulturnih naroda, koji znadu da i na polju bogoslovne znanosti njoj kao takovoj svojom spremnošću čine realnih usluga. Nek samo i unaprijed cvate i napreduje!

Hrvatska Prosvjeta. *Izlazi dvaput na mjesec u Zagrebu, a izdaje je „Kolo Hrvatskih Književnika“. Pretplata za godinu 1922. iznosi 160 kruna, a šalje se na upravu u Zagreb, Palmotićeva ul. 31. priz.*

Ovaj časopis obiluje socijalnim, kritično-literalnim i čisto književnim prilozima. Surađuju naši vrijedni literati od katoličkog pokreta pod vrsnim urednikom prof. Ljubomirom Marakovićem. Zadnji brojevi pokazuju znatan napredak. Želimo, da i unaprijed ovaj naš književno-kritični list širi među našim narodom zublju prave prosvjete na zdravom kršć. temelju.

Socialna misel, *mesečnik, izlazi svakog 15. u mjesecu. Dobiva se uz cijenu od 25 dinara na godinu, kod katoličkog tiskovnog društva Ničman Ljubljana.*

Primili smo prvi broj socijalne revije, koja zastupa kršćanska, socijalna načela u cjelokupnom narodnom životu. Prva su dva članka dr. A. Gosara: „cilji in pota kršćanskeg socializma“ i Franca Terseglava: „Vera životvoren činitelj socialnega življenja“. programatičke i opće načelne vrijednosti. I praktična je strana

socijalnih pitanja, posebno i na slovenske prilike dobro zastupana. Ovaj smjer u ovom broju zastupaju gg. Janko Kralj, H. Vodopivec i Janko Brejc. I naša franjevačka socijalna misao zastupana je po kratkomu članku dr. A. Tominca. Pregled je raznovrstan i zgodan. Za kvalitativni uspjeh smotre jamče njezini urednici, poznati radnici na kulturno-socijalnom polju: Franc Terseː i dr. Andrej Gosar. U općem interesu naše kršćansko-socijalne ideje preporučujemo je svim našim čitaocima bez razlike.

Život. *List za unutarnju kulturu. Uređuje M. Vanino D. I. u Travniku. Izlazi u Zagrebu. Pretplata 8. D., omladini 4.*

Treća je ovo godina, što „Ž." visoko diže luč kršćanske prosvjete, što u prvom redu učećoj mladeži svijetli istinskim svijetlom pokazujući joj način, kako da pravi „život odabere, u njemu se održi i njega njeguje". Osim vijesti, recenzija knjiga i listova, ima tu i lijep broj uprav zanimivih i aktuelnih članaka.

Jugoslovenski crkveno-glazbeni časopisi. — Na polju se crkvene glazbe kod nas dosta učinilo i lijepi se plodovi posvuda opažaju. Već *„Cerkveni Glazbenik"* (Ljubljana — Pred Škofijo št. 12. Pretplata 15 D.) glasilo cecilijanskog društva u Ljubljani izlazi 45. godinu šireći po Sloveniji duh prave crkvene i narodne glazbe pod vrsnim urednikom St. Premrl. Dug je bio i naporan rad, ali uspjeh je takav, da mu se i napredniji narodi moraju diviti. Cecilijansko je društvo znalo, da bi bez izobraženih orguljaša u provinciji njihov rad u glavnom gradu bio besplodan, pa su osnovali *„Orguljašku školu"*, gdje su na stotine mladića glazbeno odgojili i rasturili po svoj Sloveniji — a i u naše hrvatske krajeve — tako, da nema skoro sela u Sloveniji, gdje ne bi imali modernih orgulja i usposobljenog orguljaša, koji posvuda osnivaju pjevačke zborove. „C. G." ih je svaki mjesec pohađao, dalje izobražavao i svojim dopisima kontrolirao te glazbenim prilozima njihov glazbeni arhiv i repertoir umnažao odstranjujući usput neozbiljne tuđinske popijevke. Mnogo je teže bilo na hrvatskoj strani, jer se je ozbiljno započelo raditi tek iza „Motu proprio" Pija X. a nerazumijevanje publike pobuđivalo straha, da će „Cecilijansko Društvo" sa svojim časopisom *„Sveta Cecilija"* (Zagreb — Kaptol 27. Pretplata 13 D. za učenike 10 D.) doživjeti neugodno razočaranje. Šačica oduševljenih Cecilijanaca pobijedi i danas vidimo u „Sv. C." svjetsku glazbenu smotru, među prvim svojim svjetskim drugaricama. Koli vanjštinom i opremom toli sadržajem može se takmiti sa svakim svjetskim glazbenim listom. Još su veće njezine prednosti za glazbenu kulturu. Po njoj smo potanje upoznali

„Cithara octochorda", „Pavlinsku pjesmaricu" i ostale naše starinske glazbene znamenitosti, što će služiti našim i stranim glazbenim i uopće kulturnim historičarima, te će svijet upoznati, da su Hrvati bili ne samo „Antemurale Christianitatis" i pjesnici, već i naravno glazbeno nadareni, što je godinama vani ispoljilo i dobrim plodom urodilo. „Sv. C," je u svojim glazbenim prilozima u majstorskoj izradbi g. Dugana, ravnatelja hrvatskog konservatorija, to naše staro zakopano blago iznijela i proširila po cijelom narodu goneći ujedno nedostojne tuđinske popijevke iz naših svetih hramova, dajući mlađim glazbenicima živ primjer duha crkvene skladbe, na kojemu su se oni i odgajali.

Listajući razna godišta „Sv. C." opazit će se, da je vrijedni urednik J. Barlè okupio oko sebe najbolje naše glazbenike i glazbene pisce. Po dopisima se vidi, da je to centrum našeg glazbenog života.

Ipak se za potpuni uspjeh još nešto važna želi: *škola za crkvenu glazbu*, koja bi bila odio hrv. konservatoriju, kao što je ona u Beču-Klosterneuburgu. Nastavnika, hvala Bogu, imamo u svim crkveno-glazbenim strukama; mladeži za školu ne bi nedostajalo: sve dakle ovisi o zanimanju države, koja bi morala doskočiti ovoj narodnoj potrebi. *O. B. M.o Sokol.*

„Luč" *glasilo jugoslavenskoga katoličkoga đaštva, god. XVII, (1921.) br. 1. i 2. Izlazi deset puta u školskoj godini. Pretplata za đake godišnje: 9 din.., za neđake: 12 dinara. — Uprava Zagreb I. poštanski pretinac 109.*

Od ove školske godine imamo samo dva broja; ali dva vrijedna, prava birata broja! I prvi je i drugi redovito izdanje, barem bez ikake vanjske oznake, no sadržajem su izvanredna gotovo obadva. Naročito se ističe onaj drugi, namijenjen petnaestgodišnjici „Domagoja", koji po cijeloj svojoj opremi ide na prvo mjesto i uopće je to jedan od ljepših brojeva „Luči". Pa zaista, on logički i jest najprvi od sviju, i ako je po vremenu najposljednji. Tà temelj je on, osnova svega onoga, što naši mladi danas u životu rade; ne samo to, nego i — uzor je on onim najmlađima, koji tek začinju svoj književni, kulturni i socijalni rad. Jer tu je iznesena čitava ideologija „Katolič. Pokreta" kod nas, no ne onako suho, skematski, već živo, — historički: kako su se njegova teoretska načela vazda dala zgodno primijeniti u život, i njihova već gotova, praktična korist! Jest živa je to slika i odraz ne samo onih petnaest godina „Domagoja", već, uglavnom, cjelokupnog „Hrvat. Katol. Pokreta" od početka pa sve do danas.

Archivum Franciscanum Historicum. *A. XIV. Januarius-Julius. Fasc. I-III. Periodica publicatio trimestris cura PP. Collegii D. Bonaventurae 1921. Typographia, Directio et Administratio Ad Claras Aquas prope Florentiam 1—400 u 8.ni.*

Ova smotra je svjetskoga glasa. Izdavaju je Oci Franjevci Akademije sv. Bonaventure u Quaracchi blizu Firence u Italiji. Ona je njihovo glasilo. Pošto je Akademija sv. Bonaventure posvećena istraživanju franceskologije: kritičnim izdavanjem franjevačkih spomenikâ pisacâ, škole, umjetnosti, književnosti i znanosti, to im ova smotra služi za organ rada. Na prvom mjestu dolaze izvorne rasprave. O. A. Van den Wingaert raspravlja o svecima i blaženima trećega Reda prama kodeksu Fr. Marijana Florentinca (str. 3-35). O. E. Longprè radi o mističnoj teologiji sv. Bonaventure prigodom 7 stogodišnjice njegova rođenja (str. 36-108). Na drugomu donose se bogati spomenici za franciskologiju. O. B. Bughetti otkriva prvo pravilo III Reda prama novom kodeksu (str. 109-121). O. L. Oliger iznosi kratko tumačenje starog pravila III Reda sv. Frane (str. 122-129). Kan. I. Saccani priopćuje pravilo društva B. Djevice i sv. Franje kod franjevacâ u Reggio Emilia (str. 130-137). O. M. Bihl izvještuje o III Redu u Gornjoj Njemačkoj (str. 138-198). O. J. Goyens prikazuje vijeća sestara gostoprimka u Flamskoj 1483-1528 (str. 199-208). Naš O. J. Golubovich rasvjetljiva novim podacima pitanje o sv. mjestima za 1620-1638 (str. 209-242). Na trećem O. S. Tosti iznosi popis franjevačkih kodeksa Riccardianove knjižnice u Firenzi (str. 273-258). Na četvrtom iznosi se svjetska bibliografija o raznim, franjevačkim pitanjima, te njihova nepristrana ocjena (str. 259-304). Na svrhi u kroniki prikazuje se sadašnji, kulturno-prosvjetni i književni franjevački rad u Italiji, Njemačkoj, Sjedinjenim državama, Engleskoj, Austriji, Belgiji i Česko-slovačkoj (str. 339-394). Uz to dojavljuju se neke nove knjige poslane uredništvu.

Dr. fr. J. Božitković.

Nove knjige.

„EVANĐELISTAR“. *to jest: Epistole i Evanđelja preko sve godine po Novom Rimskom Misalu, dozvolom Pape PIJA X., inicijativom dubrovačkog Biskupa Dr. Josipa Marčelića, sudjelovanjem Antuna kan. Ljepopili, Vlaha kan. Barbić, Ivana kan. Božić, Ivana kan. Fabris, Vice Medini, Vladimira Taljeran te Nika Gjivanović, priredio* **O. Petar Vlašić** *prof. Bogoslovlja. — Dubrovnik 1922. Nakladna knjižara „Jadran“.*

Mi smo Hrvati dosada imali znatan broj prevoda Epistola i Evanđelja, koji su se za čitava četiri stoljeća štampavali za potrebe naših crkvi.

Uglavnom se ovi prevodi mogu podijeliti na četiri skupine, prema našim dijalektalnim razlikama: a) čakavsko-ikavska, b) štokavsko-ikavska, c) štokavsko-jekavska, i d) kajkavska.

K prvoj skupini spada starija dalmatinska oblast, za koju je štampan u Mletcima godine 1495. najstariji lekcijonar fra Bernardina Splićanina, kasnije tri puta preštampan.

K drugoj skupini spada bosansko-dalmatinsko-slavonska oblast, za koju se je u minulim stoljećima najviše štampavalo. Najstarije je „Istomačenje pištola i evangjeljih“ fra Ivana Bandulavića, štampano u Mlecima g. 1613. Ovaj je prevod do g. 1773. doživio deset izdanja i bio ugledom mnogim poznijim prevodiocima iz drugih oblasti. Za Dalmaciju je fra Petar Knežević priredio ispravljeni Bandulavićev prev. i štampao ga g. 1773. u Mlecima. Za Bosnu izdao ga fr. A. Jukić.

Za senjsku biskupiju priredi I. B. Ježić svoj prevod Epistola i Evangjelja ugledajući se u Kneževića i u glagoljački misal, pa ga štampa god. 1824. na Senjskoj Rijeci.

K trećoj skupini spada dubrovačka oblast, za koju je Epistole i Evanđelja preveo na „dubrovački jezik“ isusovac o. Bartolomeo Kašić i štampao ih u Rimu g. 1641.

K četvrtoj skupini spada zagrebačka oblast, za koju je župnik Anton Vramec štampao g. 1586. u Varaždinu prvu „Postilu“. U novije doba izdao je kan. Iveković: Poslanice i Evanđelja, ali nepotpuno, u malom formatu, bez prevoda tolikih Poslanica i Evanđelja, i raznih obreda, te bez obzira na ikakvu tradiciju.

I ugarski Hrvati oko Šopronja i Mošonja imadjahu svoje prevode Epistola i Evenđelja, koji dijelom spadaju k prvoj, a dijelom k četvrtoj skupini. Najstariji je kod njih prevod fra Ladislava Valentića, štampan g. 1741 u Beču. *(Isp. Jagićev Arhiv f. sl. Ph. sv. 34. g. 1913 i članak Dm, u splitsko „Novo Doba“ 24, XII. 1911.)*

Na poticaj dubrovačkog biskupa Dr. J. Marčelića, odvažio se je g. 1914. O. Vlašić, da priredi novi Evanđelistar, koji će odgovarati današnjim prilikama. Nestašica kao i zastarjelost postojećih Evanđelistara bile su pako daljni povod. O. Vlašić kao dobar poznavalac Sv. Pisma te grčkoga i hebrejskog jezika bio

je potpuno dorastao ovoj teškoj zadaći. Ovaj „Evanđelistar“ veoma je važna pojava u našoj književnosti. „To je — da se poslužim riječima splitske „Pučke Prosvjete“ br. 12. god. 1921 — krasna knjiga, kakvom bi se mogli podičiti veliki narodi, najljepša dosad crkovna knjiga na našemu jeziku“.

Pri svomu radu pazio je O. Vlašić, kako sam ističe u predgovoru, osobito na slijedeće: da prijevod bude tačan, da jezik bude dobar, da ostane biblijski kolorit, da se uzme u obzir i tradicija.

Imajući pred očima cijelo djelo, t. j. ne stavljajući se ni na jedno posebno stajalište, svak mora, da prizna, da je djelo uspjelo, i da je O. Vlašić postignuo svrhu, koja mu je lebdila pred očima. — Prijevod je točan i jasan, koja prednost manjka n. pr. starim „šćavetima“, koji su se povađali za Vulgatom i onđe, gđe je ona bila nejasna, što se opaža osobito kod nekojih mjesta iz poslanica sv. Pavla; dočim je u ovom Evanđelistaru prijevod prema Vulgati, a gđe je ova nejasna prema grčkom odnosno hebrejskom izvorniku.

Što se tiče jezika, to je O. Vlašić bez dvojbe nastojao, da mu jezik bude što bolji, t. j. književni. Sa skropuloznošću izbjegavao je sve provincializme. U glavnom on je u tomu i uspio, jer jezik mu je književan i opet takav, da ga mogu i najširi slojevi naroda razumjeti. Kad bi se djelo prosuđivalo samo sa jezične strane, u sporednim pitanjima moglo bi se možda štošta prigovoriti. Ovo je i zabunilo dvojicu kritičara Evanđelistara (u zagrebačkom „Kat. Listu“), koji su prosuđivali njegov jezik odviše jednostrano. Ali tko hoće, da održi biblijski kolorit i tradiciju, može da to postigne jedino na uštrb jezika. O. Vlašić imao je pred očima Daničićev i Vukov prijevod Sv. Pisma, ali se morao u mnogočem od njih odijeliti, jer su oni priredili svoj prijevod iz njemačkoga protestantskoga prijevoda, a O. Vlašić morao se držati Vulgate i paziti mnogo više na tačnost nego li na ljepotu izražaja. Osim toga O. Vlašića ometalo je u čistoći jezika nastojanje za očuvanjem biblijskog kolorita i tradicije.

Svakomu je prosto, da sudi kako hoće o pitanju, da li je bilo razborito, da se žrtvuje čistoća i savršenost jezika za volju tradicije i biblijskog kolorita. Moje je tvrdo uvjerenje, da O. Vlašić ne bi bio uspio, da je protivno radio nego što je. U tom slučaju Evanđelistar bio bi promašio svrhu i ne bi bio primljen u crkve. Svrha Evanđelistara nije, da dotjerava pravilnost i savršenost jezika u narodu, već da iznese tačno riječ Božju i to tako,

da je inteligentan sa ugodnošću sluša a priprosti sa lakoćom razumije. Ovomu udovoljuje potpuno Evanđelistar O. Vlašića.

Većina naših biskupija primile su već ovaj Evanđelistar kao službenu liturgičnu knjigu. Nadat se je, da će i ostale biskupije to učiniti, kad nestane nekojih subjektivnih razloga.

U ovom Evanđelistaru nalaze se Epistole i Evanđelja za sve svečane i obične dane u godini, starih i najnovijih Svetaca, te ona općih, zavjetnih i prigodnih Misa. Također su stavljene ili naznačene Epist. i Evanđ. na sve poznatije Svece franjevačkog, dominikanskog i isusovačkog reda. Suviše omiljela pučka pjesma „U sej vrijeme“ (na Božić) te sve Sekvencije Misala, pa razni obredi i blagoslovi, što se na stanovite dane čine prije ili poslije Mise.

Tehnička je strana ovog Evanđelistare majstorski dotjerana, osobito što se tiče veličine i jasnoće slova. Format je Misala 23 × 32 cm.

Djelo je urešeno s nekoliko umjetničkih slika: na početku, na Božić i na Uskrs preko cijele stranice, na druge velike blagdane nešto manjim slikama. Rubrike Velike Sedmice štampane su crvenom bojom. — Naručuje se kod nakladne Knjižare „Jadran“ u Dubrovniku. Cijene: u tvrdom vezu na prostom papiru Din. 65; u polukožnatom vezu na najfinijem papiru Din 100; u cjelokožnatom vezu Din. 160; broširano na prostom papiru Din. 50.

Dr. fr. Teofil Velnić

O. Petar Vlašić: **Obredi Velike Sedmice** *po novom Misalu i Brevijaru. Dubrovnik 1921. Knjižara „Jadran“.*

Marljivi radnik na našoj bogoslovnoj književnosti o. Vlašić priredio je u lijepom hrvatskom prijevodu obrede za Veliku Sedmicu. Od toga se je osjećala kao i od „Evanđelistara“ ljuta potreba u našemu vjerskom obrednom životu.

Sva je sreća, da su ovaj posao u svoje ruke uzele vješte ruke, pak ga sretno i spretno kraju privele. Za priredbu „Obreda Velike Sedmice“ tražilo se i poznavanje jezika u originalu, i stručna exagetička sprema, i ljubav za svetom stvari, a toga je svega bilo kod O. Vlašića.

Ne bi smjelo da bude nijedne naše crkve bez ovog obrednika; a vrlo će dobro doći i svim vjernicima, napose onim, koji mole na hrvatskom jeziku velikosedmični „oficij“. Cijena broš. D. 15. fino uvez. D. 20.

Dr. Grabić.

Jelenić Dr. Fra Julijan: **Povijest Hristove Crkve.** *Knjiga I. (god. 1—313.) str. XLVIII + 194. Zagreb. Albrecht 1921.*

Naša je bogoslovna književnost uopće siromašna, a crkvena povijest napose. Ovo osjeća svaki svećenik, a najviše učitelj crkvene povijesti, jer nema nijednog priručnika na našem jeziku, na koji bi svoje učenika uputio. On je prisiljen preporučivati im strane auktore, koji, makar inače i dobri bili, svi imadu tu manu, da se premalo ili nimalo ne osvrću na crkvenu povijest u našim krajevima.

Svak je dakle s oduševljenjem bio pozdravio vijest, da se je našao čovjek, koji je odlučio ovom manjku doskočiti, a tko pročita ovaj prvi svezak, taj će čestitati našoj bogoslovnoj znanosti, što je ovaj posao preuzeo na se uprav sveuč. profesor Dr. Jelenić. On je ostao u ovom djelu, kakva smo ga upoznali u dosadanjim njegovim publikacijama: kritičan, bistar, izvrstan poznavalac predmeta, o kome radi i odnosne literature.

Uz *Uvod*, koji raspravlja o pojmu, diobi, svojstvima, izvorima, literaturi i t. d. crkvene povijesti, auktor je svoje gradivo podijelio u dva dijela. *Prvi dio* baca najprije pogled I. na rimski, grčki i židovski svijet u ono doba, kad je Spasitelj na svijet došao; zatim II. govori o osobi Hristovoj i osnutku Crkve, III. o misijskom radu apostola i njihovih učenika s vrlo zanimljivim poglavljem o djelovanju apostolskih učenika i ostalih vjerovjesnika u Iliriku; IV. razlaže zaprijeke, koje su stale na putu širenju kršćanstva: progonstva bilo mačem sa strane poganskog rimskog carstva, bilo perom sa strane poganskih filozofa i panfletista; V. donosi kršćansku statistiku kroz prva tri vijeka kršćanstva, t. j. pregled prvih kršćanskih kolonija i njihovu brojnu veličinu po raznim zemljama, kao i razmjer u kom su pojedine socijalne klase među prvim kršćanima zastupate bile; napokon VI. govori o raskolima i krivovjerjima, t. j. o borbi Crkve za čistoću od Isusa primljene nauke protiv židovskih i poganskih upljuvaka, koji su se preko judaizma i gnosticizma htjeli u nju uvući, kao i protiv raznih heretika antitrinitara, da spasi vjeru koliko u jednog Boga, toliko u trojstvo njegovih osoba. Ovaj dio zove auktor: *Izvanjska povijest.*

Drugi Dio raspravlja I. o crkvenom ustavu, kakva su ga Crkvi dali njezin bož. Utemeljitelj i Apostoli i kakov nam se očituje u prvim vjekovima kršćanstva. Ovaj nije demokratski već teokratski, jer u Crkvi nije nikad vlast dolazila odozdo već odozgo. Zatim slijede druga s ovim srodna pitanja o hierarhiji u njenim raznim stupnjevima, o razvitku biskupija, metropolija, primatu rimskog biskupa, uzgoju klera i t. d. Pod II. crta auktor život

prvih kršćana, kako se je očitovao u dijeljenju i primanju sv. sakramenata i s ovim skopčanoj disciplini: Katakumenatu, liturgiji svetkovinama, postu pokori, otajstvenoj stezi, obiteljskom životu i u odnošaju prema društvu i državi i t. d.

Dok III. odsijek *Crkvene znanosti* daje pregled književnog rada kršćana kroz tri prva vijeka IV. odsjek Crkvene umjetnosti omogućuje nam jedan pogled na umjetnički njihov rad, kakav se očituje u katakombama, crkvama, pjesništvu i t. d. Ovaj dio auktor zove *Unutarnja povijest.*

Kako se iz ovog kratkog i površnog pogleda na sadržaj ovog sveska vidi, jedva da je koje od znamenitijeh pitanja iz prve doba Crkve umaklo auktoru, a da ga se, koliko mu je prostor dopuštao, nije dotakao. Nijedno nije samo načeo kao što rade mnogi priručnici, već i obradio, te omogućuje i laiku u crkv. povijesti priličan pojam o dotičnom pitanju. Uza sve to ja, s moje strane, dok bih mogao sumnjati da li bi se neki komadi, koji stoje u inače izvrsnom *Uvodu* n. pr. o proučavanju i upotrebljavanju izvora za crkvenu povijest, odnosili na ovu knjigu, držim da je auktor dobro učinio, što se je opširnije osvrnuo na neke glavnije starokršćanske pisce na pr: Justina Mučenika, Origena, Tertulijana i t. d.

Ove su stvari teologu potrebite, a jer nemamo nijedne patrologije na svom jeziku, dobro je da se na njih opširnije osvrne prva naša crkvena povijest. Ovaj isti razlog će valjda opravdati i ono, što mi se činilo, da ne pripada Uvodu. Primat rimskog biskupa, auktor je dobro istakao svjedočanstvima iz prve dobe kršćanstva, no uprav zato mi se čine oni članci, koji tumače riječi Spasiteljeve, na kojima se osniva prvenstvo rimskih biskupa, da se više tiču ekzegeze i dogmatike negoli ovdje crkvene povijesti. Numeriranje pojedinih stavaka u zaznim poglavljima sa hebrejskim slovima nikako mi ne ide u glavu, jer pretpostavljam, da će knjigu čitati i laici, a ovi jednako kao i mnogi svećenici ne poznaju hebrejskog alfabeta. Ovima će hebrejska slova biti samo na smetnju. Također mislim, da bi bolje bio učinio auktor, da je izostavio kod stranih imena ono: Čitaj tako i tako.

No, uza sve ove zamjerke nebitne važnosti, držim ovo djelo pravom tekovinom za našu bogosl. književnost. Dao Bog, te nas auktor obradovao što prije drugim, trećim i t. d. sveskom ovog djela, koje je tako sjajno započeo.

Dr. fr. Gabro Cvitanović.

Crnica P. A. O. F. M., S. Theol. et Jur. Utr. Doct., Jur. Can. Lect., **Modificationes in Tractatu de Censuris per Codicem Juris Canonici introductae.** *S. Mauritii Agaunensis (Helvetia) 1919. Form. 23+16, p. XIII×204.*

Među komentarima i monografijama o novom Kodeksu kanonskoga prava posebno mjesto zauzimlje ova monografija veluč. O. Dra. Ante Crnice. On naime u njoj ne iznosi pozitivnu ili dogmatsku nauku kanonskoga prava kao što rade druge monografije i priručnici, niti li kanonske odredbe potanko tumači: što je stvar komentara; nego, služeći se historično-pozitivnom metodom, izlaže prema izvorima i auktorima dosadašnje pravne uredbe, pa onda ističe, što je u njima Kodeks promijenio, što dokinuo, što li novo uveo. Nešto slično učinio je dosad, u koliko je meni poznato, jedini Dr. Stutz, sveučilišni profesor u Berlinu, sa nekoliko raspravica, koje je sve zajedno objelodanio pod naslovom: Der Geist des Codex Juris Canonici. Stuttgart 1918.

Djelo Dra. Crnice odlikuje se jasnoćom govora i pozitivnošću mišljenja. Posebno stanovište zauzimlje u historičnim podacima obzirom na razvoj ekskomunikacije. Mislim, da bismo imali drukčiji pojam o sadržaju i razvoju ekskomunikacije, kad bismo svestranije proučili akte koncila i crkvenih pisaca prvih vremena. Dosadašnja stručna literatura u tomu izgleda jednostrana.

Ovo prvo djelo veleuč. Oca dobro će doći svakomu, ko se želi dublje upoznati s kaznenim pravom Crkve, osobito što se tiče medicinalnih kazna. Preporučamo samo veleuč. Ocu, da nastoji sa sličnim stvarima obdariti i našu hrvatsku književnost, koja je u ovom pogledu vrlo siromašna.

P. Tominec Angelicus, Dr. Theol. O. F. M. — *Vorherbestimmung der Menschwerdung Christi nach der Lehre des Franziskanerkardinals Matthaeus von Aquasparta. Dogmengeschichtliche Untersuchung. Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde der theol. Fakultät der Universität Freiburg i. d. Schweiz vorgelegt. Mostar, Druck „Hrvatska tiskara F. P." 1920. U 12.ini, 35 str.*

Učeni pisac razlaže nauku slavnog učenika i crkvenog dostojanstvenika Fr. Mateja iz Aquasparte (1235-1302) sa stanovišta povijesti dogmî *o preodređenju utjelovljenja Hristova.* Prigodu su mu pružili Oci izdavatelji u Quaracchi kritičkim izdanjem rasprave dotičnoga naučitelja 1914 pod naslovom: „Quaestiones disputatae selectae. T. II. Quaestiones de Christo". On je objelodanio samo kratki izvadak svoje inauguralne rasprave radi ogromnih, sadašnjih, tiskarskih skupoća (str. 3). U otiskanom izvatku prikazuje objektivno nauku velikoga skolastika i crkovnoga dostojanstvenika u tom pitanju. Proučio je sve savremene i starije pisce, te pokazao njegovu izvornost i osobitost. I ako su mnogo na nj uplivali sv. Anselmo, Aleksander Haleški i sv. Bonaventura (str. 34), ipak on je auktoru izvorni skolastik (str. 35). U riješavanju ovoga pitanja on se nalazi na prelazu između stare franjevačke žkole i nove (str. 35). Zastupa mišljenje, da bi se Hrist bio utjelovio, i da nije čovjek sagriješio: „Ako li u istinu govorimo o uzimanju *netrpnoga* i *neumrlog tijela*, tako pobožno mislim i većma pristajem uz ovo mnijenje, da čovjek i ne bude pao, Sin Božji ipak bio bi se utjelovio (Ab Aquasparta, 178; Tominec, str. 10)." Ovim mišljenjem Aquasparta dijeli se od Haleškoga, sv. Bonaventure i Tome, te utire put Duns-Skotu. S pravom ga nazivlje auktor „predskostičnim skotistom (str. 35)".

Fr. Matej iz Aquasparte dokazuje svoju tezu trim glavnim dokazima: 1.o iz savršenstva prirode (str. 10-16); 2.o iz savršenstva milosti (str. 16-18); 3.e iz savršenstva blaženstva (str. 19-25).

Grehota je, da učeni pisac nije izdao cijelu raspravu. Ona bi rasvijetlila u mnogočem u ovom pitanju još bolje stanovište franjevačke škole. U ostalom raspravica je uspjela.

Dr. fr. J. *Božitković.*

Митровић Др. Чедомил, Црквено Право. Кратак преглед. Друго издање. Београд. Књижара Геце Кона. 1921. Формат 19 1/2×13 1/2. Str. XVI+228.

Na zamolbu izdavača g. Gece Kona odlučio se Dr. Mitrović, kako sam kaže, da priredi drugo izdanje ovoga svoga djelca. Ono je u prvom izdanju imalo služiti kao učbenik učenicima bogoslovije sv. Save. Međutim, po njegovoj vlastitoj izjavi, i po obilnosti gradiva s jedne, i po načinu izlaganja s druge strane, ono je ne samo učbenik za stručnu školu, već u isto doba i jedan kompendijum za slušaoce prava. Tu je, kako on tvrdi, izloženo što moguće kraće sve što sačinjava suštinu pravoslavnoga crkvenog prava, i to u takvom obliku, da se ne samo po struci pozvani, nego i svaki drugi, koji bi pri savremenom značenju crkveno pravnih pitanja osjetio potrebu, može brzo i lako upoznati s njihovom suštinom.

Mi smo naprotiv mišljenja, da onaj, koji pročita ovo djelce Dra. Mitrovića, ne može spoznati suštinu pravoslavnih crkvenopravnih pitanja, jer u njemu nije sadržano sve, što sačinjava suštinu istoga prava. Gdje su n. pr. odredbe o propovijedanju, ka-

tekizaciji, izobrazbi i odgoju klera? Gdje o bogoštovlju, o administraciji sakramenata i sakramentala? Gdje o vaseljenskim saborima, o eksarhama itd.? O procesima u crkvenim parnicama nema gotovo ni riječi, osim nešto napose o sudbenim parnicama. Iz kaznenog prava donosi samo kazne, koje su određene proti stanovitim prestupcima. U drugim pitanjima raspravljanje je vrlo površno i gotovo sasvim teoretično.

Djelce je napisano dosta bistro. Ali nije u njemu sve ispravno, poimence što se govori o odnošaju između Crkve i države pod naslovom: Postanak, karakteristika i razvitak papizma. Onima, koji su već svršili pravoslavno crkveno pravo, može dobro poslužiti kao repetitorium za brzo prizvati u pamet glavne njegove institucije; ali se vrlo teško može upotrebiti kao učbenik ili kompendijum za one, koji ga istom uče, ili pak za nestručnjake, koji bi osjetili potrebe, da se upoznadu sa crkveno-pravnim pitanjima. *Fra A. dr. Crnica.*

Michael d' Herbigny S. J. Theologica de ecclesia, *dva sveska u 8.i sa 638, izašlo u Parizu kod Bèanchesne 1920. i 1921.*

Pitanje o značenju crkve i njezinu osnutku opće je kulturno pitanje. Ne zanima samo svećenika i vjernika, nego i sve kulturne radnike, posebno povjesnike i socijologe. Sve su kršćanske konfesije pri ovom pitanju upravno interesirane.

Svoje je djelo ugledni stručnjak u dva dijela razdijelio: u prvom raspravlja o životu crkve u staro doba; a u drugome o nastavku ovog života sve do naših najposljednjih dana. Svaki dio opet je razdijeljen na razne poddijelove (sectiones), a ovi opet na neke određene stavke (Theses). Prvi dio ima tri sekcije sa 16 teza, drugi isto tri sekcije sa 24 teze, uz nadostavak i opći zaključak.

Djelo je po svojoj namijeni dogmatičko. Preporučujemo ga pažnji bogoslovaca i stručnjaka osobito zato što je pisac vjerska dogmatička gledišta paralelno utvrđivao najnovijim, povjesno-kritičnim, dokazima najpozvanijih stručnjaka bez razlike konfesionalnog uvjerenja i narodne pripadnosti.

Kao Slavenu vrlo mi je drago, da je ovo djelo na latinskom jeziku napisano, jer se je marljivi i učeni pisac dobro okoristio svojim poznanjem istočne crkve uopće, a napose ruske, pak će čitav crkovni kulturni svijet moći dobiti dosta vjernu sliku cjelokupnoga konfesionalnog položaja u čitavom svijetu, što je s razumljivih razloga dosada u dogmatičkim djelima obično nedovoljno i nepotpuno bilo. Ne bi smjele osobito da budu naše

bogoslovne knjižnice, bilo bogoslovskih zavoda, bilo gosp. bogoslovskih profesora bez ovog bogatog i informativnog djela. Obično i naše znanje u Jugoslaviji o istočnim crkvama vrlo je površno. Uz djela dr. fra Ivana Markovića († 1910.), vrlo će dobro doći i ovo uglednog M. d' Herbigny-a.

Djelo je posvećeno velikom svjetskom učenjaku, neustrašivom borcu za slobodu svoje domovine i rimskom kardinalu Desideratu Morlieru. *Dr. Grabić.*

Mileta, P. G. dei Min. Conv., Trattato giuridico sul Terz' Ordine secolare di. S. Francesco d' Assisi. *Roma. 1921. Form. 17 × 11, p. 141.*

Centralni komitet za proslavu 700-godišnjice Trećega Franjevačkoga Reda, u nakani, da se što bolje proslavi ista 700-god. i što trajniji plod donese, ustanovio je t. zv. biblioteca popolare francescana. Ovoj je svrha, da u pučkim izdanjima objelodani ono, što je potrebitije za što temeljitije upoznanje Trećega Reda. Prva knjižica, koja je u tu vrhu izašla, jest: Il Terz, Ordine secolare, di S. Francesco 1221-1921 od O. Fredeganga iz Antverpena, kapucina. U njoj se iznosi postanak i povjesni razvoj Trećega Reda. Druga je pravna od presvj. G. O. Jere Milete, prekoniziranoga šibenskog biskupa.

Veleučeni O. Mileta već je g. 1913. objelodanio iz literature Trećega Reda svoj Enchiridion pro Directoribus congregationum Tertii Ordinis saecularis S. P. Francisci Assisiensis. Taj enchiridion sadržava glavne odredbe Leona XIII. i Pija X. o Trećem Redu, njegove pravne uredbe, oproste i cerimonial. U ovoj pak knjižici ograničuje se presvj. pisac na pravne uredbe, obzirom dakako i na pravnu stranu duhovnih povlastica Trećoredcima udijeljenih.

U jednoj kao i drugoj knjižici presvj. G. Dr. Mileta očituje svoje svestrano poznanje pravne strane Trećega Reda kao i kanonskoga prava uopće. Druga knjižica ima napose tu prednost, da je pristupačna svakomu, pa i manje inteligentnomu Trećoredcu. Tim je OO. upraviteljima u mnogočem olakšan trud, u koliko im ne će trebati, da za sve one, koji razume talijanski i knjižicu pročitaju, tumače mnoge stvari u njoj iznešene i tako jasno raspravljane. Ali će knjižica vrlo dobro doći i samim upraviteljima, osobito onima, koji nisu redovnici, jer će ih uputiti u mnoga pravna pitanja Trećega Reda, koja inače tako često u praksi dolaze. Sbog ovih prednosti knjižica je već uvedena na našem bogoslovnom učilištu u Makarskoj kao školski tekst za proučavanje

Trećega Reda. Isto bi mogla učiniti i druga franjevačka bogoslovna učilišta, koja prama zaključcima sastanaka hrvatskih trećoredskih upravitelja u Zagrebu od g. 1912. i 1921. imadu na svojim bogoslovnim učilištima uvesti proučavanje o Trećemu Redu.

Bilo bi poželjno, da je u knjižici još što praktična dodano o socijalnom i karitativnom djelovanju Trećega Reda pomoću sekcija, o načinu obdržavanja skupština zadruge kao i sjednica uprave, o predmetu duhovnih govora prigodom skupština, o pojedinim službama među Trećoredcima i dužnostima pojedinih službovnika, o knjigovodstvu, uopće o praktičnom i uspješnom vođenju Trećega Reda. To bi knjižicu vjerojatno još bolje preporučilo. Ali tim bi ona možda prekoračila granice svoga djelokruga. Svakako, po momu mišljenju, ovo je najbolja knjižica, koju do sada imamo u pravnoj literaturi Trećega Reda.

Fra A. dr. Crnica.

P. Efrem Longprè, O. F. M. — La thèologie mystique de Saint Bonaventure. (A l' occasion du VII.e Centenaire: 1221-1921). Rasprava je izašla u Archivum franciscanum historicum. A. XIV. Fasc. I-III. str. 36-108. 1921 u Quaracchi prigodom sedamstogodišnjice rođenja sv. Bonaventure. Učeni istraživatelj duboko je proučio mistiku sv. Bonaventure na vrelima. Iscrpio je gotovo svu bibliografiju starih i novih pisaca, koji su o mistiki sv. Bonaventure pisali. Njih nepristrano kritizira i sudi. Proti Tempesti-ju dokazuje, da sv. Bonaventura ne uči u svojim autentičnim djelima: *stečeno motrenje* (la contemplation acquise, str. 73.), nego *ulito* (la c. infuse, str. 76). Brani mišljenje sv. Bonaventure proti onomu sv. Alfonza Liguori i Leonce-a de Grandmaison, da ne bi bila oholost težnja za višim duhovnim životom, jer ona kod njega niče iz duboke poniznosti (str. 84 i 87). Pobija najuvaženijega, današnjega mističnoga pisca u Franceskoj P. Poulain-a (Des grâces d' oraison. 7.e èdition. Paris 1909 c. V., 70) sa naukom sv. Bonaventure, da „iskušovani predmet u motrenju nije sam Bog nego njegov „vlastiti učinak", božanska milost, nadnaravno djelovanje Duha svetoga (str. 94)". Nauka P. Poulain-a vodi intuiciji i ontologismu Malebranche-a, koga je Crkva osudila. Žali, što Franjo Naval (Theologiae asceticae et mysticae cursus, Romae 1920), a donekle i P. Poulain poznaju malo prvaka ortodosne mistike sv. Bonaventuru (str. 107). Hvali Lava XIII i Mgr. Waffelaert-a, biskupa iz Bruges-a, koji tu nedavno uznose mistiku serafinskoga naučitelja (Collationes Brugenses. vol. XVII—XIX, 1912-1914).

Rasprava je napisana više sa teoretičnoga nego li praktičnoga stanovišta. Sam pisac priznaje, da mu rasprava ima praznina radi kratkoće (str. 107). Poslije kratkoga uvoda (str. 36-41) prikazuje vrlo u kratko nauku sv. Bonaventure o životu čišćenja i prosvijetljenja (str. 41-72). Najviše se bavi sa životom sjedinjenja (str. 72-108).

Principi mističnoga života osim milosti posvećujuće i bogoslovnih kreposti jesu osobito darovi uma i mudrosti, jer se pomoću njih najviše na ovom svijetu Bog poznaje i ljubi (str. 103).

Dr. fr. Jure Božitković.

Biblijsko-praktična novija izdanja. Ugledna nakladna knjižara *Herder u Freiburgu* (Braisgau) izdala je i posljednjih godina više djela biblijske struke, koja su od ne male važnosti za teoretično kao i za praktično poznavanje Svetog Pisma. Od tih za sad spominjemo slijedeća djela:

Die Wunder Jesu in Homilien erklärt, Von Dr. Jakob Schäfer. Freiburg 1918. Cijena 36 Maraka.

Djelo se dijeli u četiri knjige. I knjiga: Čudesa Isusova u naravi. II. Ozdravljenja. III. Iscijeljenje opsjednutih. IV. Uskrisenje mrtvih. O svakome je čudu jedna propovijed o nekima i po dvije. Te propovijedi temelje se na znanstveno ispitanim čudesima Isusovim. Sam auktor to ističe u predgovoru, gdje veli, da će o tom posebnu knjigu izdati pod naslovom: „Die Wunder Jesu und Wunderkritik". Uzet je u obzir ne samo literalni smisao, nego i tipični i mistični, pa i akomodativni. Riječi bl. Dj. Marije na piru u Kani Galilejskoj davaju auktoru povoda, da govori o milosnom, ljubavi punom, Srcu Marijinu, te da potakne vjernike na pouzdanje u presv. Djevicu. Čudesno pomnožanje kruha u pustinji onkraj Genezaretskog jezera auktora potiče na govor o presv. Euharistiji. Plovitba apostola po genezaretskom jezeru slika je našega života. Utišanje oluje na genezaretskom jezeru ima osobitog značenja: a) za učenike, b) za Crkvu, c) za kršćansku dušu. — Govori su u ozbiljnom, dosta hladnom tonu; naša južnjačka narav tražila bi malo više vatre, ali su zato misli savremene, shodne za razne zgode ljudskoga života. Schäferova „Čudesa Isusova" uspjeli su pokušaj za praktično upotrebljavanje Svetog Pisma.

O. P. Vlašić.

Der Gottessohn. Priesterbetrachtungen in Anschluss an das Johannesevangelium. Von Karl Haggeney S. J. I. Teil: Die Selbstoffenbarung durch Zeichen und Predigt. 1 i 2; izd. Freiburg 1921. M. 19.50, vez. M. 24.50.

Haggeny je već prije izdao sedam knjiga pod naslovom „Im Heerbann des Priesterkönigs" — razmatranja na temelju Lukinog Evanđelja, a sad eto počinje izdavati razmatranja na temelju Ivanovog Evanđelja. Ta razmatranja nijesu razvodnjene misli ili puka čuvstva, nego su krasna praktična primjena Evanđelja na svagdašnji život svećenika. Haggeney je pravi majstor u tom. On je — vidi se, — mnogo vremena proučavao Evanđelja, konsultirao uvažene stare i novije tumače, pa na temelju sigurnog tumačenja izvodi praktične zaključke za život. Ovakova razmatranja rasvjetljuju zrakama vječne svjetlosti srce svećenikovo u tamnim, tužnim vremenima, u kojima se nalazi; predočuju mu neprolazni,

uzvišeni Ideal, koji ima slijediti, velikog Božjeg Sina. Zemlja je puna nevoljâ; Isus samo vječni veliki Svećenik daje sreću i podiže s ove zemaljske nizine. Nigdje svećenik ne će naučiti bolje i dublje poznati Sina Božjega, što u Ivanovom Evanđelju. Ivanovo Evanđelje najrječitija je apologija božanstva Kristova. Po ovim razmatranjima svećenik će ući u tajne četvrtog Evanđelja, a time istodobno u tajne božanstva Kristova. Ali neće samo naprosto unići, nego će i izići sličan svome božanskome Uzoru. *O. P. Vlašić.*

Die Adventsperikopen exegetisch-homiletisch erklärt von Dr Paul W. von Keppler: 5 i 6 Freiburg 1917. M. 8.

U ovoj knjizi osam je govora za četiri nedjelje Adventa: jedan je govor o Epistoli, drugi o Evanđelju pojedine nedjelje. Učeni biskup više se drži teksta nego n. pr. gore spomenuti Schäfer. On slijedi metodu svetih Otaca: tumači redak po redak nadovežujući pojedinim retcima svoje misli. Te misli se kreću osobito oko duševnih potreba današnjeg društva. Često je uzet u obzir grčki izvornik, te tumačenje učinjeno po njemu. Na svrhu svake propovijedi doneseno je nekoliko nacrta za savremene propovijedi na temelju adventskih Epistola ili Evanđeljâ. Evo n. pr. samo dva tri nacrta na temelju Evanđelja IV. nedj. Adventa: I. *Prava priprava za Božić*: 1. Slušaj glas Božji kao Ivan. 2. Pripravljaj u sebi put Gospodu po opomeni Ivanovoj. 3. Pripravljaj i u drugima put Gospodu poput Ivana Krst. (nastoj u koliko možeš da i drugi postignu spasenje Božje. —

II. *Dolazak Spasitelja*: 1. Kad dolazi? — U punini vremena; u naše doba opet na Božić. 2. Kome dolazi? — K svima; zato je svima upravljen poziv Ivanov. 3. Kojim putem dolazi? — Putem, koji je pokorom pripravljen. 4. Zašto dolazi? — Da svima donese spasenje. — III. *Prvi dolazak Spasitelja i Njegov ponovni dolazak na Božić.* 1. Kao nekada tako je i danas potreban Spasiteljev dolazak, jer je nevolja velika. 2. Kao nekada tako je i danas potrebno u pokori Ga čekati. 3. Kao nekada tako i danas mora Mu se put pripraviti odstranjenjem zaprijekâ. 4. Kao nekada tako i danas dolazi On, da svima donese spasenje Božje. *O. P. Vlašić.*

Kurzgefasste Einleitung in das Neue Testament. Von Dr. Joseph Sichenberg, Prof. an der Univers. Breslau. Freiburg 1916. M. 6.

Malo, džepno izdanje, u kojem je učeni biblicista zbio rezultat novijeg istraživanja o pojedinim knjigama Novoga Zavjeta. Djelo je strogo znanstveno i teoretično, namijenjeno ne samo slušačima bogoslovlja nego i drugima inteligentnima, koje zanimaju ovakova pitanja, a nemaju vremena, da prouče opširna djela. Sickenberg shvaća „Uvod u Novi Zavjet" kao povjesnu znanost, koja treba da predoči postanak cijelog Novog Zavjeta i pojedinih knjiga. Zato iza kanona i povijesti teksta slijedi posebni uvod. Evanđelja i Poslanice promatrane su hronološkim redom. Pred svakim općim ili posebnim otsjekom naznačena je brojna literatura, u kojoj se sadrži opširnije raspravljanje o dotičnom pitanju. Počesto su literaturi dodane odluke biblijske komisije. Da je u pojedinim raspravama uzeta u obzir i praktična strana pojedinih knjiga, djelce bi polučilo puno više koristi. *O. P. Vlašić.*

Die Echtheit des zweiten Thessalonikerbriefes. Untersuncht von Dr. Joseph Wrzol. (izdanje „Biblische Studien") Freiburg 1916. M. 4,

U zadnje doba učestali su napadaji na autentičnost druge poslanice sv. Pavla Solunjanima. Rasprave Holtzmannove, Hollmannove, a osobito zadnje

Wredove u prvim godinama novog stoljeća, davale su nekima bojazni i pobuđivale sumnju u ovu znamenitu Pavlovu poslanicu. Naš auktor prihvatio se zadaće, da još jednom ozbiljno pretrese pitanje o izvornosti ove poslanice. On dokazuje, da se prigovori protivnika ne mogu održati pred sudom zdrave kritike; još manje može zadovoljiti njihova tvrdnja, da je pismo djelo jednog krivotvoritelja. Naprotiv promatranje ondašnjih okolnosti u Solunu posvema opravdava postanak ove poslanice, a izvanjska svjedočanstva svetih Otaca jasno svjedoče autentičnost spisa. Druga poslanica Solunjanima samo je onda razumljiva, kad ju se pripiše Pavlu. Nema nikakova razloga, da se udaljimo od tog tradicionalnog shvaćanja. Kazalo stvarno, geografično i osobno olakoćuje upotrebu ovog strogo naučnog djela. *O. P. Vlašić.*

VJESNIK.

† O. fra Didak Buntić.

20. XII. 1921. na sastanku jugoslavenskih franjevačkih provincijala u Splitu nalazio se je i hercegovački provincijal dragi fra Didak. On, po svojoj prirodi, brižno se je zalagao za sve ono, što je imalo da promiče narodne, prosvjetno-vjerske interese, pa se je sa svojom poslovičnom spremnošću zauzeo za osnutak i ove naše vjersko-prosvjetne „Revije".

Čuvstvo pijeteta i zahvalnosti prema velikom pokojniku nutka nas, da i mi kao njegovo miljenče na njegov svježi grob stavimo svoj skromni cvijetak.

Dan 3. veljače 1922. i pet sati poslije podne, u tužnoj i neizbrisivoj uspomeni ostat će u povijesti Hercegovine, u povijesti hrvatskog naroda, i u povijesti naše domovine, jer je baš u taj dan i u taj sat ispustio svoju veliku, piemenitu, vedru dušu, neumorni narodni radiša, dični provincijal zaslužnih i poduzetnih hercegovačkih franjevaca, nezaboravni fra Didak Buntić.

Nemila ga smrt pokosi u Župi Čitluku u Brotnju, upravonda, kad je onamo pohitio, da u gospodarskom interesu onoga naroda poduzme sve, što je bilo potrebno, da se presuši bročansko polje; pokosi ga u naponu muževne snage — nijesu mu bile ni pedeset i dvije godine — u najjačem zamahu njegove narodne akcije, koju je i po svome položaju i kao narodni za-

stupnik i kao vrhovni starješina franjevaca u Hercegovini onako uspješno mogao da izvađa!

Mukla bol kršnog Hercegovca, glasna naricanja tužne hercegovačke sirotinje, uzdisaji njegove redovničke braće, tužni govori drugova mu poslanika, opća žalost našeg javnog mnijenja po sebi dokazuju vrline našeg velikog pokojnika, koje su izazvale i zaslužile onako opće narodno saučešće.

Veliki je pokojnik u svojoj plemenitoj duši znao ujediniti: ljubav k Bogu, k svome franjevačkom redu i svojoj domovini, za što se za cijelog svog života onako samoprijegorno žrtvovao; pa njegov samoprijegorni, tihi, sitni rad postaje postulatom svim narodnim radenicim, koji hoće da vode svoju domovinu, preko žrtve vlastitog egoizma, s vjerom u kršćanska načela i u kršćansku djelotvornu opću ljubav, po stazama napretka i slobode!

Bog pomilovao plemenitu dušu učitelja nepismenih, oca sirotinje, zatočnika hrvatskih i kršćanskih prava, narodnog prosvjetitelja O. fra Didaka Buntića!

Pismo hercegovačkog fratra. Nova Evropa (knjiga IV. Br. 5 i 6. str. 144) donosi pismo jednog hercegovačkog franjevca (valjda neprežaljenog fr. Didaka Buntića?) koje je pisao centralnom odboru za kolonizaciju gladne djece, kad je vladao veliki glad u ratnoj godini 1917. Donosimo ga i mi s toga, da nam svima bez razlike, osobito pak nama franjevcim, bude služilo uzorom, kako nam se je zauzimati za narodne potrebe, pa bile one koje mu drago.

„Evo imade već ravno mjesec dana, što se narodu ni truna ni zrna razdijelilo nije. Zaista tužno i očajno stanje! Ja sam izgubio svaku nadu i svako pouzdanje. Ja sam pisao na vladu, ali naša vlada je prokleta, i njoj treba bar dvije godine dok se organizuje. A malo tko i ima tamo, kome bi bilo stalo do našeg naroda. Da Vam je samo vidjeti kako je kod nas. Čitave obitelji hodaju sa djecom bezglavo i hoće da bježe ali ne znadu kamo. Dodju ovdje plačući i kukajući da čovjeku srce puca, ali im ne mogu pomoći. Šaljem ih kući, a oni mi: Ama što ću kod nje puste, jer svejedno ja na cesti umro, ili ja u kući. A kad javljam to okružniku, a okružnik će meni na telefon: „Tješite narod i kažite da je rat! I da se u svakom ratu od gladi umiralo!“ Lijepa utjeha zar ne? Vele mi: kud ih puštate u grad, ne moš od jada gledati žene i djecu, — kao da ja imam vlast da spriječim gospodi taj nemili prizor. Glad očiju nema, pa kad ih mogu gledati

ja svaki dan i kada ih mogu pokapati na stotine, zašto ne bi to vidjela i gospoda?“

† **O. David Nevistić.** Nakon poduge tajne unutarnje teške bolesti, koju ni liječnici nijesu mogli ustanoviti na 3. I. svoju dušu ispustio je u sarajevskoj državnoj bolnici mnp. o. fra David Nevistić, župnik u Megjugorju.

Blagopokojni fra David rodio se u Kolu (Duvno), 28. listopada 1870. Nauk je teološki svršio na sveučilištu u Innsbrucku i u Rimu, gdje je proglašen lektorom teologije. Obnašao je sve službe u provinciji. U Mostaru je bio lektor teologije i vjeroučiroučitelj na višoj djevojačkoj i trgovačkoj školi. Župnikovao na više mjesta, bio je gvardijan u Mostaru i na Humcu, te od 1916. do 1919. hercegovačkim provincijalom.

Odlikovao se učenošću i darovitošću, a u društvu je bio osobito ugodan, te je kod svakoga, s kime je dolazio u doticaj ostavljao milu uspomenu. U njemu Hereegovina gubi jednoga od najboljih svojih sinova.

Šibenski biskup dr. fra Jeronim Mileta. Na 26 veljače bio je posvećen za biskupa u Rimu dr. Mileta u prisutnosti brojne jugoslavenske rimske kolonije, među kojima su se nalazila i dva odlična člana dalmatinske provincije presv. Otkupitelja: dr. fra Frano Lulić i dr. fra Karlo Eterović.

Javljaju nam iz Rima, da će presvijetli biskup polovicom korizme stignuti u svoj rodni grad Šibenik, kome eto dolazi kao vrhovni pastir duša.

Novi je biskup rođen u Šibeniku. Tek je navršio 50. godinu života. On je gojenac dalmatinske franjevačke provincije oo. konventualaca. Nauke je sa sjajnim uspjehom savršivao. U Rimu je postigao čast doktorata iz bogoslovlja. Djelovao i kao ispovijednik i kao profesor i kao uvaženi crkveni stručni pisac. Bio je članom sv. kongregacije za obrede u Rimu.

Za biskupa se traže neke posebne vrline: pobožnost, revnost za spasenjem duša, razboritost, iskustvo, učenost u teškom natpastirskom poslu. Presvijetli biskup sve je ove vrline u svom prošlom životu i dokazao. Pa smo upravo sretni, što će naša šibenska biskupija u svome domorodcu steći svog duhovnog oca, kakvih nam baš danas osobito treba. Neka mu dragi Bog dade snage, da ovim našim očekivanjim potpuno odgovori!

Franjevačka statistika. (Prema posljednjem generalnom kapitulu držanu 14. 5. 1921. u Asizu, Italija). Pod ovim imenom

„franj. statistika“ razumijevamo samo: Red Manje Braće ili kako ga obično zovu „franjevci“ naprosto, za razliku od franjevaca konventualaca i franj. kapucina.

1. — Sam ovaj franjevački red dijeli se na tri druga: na I. red (muški samostanci), II. red (ženske, koje žive u samostanu ili klarise) i III. mješoviti red, koji se opet dijeli na samostanske ženske i svjetovne muške i ženske. Članova svih triju redova ima 1,596.745, dijeli se na 99 provincija, 5.364 samostana i residencije.

Od čega I. redu pripada 837 samostana, 801 residencija sa 16.545 redovnika, od kojih je 8891 svećenik, 1951 đak (klerik), 482 novaka i 5221 brat laik;

II. redu klarisa pripada 581 samostan, 10.945 redovnica; a

III. samostanskom redu 3.145 kuća sa 43.954 sestre; dok svjetovnih trećoredaca ima svega 1,525.301!

Ovo bi bio skupni broj svih franjevaca raznih narodnosti, koji danas žive na svijetu. Ali nas osim ovoga zanima još: koliko ima Slavena, naročito Jugoslavena u ovoj statistici. I doista, lijep nas je broj, pače nas je razmjerno najviše!

2. — Slavenskih franjevačkih provincija imamo 9: 1. Sv. Venceslava u Českoj, 2. Bosne Srebrne, 3. Sv. Križa u Sloveniji, 4. Sv. Ćirila i Metoda u Hrvatskoj, 5. Sv. Jeronima u Dalmaciji, 6. Presv. Otkupitelja u Dalmaciji, 7. u Hercegovini, 8. Poljskoj-Neoskvrnj. Začeća, 9. Gospe od Anđela u Poljskoj. Sve skupa imaju 143 samostana, 203 residencije sa 159.626 članova svih triju redova.

Od toga ide I. redu 103 samostana, 135 residencija sa 853 svećenika, 168 đaka, 27 novaka i 347 laika;

II. redu klarisa ide 40 samostana sa 280 redovnica; a III. redu 73 samostana sa 1141 sestru trećoredicu. Mješovitih svjetovnih trećoredaca ima 156.811.

3. — Od ovih 9 slavenskih provincija 6 ih je u Jugoslaviji, koje imadu 59 samostana, 225 residencija, 751 svećenika, 152 đaka, 17 novaka i 179 laika;

II. red ima 1 kuću (samostan), a redovnica 10.

III. red ima 32 samostana i kuće sa 539 redovnica.

Dok III. svjetovni red broji kod nas u Jugoslaviji 88.585 članova. Po tome bi procenat Slavena uopće za sva tri reda bio oko 9 %, a Jugoslavena oko 5 %!

Nova franjevačka kapucinska provincija. Sv. je Stolica ujedinila dvije kapucinske provincije štajersku i hrvatsku pod imenom *„Ilirska provincija“*. Ona sada imade 12 samostana: u Varaždinu, Karlobagu, Splitu, Dubrovniku, Rijeci, Osijeku, Celju, Škofiji Loci, Krškom, Studencim, Gorici i sv. Križu.

Nova će provincija i u buduće požrtvovno raditi na slavu Božju i za kršćansku prosvjetu u našemu narodu.

Dalmatinska provincija sv. Jeronima OO. Konventualaca. Zbog talijanske okupacije najviše su stradali braća franjevci-konventualci. Morali su ostaviti svoj najvažniji samostan na Cresu, gdje su držali usredotočena svoja odgojilišta i prosvjetne zavode. Još su izgubili i samostan sv. Frane u Piranu. Veseli nas što zauzetni oci konventualci dolaze u naš bijeli Zagreb, gdje će uspješno djelovati u smislu njihove prosvjetne i vjerske misije.

Oni imadu svoje samostane u Splitu, na Visu, u Šibeniku, Ptuju i Zagrebu. Njihov provincijal O. dr. Burić residira u Zagrebu.

OO. dominikanci u Dalmaciji. Ovaj bratski red, koji još od početka trinaestog vijeka — dakle da već od svoga utemeljenja — neumorno djeluje na polju kršćanske prosvjete u našim krajevima, imade u Dalmaciji devet samostana, svoju privatnu gimnaziju u Dubrovniku, svoju teologiju u Dubrovniku. Svega je članova dalmatinske dominikanske provincije 65, od kojih 44 svećenika. Ova je provincija vrlo zaslužna o misionskoj akciji za cijelu našu domovinu. Imade i danas kao i u prošlosti izvrsnih propovjednika, tako, da se po radu svojih članova i danas s potpunim pravom red nazivlje: „Ordo praedicatorum“. Njihov starješina „prior provincialis“ residira u Splitu.

Isusovački red. Iznosimo njegovu statistiku prama službenom popisu od godine 1920.

Ukupni broj članova ovoga reda iznosi 17245. Svećenika imade 8454. Na jugoslavensku isusovačku provinciju otpada 113 članova. Svećenika imade u ovoj provinciji 51; u Poljskoj ih je 464; u Čehoslovačkoj 114. Red razvija živu akciju na polju kršćanske znanosti, kršćanskog odgoja i u području misija među poganima. Imade ih u misijama zaposlenih 1707. Gotovo svako područje modernih znanosti imade koga o. isusovca za svoga pobornika, i to između najistaknutijih.

Jugoslavenska provincija imade 7 samostana, to jest u Dubrovniku, Ljubljani, Sarajevu, Skoplju, Splitu, Travniku i Zagrebu.

I kod nas OO. Isusovci imadu velikih zasluga na polju kršćanske prosvjete i kršćanskog odgoja.

Internacionalni euharistični kongres u Rimu. Počam od g. 1873. održalo se je više nacionalnih i internacionalnih euharističnih kongresa. Od god. 1881. sve do rata gotovo svake godine održavali su se u većim gradovima Europe, a i Amerike. Zadnji je bio g. 1914. u Lourdes-u, kad je nastao svjetski rat, koji kao što je porušio mnogo dobrih institucija, tako je učinio, da prestanu i ove plemenite manifestacije.

Prestanak euharističnih kongresa ne može se nego najdublje požaliti, jer su oni služili kao najrječitija reakcija proti krutom materializmu i drskom ateizmu. Ovi sistemi, ne priznavajuć drugo nego prostu materiju, niječu opstojnost osobnoga Boga. Euharistični kongresi pokazuju svijetu, da opstoji osobni Bog, i to ne samo na nebu kao stvoritelj i gospodar, nego i na zemlji pod svetotajstvenim prilikama kao naš brat i najdraži prijatelj. Oni hoće da istomu Bogu dadu zadovoljštinu za uvrijede, koje mu dnevno nanose bezbožna društva, opaka štampa, civilizovani svijet i javni život uopće. Iđu za tim, da se svi ljudi povrate k Njemu — izvoru i središtu svakoga dobra, gospodaru pojedinaca i čitavog društva. Zato je bilo poželjno, da se oživi održavanje tako znamenitih manifestacija.

Veliki Papa blagopokojni Benedikt XV. htio je, da se ovi kongresi obnove, a prvi da se drži u središtu kršćanstva-Rimu kod samoga Namjesnika Isusova. On, veliki miritelj čovječanstva, želio je, da se svi narodi, nakon mira oružja, dođu svi zajedno pokloniti Kralju mira i od Njega isprose mir srca, koji još nije postignut, nego ga sve više sa svijeta nestaje. Po želji sv. O. Pape taj će se kongres održati u Rimu od 24-29 svibnja t. g., a prisustvovati će mu i sam sv. Otac.

Već su se po raznim biskupijama ustanovili odbori, koji će hodočasnicima davati potrebite upute za putovanje, pobrinuli se za popust na željeznicama i parobrodima, za stanove u Rimu itd. Program, u koliko je već poznat, pokazuje, da će kongres biti nešto veličanstvena. Poželjno je, da i iz naših krajeva pođe tamo što više vjernika i zajedno s hodočasnicima sviju naroda i sviju krajeva zemlje posvjedoče svoju vjeru u euharističnoga Boga, dadu Mu zadovoljštinu za uvrijede, koje Mu naš narod nanosi i u jedan glas sa svim narodima svijeta zaprose Ga za mir duše, koji je toli potrebit našoj izmučenoj domovini.

Prva i jedina dalmatinska ljevaonica zvona utemeljena god. 1875.

JAKOV CUKROV — SPLIT

Odlikovana na izložbi u Zagrebu 1891.

Preporuča se veleč. p. n. svećenstvu i uglednim crkvenim općinama za izgradnju novih zvona koje mu drago težine u muzikalnom slogu od 3 do 8 zvona.

Preuzimlje prelijevanje starih zvona uz najniže danas moguće cijene i lijevanje dijelova za strojeve. Kupujem stare kovine.

JAKOV CUKROV

Brzojavi CUKROV — SPLIT. Kupujem stare kovine.

PAVAO KLARIĆ

:-: MAKARSKA :-:

(tvrdka utemeljena 1865.)

IMPORT — EXPORT

Moderna postolarska radnja

KLEME DEAN - MAKARSKA

izrađuje sve vrsti postola za gospođe i gospodu, redovnike franjevce i djecu po najnovijoj fasoni. Skladište svakovrsnog postolarskog pribora. — Posluga brza i tačna. — Cijene umjerena.

HRVATSKA KNJIŽARA U SPLITU

preporuča slijedeće knjige:

Bertetti G. Il sacerdote predicatore. 400 temi predicabili svolti secondo gl' insegnamenti della sacra scrittura, dei Santi Padri e dei Dottori della Chiesa, Lire 36·— (po dnevnom tečaju)

Ferreres P. Ioan. S. J. Compendium theologiae moralis ad normam novissimi codicis canonici. 2 svez. vez. Din. 375·—

Ferreres P. Ioan. S. J. Casus Conscientiae. 2 svez. vez. „ 325·—

Jelenić Dr Fra J. Povijest Hristove Crkve. Prva knjiga. (god. 1 — 313). „ 27·50

Hudal Dr. A. Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche „ 15·—

Palunko V. Biskup. Evangjelja i kratka tumačenja za sve nedjelje i blagdane. „ 8·—

Kod iste knjižare mogu se nabaviti i sve druge teološke, asketične i liturgične knjige u bilo kojem jeziku.

Knjižara Vinko Jurić - Split

Šubića ulica 10. Telefon br. 35. Narodni trg 5.

Prodaja Kazališnih Karata

Muzikalije domaćih i stranih kompozitora.

Skladište papira i materijala za škole, državne i trgovačke urede.

Prima pretplate na sve jugoslavenske i strane revije.

Jedina prodaja za Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu;

Slika Njeg. Vel. kralja Aleksandra, izradjena po g prof. Krizmanu. Preporučena od centr. vlade za nabavu svim školama i drž. uredima.

Zadružna Gospodarska Banka

Podružnica SPLIT **Centrala LJUBLJANA**

Podružnice: ĐAKOVO, SARAJEVO, SOMBOR, ŠIBENIK.

Ispostava: BLED.

Afilikacije: **Sveopća Zanatlijska banka, Zagreb i njena podružnica Karlovac, Gospodarska banka, Novi Sad.**

Dionička glavnica sa pričuvama ukupno sa afilijacijama

K 50,000.000·—

Krediti, tek. računi, ulošci, robni odio, vlastita industrija.

Čekovi, akreditivi, doznake, direktna veza za Bačku i Banat

Int. tel. 127. Telegrami: Gospobanka.

ŠTAMPARIJA DE GIULLI I DR. — DUBROVNIK.